

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

SOPRONI SZEMLE

Helytörténeti folyóirat

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:

SOPRON VÁROS TANÁCSA

Szerkesztő bizottság:

CSIKÓS GYÖRGY, DOMONKOS OTTÓ, ERDÉLY SÁNDOR, FALLER JENŐ, FÁBJÁN LAJOS,
FEKETE FERENC, FÖLDI LŐRINC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GYULAY ZOLTÁN,
HARACSI LAJOS, HORVÁTH JÓZSEF, KELÉNYI FERENC, KÖLKEDI ISTVÁN, MOLLAY
KÁROLY, PETERDI FERENC, RÉTHLY ENDRE, SIMON JÁNOS, SOMKUTI ELEMÉR, TARJÁN
GUSZTÁV, TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VENDEL MIKLÓS, VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER
OSZKÁR, ZÁMBÓ JÁNOS, ZÁRAI KÁROLY.

Szerkeszti:

CSATKAI ENDRE

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / G. Soós Katalin: Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság és az Osztrák Köztársaság kapcsolatainak történetéhez

289 G. Soós Katalin: Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság és az Osztrák Köztársaság kapcsolatainak történetéhez

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / G. Soós Katalin: Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság és az Osztrák Köztársaság kapcsolatainak történetéhez / A nyugat-magyarországi kérdés 1919 március-augusztus

A nyugat-magyarországi kérdés 1919 március-augusztus

A Magyar Tanácsköztársaság és az Osztrák Köztársaság külügyi kapcsolatainak egyik fő problémáját annak a területnek a sorsa képezte, amelyet a Szövetséges és Társult Hatalmak a Saint Germain-i békében Ausztriának ítélték. A régi nyugat-magyarországi vármegyék túlnyomórészt német-, kisebb részben pedig magyar- és horvátlakta vidékeiről van szó. Amíg a közös monarchia fennállott, e határvidék hovatartozandósága nem volt égető kérdés, jóllehet a monarchia átalakításával kapcsolatos nagyosztrák

tervek és a nagynémet agitáció már felvetették Nyugat-Magyarország Ausztriához való csatolásának gondolatát. A háború alatt a cseh-szerb emigráció is tervbe vette a szóban forgó területnek cseh-szerb korridorrá való alakítását.

Amikor az 1918-as polgári forradalmak szétzúzták a Habsburg Monarchiát, az Osztrák Köztársaság számára is új határokat kellett vonni. Az Ideiglenes Alkotmányozó Gyűlés Német-Ausztria államterületének kiterjedésére, határaitra és kapcsolataira vonatkozó november 22-i államnyilatkozatában több német terület mellett Német–Nyugat-Magyarországra is bejelentette igényét. A november 12. és 14-i vitánál Heilinger alsó-ausztriai keresztényszocialista képviselő, Parrer és Gruber keresztényszocialista képviselőkkel együtt még a terület azonnali – esetleg fegyveres – birtokbavételét javasolta. Ellenük a szociáldemokraták, főleg Renner lépett fel mérséklőleg, rámutatva, hogy lehetetlen egy államjogilag idegen területen – ahol egyetlen hatósággal sem rendelkeznek – területi felségjogot gyakorolni.¹⁽¹⁾ De a fő ok, amiért a szociáldemokraták javaslatát elfogadták az volt, hogy Magyarország kilátásba helyezte az élelmiszerszállítások beszüntetését.²⁽²⁾ Bauer később maga is elmondotta, hogy az óvatos tartózkodásra a kormánynak jó okai voltak: az osztrák hegyvidék és a magyar alföld termékcserére van utalva, így a béke és barátság fenntartása mindkét népnek tartós érdeke.³⁽³⁾ Ezért a november 22-i államnyilatkozat az erőszakos megoldást elutasítva **290**csak azt mondotta ki, hogy a béketárgyalásokon azt az álláspontot kell képviselni, hogy ezt a német településterületet is ugyanolyan önrendelkezési jog illeti meg, mint amilyent Magyarország kormánya a többi nép felé is elismert.⁴⁽⁴⁾

1919 tavaszán Ausztriában Nyugat-Magyarország megszerzésének gondolata már pártkülönbség nélkül behatolt a köztudatba, s mindenekelőtt jobboldali, keresztényszocialista és nagynémet körökben talált lelkes támogatásra.

Az *Ostdeutsche Rundschau* c. nagynémet lap kijelentette, hogy a bécsi szocialista kormánytól nincs mit várni, így a keresztényszocialistákra és a nagynémetekre hárul a felelősség, hogy a kormányra nyomást gyakoroljanak és Nyugat-Magyarország javára egy fegyveres beavatkozást kieroszakoljanak.⁵⁽⁵⁾ A nyilvánosság előtt a „Verein zur Erhaltung des Deutschtums in Ungarn” szervezet, „Deutsche Landsleute aus Ungarn” csoportja Alfréd Walheimmel az élen állandóan napirenden tartotta a kérdést.⁶⁽⁶⁾ A polgári lapok megindító „segélykiáltásokat” közöltek Nyugat-Magyarországból: „In aller Herzen brennt nur ein Wunsch: Los von Ungarn, hin zu Deutschösterreich”. A Tanácsköztársaság elől Ausztriába menekült emigránsokból pedig küldöttségeket vonultattak fel Rennerhez és Seitzhez, hogy a nyugat-magyarországi németek nevében közbelépésre kérjék Ausztriát.⁷⁽⁷⁾ Ugyanakkor összeköttetésbe léptek osztrák monarchista csoportokkal és hozzáálltak, hogy előkészítsék Nyugat-Magyarország anektálását. Az egész ügynek Neunteufel nagynémet képviselő volt a spiritus rectora.⁸⁽⁸⁾

Ebben az időben a bécsi magyar emigráció is foglalkozott azzal a gondolattal, hogy a helyi ellenforradalmi erőket mozgósítva, fegyveres betörést szervez Nyugat-Magyarországra, és azt a Tanácsköztársaságtól elszakítja. Ezzel megteremtették volna magyar területen azt a pontot, amelyen megvetve lábukat, Budapest ellen vonulhatnak. Bethlen a békekonferenciához intézett memorandumában kérte is, hogy az antant nyújtson segítséget a bécsi antibolsevista komiténak, járuljon hozzá 20–30 millió K összegű kölcsön megszerzéséhez, hogy a komité Nyugat-Magyarországon néhány ezer emberből álló haderőt szervezhessen.⁹⁽⁹⁾

A bécsi Bank utcai magyar követség kirablása megoldotta a pénzkérdést. A Szmrecsányi-csoport május 6-ra tervbe vette a határmenti Bruck megszállását. A készülő puccs szellemi vezetője egy Wild nevű osztrák százados volt, ő beszélte, tervezte meg a dolgot Sigray gróf lakásán. A tárgyalásokon megjelentek

az összes politikusok, informátorok és szervezők, valamint Nyugat-Magyarországról Arndt százados, a csornai ellenforradalmi lázadás vezetője. Egy titkos osztrák monarchista szervezet még külön 100 embert ígért a puccs keresztülviteléhez, ha hasonló akcióban viszontsegítségére számíthat.¹⁰⁽¹⁰⁾

Mintegy 30 ellenforradalmár, köztük Sigray és Pallavicini grófok meg is ²⁹¹kísérelték az áttörést. De az egész társaságot még a határon letartóztatta az osztrák határőrség. Szmracsányiék tehát felsültek a dologgal és a közvetlen fegyveres beavatkozást le kellett, hogy vegyék a napirendről, bár valamennyi nyugat-magyarországi ellenforradalmi akcióban később is benne volt a kezük.

A szociáldemokrata párt a nyugat-magyarországi kérdésben továbbra is az önrendelkezés álláspontját képviselte és hivatalosan semlegességet mutatott ezekkel az üzelmekkel szemben. Pedig nem volt kétséges, hogy nemcsak Nyugat-Magyarországról, nemcsak a Magyarország elleni ellenforradalmi mozgalmakról volt szó, hanem az Osztrák Köztársaságon belüli reakció működéséről is, amely minden jobboldali ügyet egyben a szociáldemokraták ellen is igyekezett kihasználni.

***

A Tanácsköztársaság rendezetlenül vette át a nemzetiségek ügyeit a Károlyi-kormánytól. A szocializmusért folyó harc érdekei megkövetelték, hogy a tanácskormány napirendre tűzze a demokratikus átalakulás valamennyi, így a nemzetiségi kérdésnek a megoldását is. Ezt egyébként a fennálló határ-problémák is sürgették. A nemzetiségi politikában követett elvek az adott helyzetben egyszersmind külpolitikai irányelveket is képviseltek a cseh, a szlovák, a román és a délszláv nemzetiségek irányában, miután azok Magyarországtól már elszakadtak, illetve elszakadóban voltak, és kisebb népszigetekről eltekintve, csak a német- és ruszinlakta vidékek képeztek a Tanácsköztársaságon belül nagyobb, összefüggő nemzetiségi területeket. A kormány nemzetiségi politikája gyakorlatban tehát csak az utóbbi területek lakosságának államjogi helyzetét szabályozhatta, míg a többiekkel a megegyezésre törekedhetett, illetve az esetleges visszacsatlakozás formáját jelölhette meg.

A Tanácskormány messzemenően gondoskodott a köztársaság területén élő legnagyobb számú nemzetiség, a németek nemzeti egyenjogúsításáról és önkormányzatának kiépítéséről. A Forradalmi Kormányzótanács a Magyar Népköztársaság ideiglenes alkotmányaként ismert 1919. április 3-i XXVI. sz. rendeletében kimondta, hogy a Magyar Tanácsköztársaságban minden nemzet, ha összefüggő nagyobb területen él, külön nemzeti tanácsot és intéző bizottságot is alkot; továbbá, hogy a különböző nemzeti tanácsok alakítását, egymáshoz való viszonyát és a föderaliztikus alapon álló Magyarországi Tanácsköztársaság végleges alkotmányát a tanácsok országos gyűlése fogja megállapítani. A rendelet utolsó paragrafusa szerint a Kormányzótanács külön rendelettel fogja szabályozni azoknak a bizottságoknak a megalakítását, amelyek a végleges alkotmány életbe lépéséig egyes nemzetek ügyeinek intézésében döntenek.¹¹⁽¹¹⁾ Április 7-én a magyarországi németajkúak számára is fontos nyelv-rendelet előírta, hogy minden hatóság köteles a Magyarországon használatos nyelvek bármelyikén kiállított, hozzá tartozó beadványt elfogadni és az elintézést a beadvány nyelvén közölni.¹²⁽¹²⁾ Az általános nemzetiségi politikai elveket különböző rendeletek alkalmazták a magyarországi németek helyzetére.

1919. április elején a ruszin népbiztossággal egyidejűleg létrehozták a német népbiztosságot, és így a március 21-én megalakult kormányzótanács Kalmár Henrik és Stefán Ágoston személyében két népbiztossal bővült. A német népbiztosság 1919 április elején kezdte meg működését. Április 4-i rendelete¹³⁽¹³⁾ a közelgő ²⁹²választásokról intézkedett és megállapította a német területek választási beosztását. A rendelet alapján az is eldönthető, milyen területek tartoztak a német népbiztossághoz, és hogy

Tanácsmagyarország milyen vidékein élvezett a német lakosság helyi autonómiát, illetve hol vették azt tervbe. Az elv az volt, hogy minden *község*, ahol a lakosság többsége német, a német *járásokon* keresztül valamely *német autonóm területhez* tartozik. Ezek: 1. *Német–Nyugat-Magyarország*, 2. *Mittelgau*, 3. *Swäbische Türkei*.¹⁴⁽¹⁴⁾ A Forradalmi Kormányzótanács április 28-án elrendelte a német és a ruszin tanács megválasztását. E tanácsoknak az volt a feladatuk, hogy a XXVI. sz. rendeletnek megfelelően a Tanácsköztársaság végleges alkotmányát előkészítő tárgyalásokon a magyarországi német, illetve ruszin proletariátust képviseljék. Az elvi jelentőségű 1. §. kimondotta, hogy a Tanácsköztársaság meg akarja szüntetni a proletárok mindennemű elnyomását, közte a nemzetiségi elnyomást, és hogy a Magyar Tanácsköztársaság különböző nyelven beszélő, de egyenjogú népek proletariátusának szövetségén alapszik. A rendelet értelmében a „német autonóm jogterületek”, azaz német kerületek a hozzájuk tartozó közigazgatást megyei tanácsi jogkörrel intézték. A német népbiztos április 4-i rendeletének az a része, hogy a 3 autonóm jogterület együttvéve egységes német kormányzósági szövetséget képez – egyelőre nem emelkedett törvényerőre.¹⁵⁽¹⁵⁾

A Magyar Tanácsköztársaság nemzetiségi politikáját – és így a magyarországi németajkú lakosság irányában követett politikáját is – a tanácsok országos gyűlésén, június 23-án elfogadott alkotmánynak a nemzetek jogairól szóló fejezete fejtette ki véglegesen. A 84. §. a korábbi rendeleteknek megfelelően leszögezte, hogy minden nemzet szabadon használja nyelvét és fejlesztheti műveltségét, és evégből, ha nem is él összefüggő területen, műveltségének fejlesztésére országos tanácsot alakít. A 85. §. szerint a helyi igazgatás mindenütt a többségben lévő nemzet kezében van, de a hivatalos érintkezésben a nemzeti kisebbségek is használhatják nyelvüket. A 85. §. a Károlyi-kormány a magyarországi német nép önrendelkezési jogáról szóló 1919. évi VI. néptörvényéhez¹⁶⁽¹⁶⁾ viszonyítva már teljes részletességgel beszélt a nemzeti autonómia két formájáról: a több járásra kiterjedő önálló kerületről, és a több kerületre kiterjedő nemzeti kerületről. Az alkotmánynak ez a paragrafusa a tanácskormány eddigi rendeleteihez képest először mondotta ki, hogy a Tanácsköztársaság a nemzeti kerületek területeivel a német kerületek központi tanácsszervei útján érintkezik. Az alkotmány a helyi autonómia hatáskörébe utalta a kérdéses területek beligazgatását, igazságszolgáltatását, közoktatását és közművelődését, míg az egyetemes érdekeket érintő ügyekben a Tanácsköztársaság rendelkezései a nemzeti kerületekre is kiterjedtek.¹⁷⁽¹⁷⁾

Az első német kerület, amelynek felállítását a Forradalmi Kormányzótanács 1919. július 16-i CXXIX. rendelete kimondotta, a nyugat-magyarországi német **293** nemzeti kerület volt, de tervbe vették a közép-magyarországi német kerületek határainak megállapítását is.¹⁸⁽¹⁸⁾

A nyugat-magyarországi német lakosság a Tanácsköztársaságban tehát önállóan intézte belügyeit, az igazságszolgáltatást, a közoktatást, a közművelődést; a kormány széleskörű területi és kulturális autonómiát biztosított számára. Erről az autonómiáról egyébként tekintélyes osztrák polgári történeti munkák napjainkban is elismerően szólnak.¹⁹⁽¹⁹⁾

Mindamellet a tanácskormány egészében pozitív és nagy jelentőségű politikájának megvolt az a hiányossága, hogy elmulasztotta annak egyértelmű leszögezését, miszerint elismeri a Monarchia volt népeinek – közte a határmenti mintegy 300 000 főnyi nyugat-magyarországi németajkú lakoságnak – önrendelkezési jogát egészen a különválásig –, jogát önálló állam alakítására, illetve, hogy valamely más tetszés szerinti államhoz csatlakozzanak. Az önrendelkezési jog elismerése pl. a németek esetében egyáltalán nem feltételezte volna, hogy a Tanácsköztársaság a különválás mellett van, vagy hogy ennek érdekében agitál; hogy nem leplezi le, nem mondja meg, *ki* és *miért* akarja az elcsatolást, és ehhez képest mi előnyös a proletariátus, a dolgozó lakosság számára. De a nemzetiségek közötti bizalmatlanság eloszlátása, a proletariátus osztályharcának szabad kibontakozása érdekében erre szükség lett volna. E mulasztást

enyhíti, hogy mind az ideiglenes, mind a végleges alkotmány a felszabaduló területek vonatkozásában föderációról beszélt, és a felszabadult szlovák területeken a forradalmi kormány ezt meg is valósította. Ez az elv kimondatlanul is feltételezte, hogy egyetlen nemzetiséget sem akarnak akarata ellenére a Tanácsköztársaság határai között tartani. Kun Béla a Tanácsköztársaság külpolitikájáról nyilatkozva hangsúlyozta, hogy az nem áll a területi integritás alapján és a sajtó is több alkalommal foglalkozott a környező államokhoz való viszony és így az önrendelkezés kérdésével is. Kun Béla a Tanácsok Országos Gyűlésén a Monarchia helyén létrejött új államok közti problémák rendezésére felvetette egy közös konferencia gondolatát is: „... ezen a konferencián fog eldőlni és nyilvánvalóvá válni, hogy nekünk nincsenek elnyomó törekvéseink, mi minden dolgozó önrendelkezési jogának alapján állunk.”²⁰⁽²⁰⁾ Amikor májusban Saint Germainben megkezdődtek az osztrák békeszerződés tárgyalásai, és várható volt Nyugat-Magyarország elcsatolása, a tanácskormány vezetői és a lapok az annexió tervekkel szemben egyre gyakrabban beszéltek Nyugat-Magyarország önrendelkezési jogáról is. Nem volt azonban egyértelmű az állásfoglalás abban a tekintetben, hogy ki illetékes az elszakadás, vagy maradás kimondására. Beszéltek a „népesség egyeteméről”, a „dolgozókról”, de mégis elsősorban a proletariátus önrendelkezési jogát hangsúlyozták, ami viszont túlzó, nem reális álláspont volt.

A tanácskormány joggal sérelmezhetette az osztrák kormány magatartását, amelynek megvolt az a furcsasága, hogy a nyugat-magyarországi ügyekben mindenkivel tárgyalt, csak az illetékes magyar féllel nem, bár az osztrák kormány a Magyar Tanácsköztársaságot elismerte és vele diplomáciai összeköttetésben állott. Renner a közvetlen tárgyalásokat Magyarország akkori bonyolult helyzetében – nem tudni miért – nemcsak kilátástalannak, de egyenesen lehetetlennek ²⁹⁴tartotta.²¹⁽²¹⁾ Kun Bélának a nyugat-magyarországi kérdés tárgyában Otto Bauerhez intézett május 12-i jegyzéke kifogásolta is, hogy Német-Ausztriában heves agitációt fejtenek ki, hogy a kormányt a nyugat-magyarországi területek annektálására bírják, és hogy Seitz úr gyárosokból és földbirtokosokból álló „nyugat-magyarországi” küldöttségeket fogadott. Ennek a rendszeres izgatásnak – mutatott rá a jegyzék – az a célja, hogy a bürokrácia és a kapitalizmus érdekében kiszélesítse az állam területét, és hogy a munkásokat újból igába hajtsa. Végül meggyőződését fejezte ki az iránt, hogy az osztrák proletariátus nem fogja engedni, hogy eszközül használják föl nyugat-magyarországi osztálytestvéreinek leverésére.²²⁽²²⁾

De az osztrák kormány erre sem kezdeményezett tárgyalásokat, a tanácskormány nagyrészt az osztrák lapok cikkeiből, valamint a Saint Germain-i tárgyalások menetéből értesült az osztrák kormány lépéseiről.

***

Allizé francia reprezentáns 1919. május 2-án nyújtotta át Bauernek a Szövetséges és Társult Hatalmak Saint Germain-en Layeba szóló meghívását a Német-Ausztriával kötendő békefeltételek megvizsgálására. Az osztrák békedelegáció Renner vezetésével május 12-én utazott el Bécsből, de a békefeltételek átnyújtására még több mint három hetet kellett várakoznia. Hamar kiderült viszont, hogy az Antant Ausztriát legyőzöttnek tekintti, és annak megfelelő bánásmódban részesíti. Tulajdonképpen tárgyalások, viták Saint Germainben egyáltalán nem folytak: a szerződő felek is mindössze két alkalommal, egy ünnepélyes megnyitón és egy éppoly ünnepélyes záróülésein találkozottak.

A nyugat-magyarországi kérdés, mint Ausztria határainak megállapításával kapcsolatos probléma, eleinte kevés figyelmet kapott a szövetségesek részéről. A békekonferencia február-március folyamán a cseh-szerb korridor tervével kapcsolatban foglalkozott ugyan Pozsony, Moson, Sopron, Vas vármegyék sorsával, de Olaszország ellenállása miatt a cseh komité március 8-i ülésén olyan értelmű végleges határozat született, hogy a csehek igényét elutasítják.²³⁽²³⁾ Ez a határozat megegyezett a békekonferencia területi bizottságának

határozatával, amely szerint az osztrák-magyar határ nem szorul változtatásra.[24\(24\)](#)

Közben Magyarországon március 21-én kikiáltották a proletárdiktatúrát. Ez lényegesen más megvilágításba helyezte Magyarországot ügyeit és az összes vele kapcsolatos igényeket.

Az antant öt külügyminiszterének május 8-i ülésén Balfour már felvetette, hogy Magyarországon van német népesség, amely esetleg csatlakozni óhajt Ausztriához. Lansing véleménye szerint – hacsak nem szabályozzák a határt – bizonyos gazdasági kérdések merülhetnek fel. Csak Sonnino akadékoskodott, rámutatva, [295](#) hogy ezt eddig sem Ausztria, sem Magyarország nem vetette fel, és hogy nem lát okot arra, miért kellene e két országot különböző elbánásban részesíteni. A két ország 50 éve nem viszálykodott a határon, jelenlegi kormányaik igen bizonytalanul állnak, és így az idő nagyon alkalmatlannak látszik arra, hogy vitát idézzenek elő a két ország között. Végül úgy határoztak, hogy kijelölnek egy bizottságot, amely információt gyűjt az Ausztria és Magyarország közötti határ lehetséges kiigazítására vonatkozólag.[25\(25\)](#)

A Tizek Tanácsának május 12-i ülésén Wilson hangsúlyozta, hogy Ausztria és Magyarország határát az Ausztriával kötendő békeszerződésben kell kijelölni. Úgy értesült – mondotta –, hogy az osztrákok fel fogják vetni a kérdést és a Szövetséges Hatalmak feladata lesz azt eldönteni. Egy kis vita után mégis azt határozták, hogy az 1867-es határokat megtartják, és ha valami nehézség támadna, a szükséghez képest döntenek.[26\(26\)](#)

1919. június 2-án, a Saint Germain-i kastélyban nyújtották át az osztrák békedelegációnak a békeszerződés tervezetének I. részét. A június 2-i feltételek nem sokban tértek el a rossz sejtelmektől a határok vonatkozásában sem; a Szudéta-vidéket Csehországnak, Dél-Steiermarkot és Karinthia déli részét Jugoszláviának, német Dél-Tirolt pedig Olaszországnak ítélték; Magyarország felé – egy lényegtelen Pozsony környéki változtatástól eltekintve – az 1867 óta fennálló régi határokat tartották meg.[27\(27\)](#) Az osztrák békedelegáció Nyugat-Magyarországra vonatkozó óhajának a békefeltételek első fogalmazásában a békekonferencia tehát nem tett eleget. Itt – feltehetően – az a meggondolás volt mértékadó, hogy az Anschlussra törekvő Ausztriát nem szükséges területi gyarapodásban részesíteni; bár az a körülmény, hogy a Magyarországgal kötendő béke még hátra volt, ezt teljesen nem zárta ki.

A békefeltételek megválaszolása Renner, Bauer és Seitz feldkircheni tárgyalásainak megfelelően, különböző jegyzékekben történt meg. A területi kérdésekre vonatkozóan június 15-én és 16-án két jegyzéket terjesztettek be. Június 25-én ezeket még két újabb jegyzék követte, ezek közül az egyik a Német-Ausztria határaitra vonatkozó ellenjavaslatokat tartalmazta.[28\(28\)](#)

Már a békefeltételekre vonatkozó június 16-i általános jegyzék is sajnálkozását fejezte ki, hogy Nyugat-Magyarország népének többször kifejezett óhaján: a Német-Ausztriához való csatlakozást bocsássák népszavazás alá, – elcsüggedő hallgatással átsiklottak.[29\(29\)](#) A június 16-i jegyzék történelmi, földrajzi, gazdasági okok alapján igényt formált e területre, leszögezve, hogy nem követ el semmiféle erőszakos annexiót, mert ezt is, mint minden más területi kérdést, kizárólag a nemzetek szabad elhatározására bízta, szabad népszavazáson keresztül maga a lakosság döntsön, akar-e Német-Ausztriával egyesülni vagy sem.[30\(30\)](#)

A határookra vonatkozó ellenjavaslat Német-Észak-Csehország, Német-Dél-Csehország, Német-Szudétaország, Német-Dél-Morvaország, Alsó-Ausztria, Német-Nyugat-Magyarország, Stájerország, Karinthia, Krajna, Tirol vidékére népszavazást [296](#) kért, és ezzel kapcsolatban konkrét elképzeléseit is kifejtette: a népszavazás ellenőrzésével és vezetésével nemzetközi bizottságot bízzanak meg

stb.[31\(31\)](#)

Az osztrák nemzetgyűlés június 7-i rendkívüli ülése tüntetett a békefeltételek elfogadása ellen. Otto Bauer külügyi államtitkár több mint egyórás beszédben fejtette ki a békefeltételek megsemmisítő hatását Német-Ausztria életképessége szempontjából. Előadása Nyugat-Magyarország kérdésre is kitért, annál is inkább, mivel az előző napon egy nyugat-magyarországi küldöttség az összes pártok képviselői előtt azt a kérést terjesztette elő, hogy a tiltakozó ülésen Nyugat-Magyarországra is gondoljanak.[32\(32\)](#) Bauer hangsúlyozta: nem akarják, hogy a párizsi békekonferencia hatalmi szóval ítélje oda Nyugat-Magyarországot Ausztriának, csak azt követelik, hogy szabad népszavazáson dönthessen: Ausztriához vagy Magyarországhoz akar-e tartozni.[33\(33\)](#)

Ha eltekintünk attól, hogy az osztrák kormány ebben az ügyben nem lépett érintkezésbe az illetékesekkel, a magyar kormánnyal, akkor a *hivatalos állásfoglalásokat* nemigen kifogásolhatjuk, hiszen egy túlnyomórészt németlakta terület állami hovatartozásának eldöntésére a népszavazás demokratikus útját kérték. De nemcsak a hivatalos politika létezett. Az osztrák kormány és Schober rendőrfőnök ugyan a bécsi proletariátus minden megmozdulásában a magyar kommunisták kezét, a magyar pénzt kereste és vélte megtalálni, miközben a Wiener Neustadt-i gyárak lőszert szállítottak a cseh frontra, és miközben Renner az olasz fegyverszüneti misszió közbejöttével Ausztria fegyver- és munició-készletét adta át Csehszlovákiának a Magyar Tanácsköztársaság leverésére.[34\(34\)](#) Csak természetes, hogy a kormány és a szociáldemokrata párt jobboldali körei egyetlen Magyarországgal kapcsolatos ügyben sem akadályozták a reakciót, amely a nyugat-magyarországi kérdésben is működésbe lépett, hogy a kormány hivatalos nyilatkozatai ellenére kész helyzetet teremtsen.

A Saint Germain-i béketárgyalásokkal egy időben már lefolyt Nyugat-Magyarország annektálásának előkészítése is. Több csoport foglalkozott ezzel, de a szálak elsősorban a nagynémetek kezében futottak össze. Részben ők, részben privát személyek pénzelték az akciót, burzsoák és arisztokraták. A széthullott osztrák Wehrmacht monarchista tisztjeiből és altisztjeiből, katonaiskolásokból, főiskolásokból, konzervatív alpesi parasztokból verbuválták a fegyveres erőt. Számos vagyonos magyar emigránst is megnyertek maguknak. A gróf Erdődy Tamások ezek, akik a területi integritásról vallott nézeteiket szívesen feladták, hogy ha már a Tanácsköztársaságot megbuktatni nem is tudják, legalább telekkönyvileg bejegyzett hazájukat mentse át Ausztriába.[35\(35\)](#) A mozgalom kedvező talajra talált a Magyarországgal szomszédos Stájerországban, ahol a tartományi főnök, a hírhedtté vált Anton Rintelen mindezekhez maga is messzemenően támogatást nyújtott. Böven volt fegyverük és lőszertük. Rintelen egyébként a Feldbachban gyülekező magyar fehéreket is ellátta fegyverrel. Renner később ezt olyan eljárásnak minősítette, amely a hazaárulás határát súrolta, miután az a [297](#) szerencsétlen helyzet állott elő, hogy Lehárek és a különítmények a fegyvereket a nyugat-magyarországi német lakosság ellen is felhasználták.[36\(36\)](#)

Adolf Boog, a tervbe vett katonai akció egyik vezetője közölte később visszaemlékezésében, hogy mindenekelőtt „határvédelmet” állítottak fel a nyugat-magyarországi határ mentén.[37\(37\)](#) Ezek központja Petronell, Fischamend, Pitten, Aspang, Hartberg, Fürstenfeld voltak. A határvédő osztagokat különböző toborzó irodák, közte a „Schutzverband deutsch-arischer Kriegesteilnehmer” szervezet toborozta önkéntes tisztekből, altisztekből és egyéb, számukra megbízható elemekből. Boog jól funkcionáló hírszolgálatot is szervezett. Úgy gondolták, hogy a főerők Wiener-Neustadtot kikerülve Pitten–Hochwolkersdorf–Pottendorf és Unterwaltersdorf körzeteiben gyülekezve törnek Sopron felé és ezzel egyidejűleg felkelést készítenek elő a nyugat-magyarországi parasztok között is. Az antant, akkori bécsi képviselőjén keresztül, ha nem is hivatalosan, de lényegileg hozzájárult az ügghöz.

Boog később lemondott megbízatásáról. Elhatározását azzal indokolta, hogy a baloldali szocialista Julius Deutsch hadügyi államtitkár különböző akadályokat gördített tevékenysége el, bár az egész egy fillérbe sem került az államnak. Ezt annál érthetlenebbnek és sajnálatra méltóbbnak találta, mivel Renner Saint Germain-be való elutazása előtt még nagy bizakodással beszélt az akcióról.³⁸⁽³⁸⁾

Ezzel a szervezkedés persze nem állt meg. Osztrák részről az akciót most Johann Lichtenstein herceg, Alberti gróf (a későbbi alsó-ausztriai Heimwehrführer, a totális fasizmus osztrák ideológusa), továbbá Walterskirchen gróf, Károlyi gróf, Neumann, Sturm, Pospischil, Feith, Veits stb. vezették. A Gratz-i „Centralkomité zur Befreiung der Deutschen in Westungarn” Nyugat-Magyarország fegyveres elfoglalásának utolsó terminusát a magyar emigránsokkal egyetértésben július 10-ében állapította meg, akik a maguk részéről Királyhida megszállását vették tervbe. Ehhez Anglia és a Wiener-Neustadt-i entente misszió ígért fegyvert és lőszert.³⁹⁽³⁹⁾

Nyílt titok volt, hogy a kormány hallgatólagos hozzájárulásával küszöbön áll Nyugat-Magyarország elfoglalása. Ebben a kérdésben is csak a Kommunista Párt és a munkás és katona tanácsok baloldali szocialista csoportjai jelentették a Tanácsmagyarországgal szolidáris erőket.

A munkás és katona tanácsok 1919. június 30-tól július 30-ig üléselő II. országos konferenciáján az Osztrák Kommunista Párt részéről Koritschner kíméletlen szemrehányásokat tett a kormánynak, hogy Nyugat-Magyarország anneksziójának érdekében rendszeres propagandát űz, amikor világos, hogy a proletariátus a Magyarországi Szovjet Köztársaságban akar maradni. Rámutatott arra, hogy a stájer tartományi kormány, amely oly sok energiát tanúsít a kommunisták ²⁹⁸ellen, már nem ilyen erélyes a sok különböző, kifejezetten reakciós komitéval szemben, és adatokkal bizonyította be, hogy a határon Nyugat-Magyarország ellen fehérgárdákat összpontosítottak.⁴⁰⁽⁴⁰⁾ A beszéde végén betejesztett határozati javaslatot a munkástanácsok elfogadták. „... A konferencia üdvözli Oroszország és Magyarország munkásosztályát, akik nehéz harcban állnak az entente-imperializmussal. Tiltakozik a burzsoázia hajszája ellen, amely megkísérel, hogy a Németosztrák Köztársaság és a Magyar Tanácsköztársaság között ellenségeskedést támasszon, és határozottan kijelenti, hogy Nyugat-Magyarország állami hovatartozandóságának kérdését nem lehet másként eldönteni, mint Nyugat-Magyarország szabad, befolyástól mentes népszavazása által...”⁴¹⁽⁴¹⁾

Az Osztrák Kommunista Párt lapja, a *Die Soziale Revolution* számos cikkben bírálta a kormány Nyugat-Magyarországgal kapcsolatos politikáját, állást foglalt a német nacionalista hecc-lap ellen és megírta, hogyan gondoskodott a Magyar Tanácsköztársaság a németek önkormányzatáról. Noha elsősorban németekről volt szó, a proletárszolidaritás jegyében nem az elszakadást, hanem a proletárhatalommal való egyesülést képviselte.

***

Hogyan vélekedett minderről az érdekelt fél, maga a nyugat-magyarországi lakosság? A terület etnográfijából és földrajzi helyzetéből következett, hogy maradása vagy csatlakozása a szomszédos Ausztriához a mindenkori magyarországi politikai, szociális és gazdasági viszonyokkal állt összefüggésben. Annyi biztos, hogy a lakosság a közös monarchia fennállásáig meglehetősen közömbös volt ebben a tekintetben, és az osztrák Anschluss lehetőségével csak 1918 szeptembere után kezdett foglalkozni, miután az osztrák államnyilatkozat, a sajtó, az agitátorok ezt bevitték a köztudatba. Ekkor is elsősorban autonómiát igényeltek.

Hasztalan a próbálkozás abban a tekintetben, hogy kimutassuk, vajon a nyugat-magyarországi népesség

osztály-rétegződésére való tekintet nélkül, a maga egészében, mint „németiség” mit akart a Tanácsköztársaság alatt: maradni vagy elszakadni? Március 21-e rendszerváltozást jelentett Magyarországon, a proletárdiktatúra hatalomrajutását, amely a tulajdonviszonyokba nyúlt, hogy megszüntesse a szegény és gazdag ellentétét, a kizsákmányolást. Akiknek féltlenivalójuk volt, most kapva kaptak az alkalmon, hogy birtokaikat, vagyonukat átmentsék a polgári Ausztriába. A „hazafias” magyar uralkodó osztályok ilyen alapon nemcsak Nyugat-Magyarország, nemcsak Sopron, de akár Kecskemét és Szolnok elcsatolásába is belementek volna. Nem új dolog ez, mikor a burzsoá osztályérdekek szembekerülnek az össz-nemzeti érdekekkel. És 1921-ben ugyanez ismétlődött meg ellenkező előjellel. Az Anschluss hajdani legharcosabb sürgetői most már „vörösnek” találták a köztársasági Ausztriát, és fegyverrel akarták megakadályozni, hogy a neki ítélt Burgenlandot birtokba vegye.

A proletariátus most a magyar proletárforradalom győzelme után kielégítőnek találta a nemzetiségi kérdés megoldását, ragaszkodott szociális jogaihoz, amit a kapitalista Ausztriától nem kaphatott volna meg. Ezért maradni akart, sőt még a fegyveres harcot is vállalta. A parasztság ingadozott, földet akart és felült az ellenforradalmi propagandának, vagyonosabb csoportjai pedig csatlakoztak az ellenforradalmi lázadásokhoz. A német parasztságot az agrárkérdés helyes megoldása [299](#)tette volna a német és magyar proletariátus hű szövetségesévé és a Magyar Tanácsköztársaság rendíthetetlen hívévé.

Nyugat-Magyarország központjában, Sopronban március 23-án 5 tagú direktórium alakult, 24-én pedig megtörtént a vármegyei és városi közigazgatási hatalom átvétele. Március 28-án, a későbbi nyugat-magyarországi népbiztos, Kellner Sándor vette át az ügyek irányítását, átalakították a direktóriumot, amelynek legelismertebb tagjai: Bors László, Entzbruder Dezső és Knapp Gábor voltak. [42\(42\)](#) Április közepén a megye dolgainak intézésére megválasztották a 25 tagú, németekből és magyarokból álló intézőbizottságot és a tanácskongresszus soproni küldötteit. „Ebben a vármegyében – mondotta Kellner Sándor – nehéz feladat előtt állunk. A határon vagyunk. Ausztriában még mindig bömbölik a „Los von Ungarn” jelszót. Az osztrák burzsoázia még mindig lázítja a mi németjeinket. Be is jönnek ide, hogy zavart keltsenek nálunk. A német elvtársak nyugodtak lehetnek. Ami nekik jár, azt meg is adjuk. Megadjuk minden osztrák agitáció nélkül is...” [43\(43\)](#)

Így is történt. Entzbruder 1919. április 24-én elrendelte, hogy Nyugat-Magyarország német proletárjai számára Sopronban *német vörös gárdát* állítsanak fel. [44\(44\)](#) Április végén létrehozták a 4 német megye (Moson, Sopron, Vas, Pozsony vm.) képviselőiből álló nyugat-magyarországi direktóriumot, a „*Gaurat für Deutsch-Westungarn*”-t. Nyugat-magyarországi német népbiztossá Kellner Sándort választották, a német országrész központja Sopron lett.

A németiség újjáalakított önkormányzati szerve május 20-án tartotta első ülését a „*Gaurat Versammlung*”-ot. A 90 tanácsstag Nyugat-Magyarország valamennyi részét képviselte. Az ülésen megjelentek Kalmár Henrik német népbiztos, Kun Béla külügyi népbiztos, és a bécsi munkásság mindkét pártjának képviselői. A tanácskormány tagjainak részvétele a soproni gyűlésen kifejezésre juttatta, hogy milyen nagy politikai jelentőséget tulajdonít a Tanácsköztársaság a nyugat-magyarországi német néptanácsnak. [45\(45\)](#) Kun Béla soproni beszédében vázolta a diktatúra nehézségeit, és rámutatott, hogy Nyugat-Magyarországon még a bécsi burzsoá és ellenforradalmi bandák terjesztette rémhírek ellen is küzdeni kell. „Örömmel nézem – mondotta beszéde végén –, hogy a német proletárok, akik eddig kettős elnyomatás alatt nyögtek, most felszabadulva lélegzenek fel és részesei lesznek annak a kultúrának, amelyből kizárta őket a magyar és német burzsoázia egyaránt...” [46\(46\)](#)

A Gaurat számára a német önkormányzat szervezési feladatai és a proletárdiktatúra általános feladatai

mellett súlyos teherterhelés volt az ellenforradalom elleni harc, ami itt különös erővel jelentkezett.⁴⁷⁽⁴⁷⁾ A régi rezsim tapasztalt elemei, katonatisztek, földbirtokosok fogtak itt össze a bécsi magyar fehérekkel, a határon ³⁰⁰túli stájer reakciókkal nemcsak azért, hogy Nyugat-Magyarországnak a Tanácsköztársaságtól való lecsatolását megvalósítsák, hanem hogy *egyben a magyarországi proletárdiktatúra megbuktatását is előkészítsék*. Sopronban már 1918 telén titkos fegyveres védelmi szövetséget hoztak létre, azzal a céllal, hogy a dunántúli polgárságot megszervezzék. A tervük az volt, hogy megakadályozzák a bolsevizmust a Dunántúlon még az ország többi részétől való elszakadás árán is.⁴⁸⁽⁴⁸⁾ Az ellenforradalmárok beépültek a soproni Gaurat szerveibe. (A közéleti bizottság bűnös manipulációval pl. 30 vagon lisztet halmozott fel a Bécsben toborzás alatt lévő ellenforradalmi fehérgárdisták számára,⁴⁹⁽⁴⁹⁾ ugyanakkor, amikor Budapest és az ipari városok nélkülöztek stb.).

Már a proletárdiktatúra létrejötte utáni első napokban Sopronban, Fülesen és másutt több kisebb ellenforradalmi zendülés lobbant fel; az operettszerű brucki tiszt puccsal egy időben pedig a reakciós erők ellenforradalmi kormányt akartak Sopronban alakítani. Az ellenforradalmi kísérletek hulláma június elején tetőzött. Cenk, Csorna, Kapuvár, Lövő falvak Sopron ellen vonultak. Kísérletüket a brennbergi munkások, a soproni bányász- és erdész akadémia hallgatói, a magyaróvári és győri kommunista csapatok, tehát nyugat-magyarországi helyi erők verték vissza.⁵⁰⁽⁵⁰⁾ A soproniak megvédelmezték a nyugat-magyarországi német proletáriátus hatalmát.

Az ellenforradalmi mozgalmak elleni harc kérdésével a Gaurat ülései is foglalkoztak. „Nem akarjuk vissza a kapitalista rendszert – mondják ki július 1-én –, mert az sohasem volt barátja sem a munkásságnak, sem annak a termelési rendszernek, amely a munkások javára szolgál... mindent el fogunk követni, hogy azt a bűnös manipulációt, amely a Tanácsköztársaság ellen tör és a munkásságot a rabszolgaságba akarja visszasüllyeszteni, elnyomhassa.”⁵¹⁽⁵¹⁾

A magyarországi németiség impozáns megnyilvánulása volt a tanácskongresszussal egy időben Budapesten, június 10–17-ig megtartott Német Országos Gyűlés. A tanácskozáson megjelentek a müncheni katona- és munkástanács, a svájci, a holland, a csehszlovák, a bolgár, a román, az olasz, a lengyel proletáriátus képviselői. Az Orosz Szovjet Köztársaságot Filipov, Német-Ausztriát Freund Bernát, Stájerországot Hummerdorf elvtársak képviselték. Az Országos Gyűlés meghallgatta a német párttitkárság jelentését, és a politikai helyzetről szóló beszámoló után határozatot hozott: „Magyarország németajkú szocialistái a kommunizmust tartják annak az államformának, amelyben az országban élő valamennyi nép jogegyenlősége a legszemélyibb módon fejeződik ki...⁵²⁽⁵²⁾ Kun Béla felszólalásában a Vörös Hadsereget éltetve leszögezte, hogy a Tanácsköztársaságnak nem célja a területi integritás helyreállítása, sem a nemzeti elnyomás felidézése. Az ülés a nyugat-magyarországi proletárok helyzetével foglalkozva arra a következtetésre jutott, hogy feltétlenül a Magyar Tanácsköztársaságban kell maradniok.

A tanácskozás második napján a résztvevők megválasztották a Német Tanács országos bizottságát, majd Kalmár Henrik beterjesztette a németajkú vidékek alkotmánytervezetét, amit azután az alkotmánybizottsághoz utasítottak. „A megyék ³⁰¹helyett nyelvegységek szerint kell a területet felosztani⁵³⁽⁵³⁾ – hangsúlyozta – ezután pedig áttérni a föderatív alapra.” (A Tanácsköztársaság alkotmányában ez a gondolat érvényesült.) A Tanácsok Országos Kongresszusához intézett Felirat kimondotta: „A magyarországi német nép országos tanácsa és annak intézőbizottsága a népek önrendelkezési joga és a tanácsrendszer elvei alapján mindazonon a vidékeken, amelyekből alakult, az *állami élet egész vonalán átveszi a törvényhozó és végrehajtó hatalmat*. Egyben pedig kezdet nyújt a magyarországi összes nemzeteknek a proletárok szilárd szövetségéhez és indítványozza az előkészítő tárgyalások megkezdését a magyarországi proletárföderáció végleges kiépítése végett.”⁵⁴⁽⁵⁴⁾ A küldöttek

Kalmár Henriket választották a Kormányzótanács elnökévé.

Sopronmegye Munkástanácsa Elnökségének **SOPRON.**

Arról értesülünk, hogy ellenforradalmárok komoly érvek híján most azt a hirt terjesztik, hogy Nyugatmagyarországról csapatainkat az antant parancsára kivonjuk s Nyugatmagyarország az antant imperialista rabló államainak ellenőrzése alá kerül, ez a gyalázatos hazugság jellemzi a fehér ellenforradalmat, mely azt szeretné, hogy idegen segítséggel vissza állítsa a mágnások, bankárok uralmát, visszavegye a gyárat, földet és bányát a dolgozóktól. Ezekkel a rémhírekkel szemben megállapítjuk, hogy az antantnak Nyugatmagyarországra vonatkozóan a magyarországi szocialista szövetséges tanácsköztársaság kormányához semmiféle felhívás nem érkezett, de hiába is érkeznek, a magyarországi tanácsköztársaság kormányzótanácsa, mely a **nemzetek teljes egyenjogúsága alapján áll**, nem hajlandó egyetlen proletárt se áldozatul odadobni a kapitalista kizsákmányolásnak.

Megparancsolom, hogy minden rémhírterjesztő mint a tanácsköztársasággal szemben árusult elkövető egyén, haladéktalanul forradalmi törvényszék elé állíttassék és és legsúlyosabban megbüntettessék.

KUN BÉLA S. K.

külügyi népbiztos.

A következő napok tanácskozásai az országos tanácsok jelentéseit vitatták.⁵⁵⁽⁵⁵⁾ 302(Oktatásügy és a szocialista termelés megszervezésének kérdései a német területeken stb.). Ezek a tanácskozások azt is sejtetik, hogy a német autonómia elsősorban az etnográfiai egységesebb Nyugat-Magyarországon valósult meg maradéktalanul, míg a közép-magyarországi németek több helyütt nem vették át a vezetést. A Német Országos Tanács utolsó ülése üdvözölte az egész világ német munkásait, a Volga mentén, az Urál hegységben, a Don vidékén, Németországban, Ausztriában, Lengyelországban, Csehországban, Svájcban és más országokban.⁵⁶⁽⁵⁶⁾

Július folyamán az ellenforradalom már az egész Dunántúlon szervezkedett, és ekkor is a bécsi

emigránsokkal, a stájer monarchistákkal, valamint a szegedi kormánnyal állt összeköttetésben. Kismartonban, Németújváron röpcédulákat terjesztettek, hogy az átcsatolás már küszöbön áll; a Draskovits-kastélyban éjjelente összejöveteleket tartott az újvári előkelőség.⁵⁷⁽⁵⁷⁾ A nyugat-magyarországi rémhírek ügyében Kun Béla 9-én külön sürgönyt kényszerült küldeni a soproni Gaurathoz, és közölte, hogy az antantól semmiféle felhívás nem érkezett Nyugat-Magyarország kiürítésére vonatkozóan.⁵⁸⁽⁵⁸⁾

A párizsi békekonferencia a Német-Ausztria számára kirótt békefeltételek II. részének kidolgozásakor ismételen foglalkozott a nyugat-magyarországi kérdéssel, miután Renner jegyzékei és Kramarz június 3-i emlékirata egyszerre két állam igényét jelentették be a szóban forgó területre. A csehek a korridor-óhajtt háttérbe állítva az Adriai-tengerhez vezető kijárat biztosítása érdekében most a terület neutralizálását, illetve népszövetségi ellenőrzés alá való helyezését követelték.⁵⁹⁽⁵⁹⁾

Magyarországon még mindig a proletáriátus volt uralmon, és így a békekonferenciának elég oka volt arra, hogy támogassa az újabb terület lehasítására vonatkozó igényeket. Mindössze abban a kérdésben volt ingadozás, kinek a részére történjen az ajándékozás. Franciaország közép-európai politikája jegyében szívesen támogatta volna a cseheket, míg Olaszország számára a csehek és a jugoszlávok együttes megjelenése az Adria partján egyáltalán nem volt kívánatos. Valószínűnek látszott, hogy a szövetségesek érdekellentéteiből Ausztria nyerhet. Az osztrák béke delegáció törekvései megértésre találtak olasz körökben, és az osztrák szociáldemokrata párt nemzetközi kapcsolatait kihasználva, sikerrel munkálkodott az angol és amerikai delegáció megnyerésén.⁶⁰⁽⁶⁰⁾ Július 1-én Lansing volt az, aki javasolta az osztrák követelés felülvizsgálását egy arra illetékes bizottságon keresztül,⁶¹⁽⁶¹⁾ július 2-án pedig Balfour az osztrák-magyar határnak az Ötös Tanácsban folytatott vitájánál mutatott rá arra, hogy az Ausztria és Magyarország közötti határ sürgős figyelmet érdemel.⁶²⁽⁶²⁾

Nyugat-Magyarország sorsát a hatalmak július 7–11-ig tartó tárgyalásai döntötték el. Az amerikai, angol, francia és japán delegátus egyetértett abban, hogy Magyarország 250 000 lakost számláló nyugati területét Ausztriának ítélik. Ez a rendezés – részben a cseh óhajoknak is eleget téve – Magyarországon tartotta a Pozsony–Zágráb vasútvonalat Mosonszentjános–Csorna és Nagykanizsa **303**útvonallal, és így az Adriához vezető utat akkor is biztosította Csehország számára, ha a két állam közül az egyikkel konfliktusba keverednék.⁶³⁽⁶³⁾

A július 2-án átnyújtott békefeltételek a végleges határmegállapításokat tartalmazták. A békekonferencia az osztrákok által igényelt nyugat-magyarországi területet Moson megye keleti részének kivételével népszavazás nélkül Ausztriához csatolta.⁶⁴⁽⁶⁴⁾ Hogy itt nem etnográfiai szempontok, nem a magyarországi németek sorsa feletti aggodás volt az irányadó, már abból is kiderül, hogy Ausztria területéből mindegyik szomszédnak sikerült egy darabot lekanyarítania, míg neki magának csak éppen Tanácsmagyarország területéből ígértek egy darabot, vagyis egy másik legyőzött és ugyancsak megcsonkított volt szövetséges ország területéből. Az antant e terület átcsatolásával a vizály magvát akarta elhinteni a mindenkori Ausztria és Magyarország, de elsősorban a *kommunista* Magyarország és a *szociáldemokrata* Ausztria között, amelynek forrongó fővárosa túlságosan közel volt a magyar határhoz.⁶⁵⁽⁶⁵⁾ Nyugat-Magyarország gazdaságilag szegény vidék volt, de jó „rekompensáció” a Németországhoz való Anschlusst tilalmazó cikkelyért és Német-Ausztria általános megnyomorításáért.⁶⁶⁽⁶⁶⁾

Amikor híre jött az antant döntésének, Tanácsmagyarország már utolsó napjait élte; július 20-án indult meg az offenzíva a román burzsoá csapatok ellen, az antant felvonultatta a környező burzsoá államok csapatait, és elhatározta Tanácsmagyarország megfojtását.

A Forradalmi Kormányzótanács július 21-i ülésén Kun Béla ismertette a Saint Germain-i békeszerződést, amely Nyugat-Magyarország nagy részét Ausztriának ítélte oda. A vélemények megoszlottak. Kun Béla azt javasolta, hogy a kormány ne engedjen át az osztrákoknak egy talpalatnyi földet sem, míg Varga Jenő nem tartotta helyesnek, hogy amikor az antant parancsára már színmagyar területeket engedtek át, most a szóban forgó területet ne adják át Ausztriának. Végül is azzal zárták le a vitát, hogy a kormány halasztó álláspontot foglal el, hogy ti. egyelőre nem ad át semmit, és az antant döntésével szemben az önrendelkezés kérdését fogja felvetni.⁶⁷⁽⁶⁷⁾ Ez a döntés helyes és reális volt, mert számba vette, hogy mind elvi, mind katonai-politikai okok alapján teljesen értelmetlen lenne, ha a Tanácsköztársaság a nyugat-magyarországi területért frontot nyitna Ausztria ellen, továbbá, mert a népszavazás felvetésével, ha a kérdés demokratikus megoldást nem is, de mindenesetre időnyerést remélhetett. Hiba volt viszont, hogy az önrendelkezést csak a proletariátus megszavaztatására szűkítették le, és a sajtóban is e túlzó nemzetiségi politikai elvek jutottak kifejezésre.⁶⁸⁽⁶⁸⁾

304 Július utolsó napjaiban a nyugat-magyarországi lakosság számos gyűlésen tüntetett a Saint Germain-i döntés ellen. A soproni Gaurat július 23-i ülésén kimondotta, nem tűrheti, hogy a Magyar Tanácsköztársaság keretein belül kivívott szabadsága nemzetközi rablók prédája legyen, és hogy nem hajlandó az osztrák tőkésen keresztül az angol, francia és olasz tőkésék jármába hajtani a fejét.⁶⁹⁽⁶⁹⁾ A július 26-i soproni katonagyűlés, amelyen a Wiener Neustadt-i katonatanács elnöke is részt vett, a fegyveres harcot is vállalta. „Mi – hangzott a határozat – nemcsak a magyar proletariátus, hanem szövetségben az orosz proletariátussal, minden ország szabadságáért küzdünk.”⁷⁰⁽⁷⁰⁾ A német községeknek a tanácskormányhoz intézett távirata kimondta, hogy semmi körülmények között nem engedik Nyugat-Magyarországot Ausztriához csatolni, és ilyen irányban a legmesszebbmenő támogatást követelték a kormánytól.⁷¹⁽⁷¹⁾ A nyugat-magyarországi lakosság harca éppen kibontakozóban volt, amikor Magyarországon megdőlt a proletárdiktatúra.

A magyarországi Tanácsköztársasághoz való ragaszkodás ragyogó példáját mutatta Sopron, ahol a határ közelsége, a nyári ellenforradalmi mozgalmak és a sokféle rémhír ellenére 1919. augusztus 4-ig állott fenn a proletárdiktatúra. Amikor az országban a Peidl-kormány vette át a hatalmat, *Sopronban kihirdették a statáriumot és kimondották, hogy a hatalmat a munkástanács gyakorolja, benne a polgárság képviselője nem lehetséges, hogy a munkástanács helyén marad és hatalmi tényező.* De miután az országban az ellenforradalom jutott hatalomra, a túlerővel szemben nem sokáig tarthatták magukat. Egy 850 főnyi csapat augusztus 4-én körülzárta és ostrommal bevette a Ferenc József laktanyát, a soproni munkászászlóalj utolsó erődjét, és ezzel a proletárdiktatúra utolsó pillére is ledőlt.⁷³⁽⁷²⁾ Nyugat-Magyarország a Lehár-féle különítmények garázdálkodásának színtere lett.

A nyugat-magyarországi németiség hovatarozandósága ezzel más megvilágításba került, de ez már nem tartozik jelenlegi vizsgálódásunk körébe.

305 Kelényi Ferenc: Kazinczy Ferenc soproni kapcsolatai

Kétszáz esztendeje, 1759. okt. 27-én született *Kazinczy Ferenc*, akit méltán nevezhetünk a magyar irodalom egyik legkiemelkedőbb egyéniségének, noha eredeti szépirodalmi alkotásainak száma meg sem közelíti sok más írónk termékenységét. Mik hát azok az érdemek, amelyek oly előkelő helyet biztosítanak a magyar írók Pantheonjában a „széphalmi mesternek”?

A felvilágosodás apostolaként, a nemzeti kultúra terjesztésének magasztos eszméjével indult meg pályáján, s a Martinovics-mozgalom leleplezése után majdnem hét esztendeig szenvedte a Habsburg börtönök testi és lelki gyötrelmeit. De a hosszú rabság sem tudta eltéríteni céljától, sőt talán még élesebben láttatta meg vele a haladás akkor egyetlen járható útját: a polgári társadalom irodalmi- nyelvi téren való előkészítésének a lehetőségeit. Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy Kazinczy Ferenc munkássága új fejezetet nyit irodalmunk fejlődésében, hiszen a nyelvújítás és a stílusreform ügyének diadalra juttatásával, páratlan irodalomszervező, irányító tevékenységével valóban megteremtője lett irodalmi téren a polgárosodás előfeltételeinek.

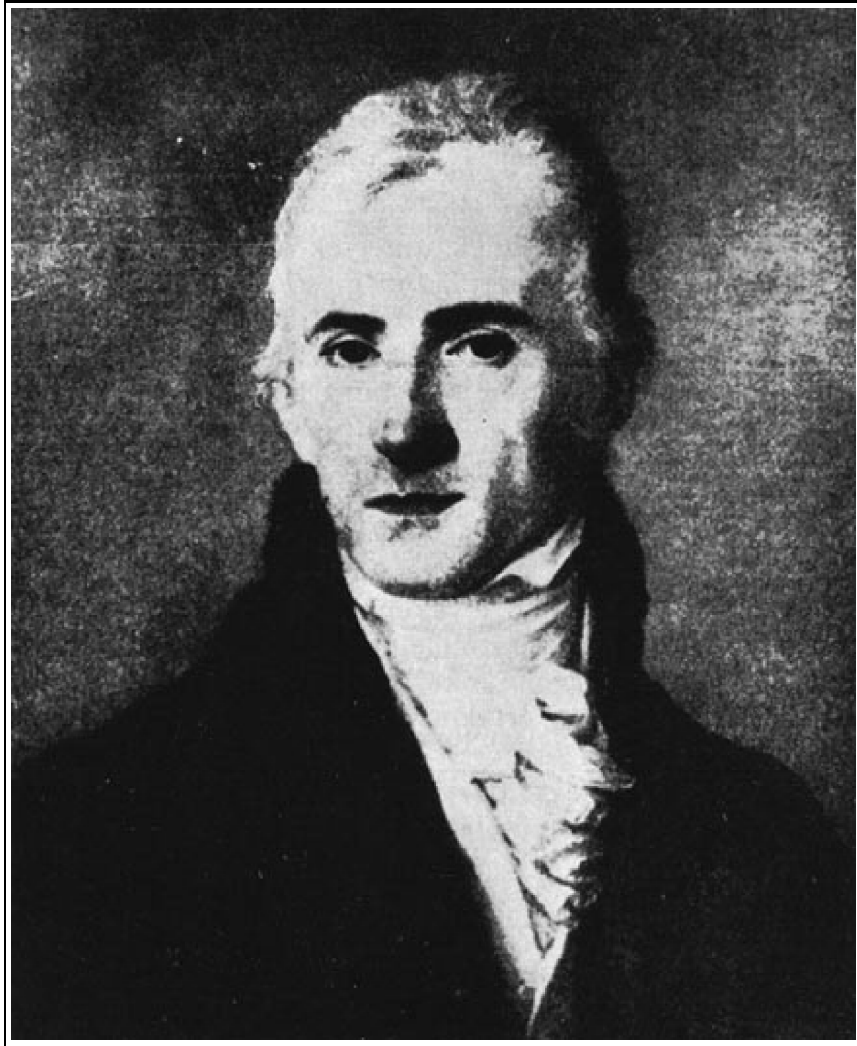
Hatalmas méretű és szétágazó munkásságáról – mely a maga korában eszmei szempontból is felbecsülhetetlen értéket jelentett – 22 vastos kötetben összegyűjtött levelezése ad leghűbb képet.

A nagy irodalmi vezér – akit büszkén sorolhatunk a világirodalom legnagyobb levélírói közé – soproni kapcsolatairól ugyancsak elsősorban levelezéséből¹⁽⁷³⁾ tájékozódhatunk.

***

Kazinczy irodalmi pályájának első korszakát főként fordítások jellemzik. 1785 táján fordít magyarrá egy szentimentális Werther-utánzatot (Adolfs gesammelte Briefe, Leipzig, in der Weygand'schen Buchhandlung 1778) *Bácsmegyei levelei* címmel, de csak *Gessner* svájci költő idilljeinek magyar nyelvű kiadása (1788) után, 1789-ben jelenteti meg ezt a levélregényt, Fordítói tevékenysége pályájának ebben a korai szakaszában is nagyfokú tudatosságra vall: a felvilágosodás új gondolatvilágához új költői formákat és ízlést párosít, s úgy érzi, hogy ezek az újítások leginkább a fordításokkal népszerűsíthetők. Legfőbb műfordítói elve ekkor – ellentétben későbbi felfogásával – a lefordított munkáknak „hazánk vidékeire szállítása.” A német regényt tehát nemcsak egyszerűen „lefordítja”, hanem meg is „magyarosítja.” Így lesz a német Adolfból Kazinczynál *Bácsmegyei*, Sophie-ből *Surányi Manczi* (az 1814-es átdolgozásban: *Nincki*), Theodorból *Marosi*, Wilhelmine-ből *Veszprémi Maris*, Leonhardból *Endrédi*, Bernheimből *Szentpéteri* stb.

306 Kétségtelen, hogy a magyar olvasóközönség sokat nyert a gyenge Werther-utánzat megmagyarosításával: a regény jellemeinek plasztikusabb ábrázolása mellett a *Bácsmegyei leveleiben* gördülékenyebbé válik a cselekmény, s némileg csökken az érzelgősség is. A német regénnyel ellentétben Kazinczy pontosan helyekhez köti a cselekményt: Mancsi (Nincki) *Budán* lakik, Bácsmegyei előbb *Sopronba*, majd *Tornára* megy, s *Dorogon*, *Pozsonyon*, *Bécsen* keresztül kerül külföldre, élete végén pedig *Esztergomban* (Ipolyságon) találjuk.

Kreutzinger: Kazinczy arcképe. (Olajfestmény)

Bácsmegyei, a regény főhőse 13 levelét keltezi „*Soprony*”-ból: ötöt szerelméhez, *Nincsihez*, hetet pedig barátjához, *Marosihoz*, de egyetlen levélben sem találunk konkrét utalást városunkra vagy annak környékére. Annál feltűnőbb ez, mert a szerelmében csalódott *Bácsmegyei Marosihoz Budáról* keltezett első levelében így ír: „... Ismered a kilátást: Budának egy része a Margitsziget szép lombú fáival, s az a messze terjedő gyönyörű lapály a kékellő szentendrei s nógrádi hegyektől addig, hol a ráckevei torony a vizek közül kinyúl, s Veszprém felé a hanyatló nap, krókusszínű királyi palástjában.”

Nyilvánvaló, hogy *Adolf leveleinek* fordítása, ill. megmagyarosítása idején Kazinczy már jól ismerte Budát, de nem ismerte közelebről Sopront. Mindenesetre [307](#) városunk helyszínként szerepeltetése az ifjú műfordító első jelentősebb művében arra enged következtetni, hogy Kazinczy *törekedett megismerni* ezt az ősi várost, melynek közelében, *Cenken* van a kastélya a kor jeles magyarjának: *Széchenyi Ferencnek*.

Bár maga Kazinczy később nem sokra tartotta *Bácsmegyeijét*, irodalmat kedvelő, ill. irodalommal foglalkozó kortársai közül többen – így elsősorban *Horváth Ádám* – elragadtatással nyilatkozott róla.

Szántódon, 1789. október 16-án kelt, Kazinczynak írt levelében azonban már nemcsak erről a műről tesz említést, hanem *Széchenyi Ferenc megismerésére* is sarkallja barátját:

„Ha Bétsbe úgy mégy, hogy erre jössz; meg találod Gróff Szétsenyit vagy Bétsben, vagy Sopron tájékán Czenkenn, ne kerüld el őtet, 's ha beszélsz vele, emlékezz rólam is úgy mint egy jó Barát; ő Téged meg fog ismerni; és így sokat tesz előtte kedves voltomra a' Te barátságod.” (Kazinczy Ferencz levelezése, I. kötet, 258. sz. levél).

Még ennek az évnek az őszén sor került Kazinczy bécsi útjára, melyről Kassán, 1789. december 20-án kelt levelében így ír *Aranka Györgynek*:

„Hogy előttem minden tekintetben különös kedvességű Leveledre illy soká nem feleltem, érdemes tisztelt Hazafi! tulajdonítsd azt Bétsi útamnak, hová 8bernek 18dikán meg-indulván, Xbernek 4dikén jöttem haza...

Füreden Horváthot, Győrben Rajnist és Révait, Pesthen Dugonitsot, Pozsonban a' Nevendék Kis Papokat, Bétsben a' Hadi történetek íróját, Görög Demeter Uramat, Báróztit, s' mindenek felett Gróff Széchenyit láttam.”

A levél további részében a felsoroltak érdekes jellemzését olvashatjuk, melyből kettőt idézünk:

„Révai száraz, szőke, görbedtt, éles és aligha nem irígy. Győrben a' Normalis Oskolánál Rajzolás és Architecturát tanít. Társaságra²⁽⁷⁴⁾ veszedelmesnek nézem...

Szécsényi Királyi Commissarius és Fő Ispány volt. Önként resignált. Egy szent Hazafi. Igen tanult, igen nyájas, igen jó ember. Alig szerettem valaha valakit annyira, mint őtet első tekintettel: de rettegtem előtte, olly nagy volt reverentiam, veneratiom. Ha ki őtet látja, hazafiúságát hallja, azonnal hozzá fog az íráshoz...” (I. m. I, 272.)

Kazinczy tehát Bécsben ismerkedett meg Széchenyi Ferencsel, mert ezen az útján még nem sikerült eljutnia Sopronba. A későbbi irodalmi vezér ekkor már bámulatos következetességgel halad nagy célja felé: előbb a *Magyar Múzeumban*, majd az *Orpheusban* segíti a szellemi munka sikereit általánossá, egyetemessé tenni. Széchenyi Ferencben elsősorban a nagy *mecénást* tiszteli, s – miként ebből az időből való levelezése mutatja – mellette szeretné még megnyerni *Pállfy Károly*, *Prónay László*, *Orczy László*, *Teleki József*, *Forgách Miklós* és a *Podmaniczkyak* támogatását is. *Révai Miklós* programjában is szerepelt az írók és tudósok egyesítésének törekvése, de ezt a célt csak Kazinczynak sikerült elérnie, aki a főrangú pártfogók megnyerése mellett igazi tanítója, bölcs iránymutatója tudott lenni az addig „kiskorú, parlagon heverő tehetségeknek, akik a haladás irányáról és eszméiről épp oly keveset gondolkoztak, mint amily keveset áldoztak azokért.” A francia forradalom nyomán a politikai szabadság nálunk is derengő hajnalának lelkes ünneplésével nem elégszik meg Kazinczy, hanem igyekszik annak hatását a szellemi haladás minden területén merészen érvényesíteni.

Sajnos, a közvetlenül bekövetkező esztendőök nem váltották valóra reményeit. ³⁰⁸Az országgyűlés nem biztosította a magyar nyelv jogait, a nemzeti irodalom iránti érdeklődést sem sikerült számottevően fokozni. Ekkor írja neki – 1791. márc. 9-i levelében – *Földi János*:

„Fájlalom szívemből állapotodat, de ez a sorsa egy nyomorult és vak hazában a jó ízlést és világosodást most plántáló apostolnak.” (I. m. I, 365.)

A részvétlenség fojtó, bénító légkörében sem csökken azonban tettvágya, *Kis János*hoz, a későbbi jeles soproni költő-püspökhöz írt egyik levelének tartalma is erre utal:

„Sík és meredek a’ tető, melyre fel kell vergődnünk, ’s szemünk vissza retten, ’s elfogja a’ vakulás, ha előre tekintvén, látjuk mi van hátra. De ha vissza tekintvén, elnézzük, húsz esztendő alatt mely utat tevénk, hah barátom! az kedvet önt a csüggedező szívbe. Még húsz esztendőt, ’s ez a’ míveletlen de szép, de gazdag örök, nem miáltalunk, hanem azok által, a’ kiket példánk fog ide szítani, más alakot veszen magára, ’s csak várd, eljő a’ nap, bizony eljő, midőn szomszédink nem mondják többé, hogy bennünket nem ismernek.” (I. m. II, 425.)

Lázás szervező-munkája nem szünetel. 1792. június 29-én, Budán kelt levelét³⁽⁷⁵⁾ érdemes teljes terjedelmében idéznünk:

*„A’ Sopronyi Magyar Társaságnak
idvezlését jelenti*

Kazinczy Ferentz.

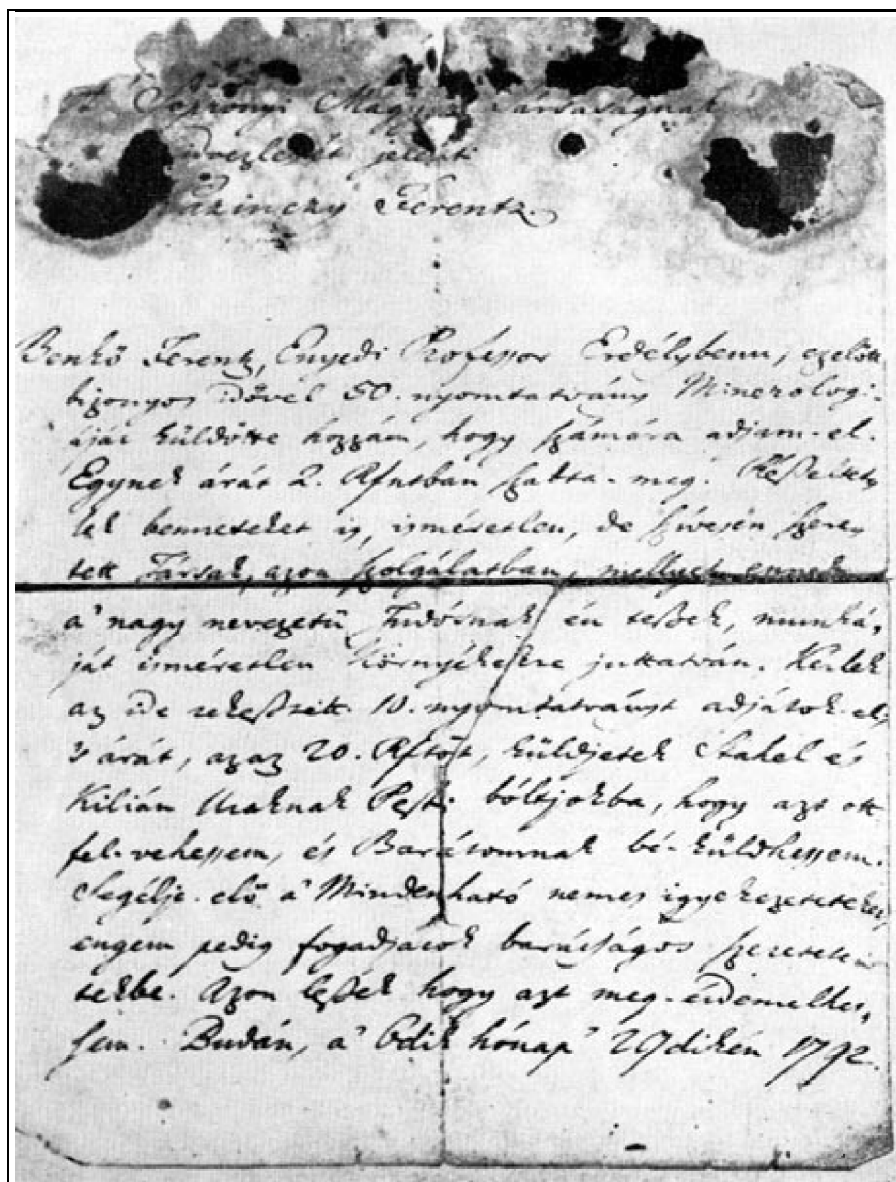
Benkő Ferentz, Enyedi Professor Erdélybenn, ezelőtt bizonyos idővel 50 nyomtatvány Mineralogiáját küldötte hozzám, hogy számára adjam -el. Egynek árát 2 Rfntban szabta-meg. Részletetlek benneteket is, ismeretlen, de szívesen szeretett Társak, azon szolgálatban, melyet ennek a’ nagy nevezetű Tudósnak én teszek, munkáját ismételten környékekre juttatván. Kérlek, az ide rekesztett 10 nyomtatványt adjátok-el, ’s árát, azaz 20 Rftot, küldjétek Stahel és Kilián Uraknak Pesti bóltjokba, hogy azt ott fel-vehessem, és Barátomnak béküldhessem. Segélje-elő a Mindenható nemes igyekezeteteket, engem pedig fogadjatok barátságos szeretetetekbe. Azon leszek, hogy azt megérdemelhessem. Budán, a’ 6-dik hónap’ 29-dikén 1792.” (I. m. II, 402.)

Sajnos, nincsen semmi adatunk sem arról, hogy mi lett Kazinczy felhívásának az eredménye.

Kis Jánossal 1793 nyarán veszi fel Kazinczy levelezés útján a kapcsolatot, s már első levelében is érdekes soproni vonatkozásokra találunk. Az irodalmi, ill. tudományos társaságok alakításának jelentőségét hangsúlyozva írja:

„... Lakos Társunk által végre bevezettettem a’ Sopronyiba; ’s már erről merem reményleni, hogy ez, ha csak egy két Kist és Lakost találunk, dicsőségére fog válni Nemzetünknek. Én nem sokára valamely munkám homloklevelére függesztem ezt a’ megtiszteltetésemet.

Igazán, kedves Barátom, ti vagytok azok, és tágosabban, a’ Sopronyi Társaság az, a’ miből mindent várok. Minden kétségen kívül vagy az, hogy a’ Lutheranusok Oskoláiból jönnek-ki azok az Ifjak, a’ kik Aesthezissel dicsekedhetnek. Városokban neveltetvén, Muzsikát és valami kevés Festést, ’s Németül tudván, a’ Német Irók’ Munkáinak ismeretségét tehetitek magatokévá, mellyek nélkül haszontalan igyekszik valaki hazai Literatúránkat boldogítani...” (I. m. II, 424.)

309 Kazinczy levele a soproni Magyar Társasághoz (1792)

Miként fentebb láttuk, a Magyar Társasághoz szóló első levelében Kazinczy egy jelentősnek igazán nem mondható kiadványt népszerűsít, és a társaság tagjaitól 310 anyagi áldozatot vár. Mi sem bizonyítja viszont jobban önzetlenségét, mint hogy saját művét ajándékként is szívesen adja. Kis Jánosnak ezt írja 1794. márc. 4-én kelt levelében:

„Sztellám Góthe után, és A' vak Lantos Veit Webernek Sagen der Vorzeit nevű írásából, Pozsonyban most jöve-ki. A' mai Posta viszi rendelésemet Aszalayhoz, hogy a' Sopronyi Társak számára 50 nyomtatvány ajándékban küldődjék hozzád. Homloklevelén úgy jelenék-meg, mint Tagja a' Sopronyi Magy. Társas. és a' borítékon eggyet 's mást mondottam ezen titulus felől, attól tartván, hogy némellyek félre ne

értésenek...” (I. m. II, 436.)

Két héttel később ugyancsak Kis Jánoshoz ír egy soproni vonatkozású „üzleti” kérdésekkel kezdődő levelet:

„Most nem az Aesthetikus, hanem a’ Merkantilis K. írja hozzád Levelét, kedves Kisem! De ezt nem kell kevésbé szeretned, mint amazt. Kevéssel jövök elődbe; azzal a’ kéréssel, hogy Győri Könyvkötő Miller Ferenc Urat, ki a’ Magyar Literaturáért oly példásan iparkodott egykor, hívd meg magadhoz, és tudakozd meg, micsoda exemplárjaim tevődtek -le kezénél, mennyit árult belőlök, és mik vannak még el nem kelhetőleg nála? – Adj nékie Rabat helyett egynehány exemplárt az el nem költekből, a’ többit a’ pénzzel együtt vedd magadhoz, és valamely alkalmatossággal küldjed Aszalay János Urnak, Pozsonyba; lakik ez a’ Barátom Kochmeister volt Patikáros házában...”

A’ másik, a’ mire kérlek az, hogy írd Sopronyba, és ott is az el nem költ Herdereket és Diogeneszeimet vétessd, sőt vitessd által Aszalayhoz, azzal a’ pénzzel együtt, a’ mi talám némely exemplumokért begyűlt. – S imé a’ Merkantilis K. elvégzette dolgát Veled.

Következik az Aesthetikus K. fecsegése...” (I. m. II, 438.)

Kazinczy hosszú, súlyos rabsága előtt még két levelet ír Kis Jánoshoz, s az utolsó előttiben, mely 1794. május 11-én kelt, szintén találunk soproni utalást:

„... Édes Kisem, bár a’ mi Sopronyi Társaságunk állhatna talpra. Nem kell pénz, nem kell fény, csak egytetértés és barátság kell; akár adunk ki munkát periodusokonként, akár nem.”

Érdemes idéznünk ugyanennek a’ levélnek az *utóiratából* is néhány sort, mely jól rávilágít Kazinczy felvilágosultságára, a magyar jakobinus mozgalommal való egyre nagyobb fokú azonosulására:

„... 6a Maji Kassán, a’ Gyűlésben egy Religionaria Investigatiót⁴⁽⁷⁶⁾ kezd olvasni a Notárius... – Én felpattanok, T. N. Vmegye, mondám, avvagy nem vólt é még elég időnk, alkalmatosságunk, okunk megtanulni, hogy mikor az igazságot nyomozzuk, nem kell lenni Religiónknak..., hogy olykor, és akkor mikor itt vagyunk, nem kell lenni Pápistáknak, Kálvinistáknak, hanem csak embernek és polgárnak...” (I. m. II, 445.)

1794. dec. 14-én történt Kazinczy Ferenc elfogatása s majdnem egy teljes esztendő „a budai tömlöcz’ szennyei” között tölt. Martinovics Ignácot és a mozgalom legfőbb vezetőit kivégzik, Kazinczyra még újabb börtönök sora vár. Sem ő, sem a hű barát, Kis János – aki akkor Győrött volt tanár – nem gondolta, hogy mindkettőjük által áhított találkozásuk Kazinczy egyik börtönből a másikba hurcolása során történik meg. Kis János *Emlékezéseiben* személyes megismerkedésük körülményeiről ezt írja:

„Kazinczy, kivel már előbb szorgalmasan leveleztem, Kufsteinba Győrön keresztül vitetvén, a fogadóba magához hivata, s ott az őt kísérő katonatiszt ³¹¹jelenlétében beszélgeténk egymással s akkor általa a többek között az is értésemre esett, hogy hozzá írt leveleim budai fogságában tőle elvették; de ártatlanoknak találtatván ismét visszaadattak.” Csillaggal megjelölt jegyzetben hozzáfűzi mindjárt Kis János: „Ezek utóbb Kufsteinban ismét elvetettek tőle, s nem is adtak vissza.” (I. m. II, 174.) Ez az idézet egyúttal magyarázatul szolgál arra is, hogy miért nem találunk 1801-ig *Kazinczy levelezésében* egyetlen Kis János által írt levelet sem.

Hatodfél évig – „... 2387 napig lévén megfosztva tintától...” (I. m. II, 497.) – Kazinczy Ferenc alig ír levelet, de gyenge egészségi állapotáról szóló tudósításai mellett e néhány levél is mutatja változatlan

érdeklődését az irodalmi kérdések iránt.

Aztán végre megnyílik a munkácsi várbörtön kapuja. A sokszor már nem is remélt szabadság túláradó boldogságában írja Kis Jánosnak, a legkedvesebb barátának, 1801. június 28-án, szabadulásának napján:

„Repülök az Anyám’ karjai közzé, ’s meglátom megint a’ kies lombot, hol életem, hab, szél, ’s veszély után, boldog homályban fog elmúlni. De nem indulhatok, még el nem mondom a’ mit nem tudsz, hogy élek, ’s a’ mit tudsz, hogy szeretlek. Várom leveledet.” (I. m. II, 485.)

Kis János, aki ebben az időben Kővágóórsön lelkészkedett, válaszlevelében kielenti, hogy Kazinczy kiszabadulásának napját egész életében ünnepnek fogja tekinteni. A kortárs írók legtöbbször is melegen üdvözli, de nem így a korábbi főrangú mecénások, akiknek a soraiban ott találjuk Széchényi Ferencet is. Reájuk céloz *Váczy János*, Kazinczy levelezésének szerkesztője:

„Azok, kik fogsága előtt oly szívesen látták házuknál: most nem mernek vele nyíltan érintkezni, félvén a királyi nehezteléstől” (I. m. II. Bevezetés XXIII. lap).

Bár a hosszú rabság alaposan megviselte Kazinczy egészségét is, mégsem hagyja el a remény. Újra megragadja a reformatori zászlót, melyet a Habsburg zsarnokság közel hét esztendőre kicsavart kezéből, s három évtizeden át ez a zászló mutatja a haladás egyetlen járható útját hazánkban. Levelezése egyre jobban bővül, s ezzel párhuzamosan megsokszorozódnak irodalomszervező feladatai is: minden jövedelmét könyvekre, levelezésre költi, mégis kevésnek érzi az áldozatot, ha a magyar művelődés megújulásáról, előbbre lendítéséről van szó.

A Dunántúlról ekkor – az időközben Nemes-Dömölkre került – *Kis Jánost* és a győri *Németh Lászlót*⁵⁽⁷⁷⁾ sorolja legjobb fegyvertársai közé. 1802. okt. 31-én írja *Virág Benedeknek*:

„... Barátaim nekem számosan vannak, Kis János és Németh László azok, a’ kikkel szorososan levelezek... Ha Kist vagy Némethet láthatod, nézzd benne az én leghűbb barátimat”. (I. m. II, 539.)

S a hű barátok leveleiben számos soproni vonatkozású, Kazinczyt érdeklő híradással találkozunk.

„Az újabb Litteraturát illető dolgok, melyekről valamit tudok, ezek: Sopronyban egy ifjú tudós, Bredezky⁶⁽⁷⁸⁾ Ur egy német Almanakot nyomtattat ily tzim ³¹²alatt: Naturhistorisches Taschenbuch für Ungarn, melyben a’ Sógoromtól⁷⁽⁷⁹⁾ most Keszthelyi, előbb Késmárki Professortól is némely levelek fognak elő jőni...” (I. m. II, 553.) – írja 1802. dec. 13-i levelében Németh László.

Kis János, aki Kazinczy ízlését tartja a legfőbb tekintélynek, természetesen hozzá küldi először (1803-ban) a Sömjénben gazdálkodó Berzsényi verseit: a „Romlásnak indult...” kezdetű híres ódát és még másik kettőt. Kazinczy elragadtatással nyilatkozik:

„Betegen vettem leveledet, de feléledtem, ’s bajomat nem érzem többé. Ime midőn azon kesergek, hogy az a’ szent tűz, melly már csak kevesek szívében tápláltatik, közelít elalvása felé, egy dicső lángot látok fellobbanni véletlenül. Háládatosan borúlok a’ szent anyának, a *Természetnek* lábaihoz, s tisztelettel imádom bölcsességét, hogy a’ történetek’ fonala olly szorosán füzte a’ segédet a’ veszély mellé. Tégedet pedig, becsülhetetlen barát örvendő köszönettel szorítlak mellyemre. Örvendj, édesem! és nem csak Literatúránknak örvendj, hanem örvendj Magadnak is. Mert ha a’ Te Berzsényid csak titokban irogatta is, és Néked vezérlésed nélkül, verseit: de ötet a’ Természeten kívül bizonyosan leginkább és legközelebb a’ Te

példád szállította a' Múzsák' tiszteletére..." (I. m. III, 588.)

1803 májusában Kis János rövid ideig Sopronban tartózkodik s innét írja levelében:

„Most Sopronban vagyok, 's ezennel megyek a' M. Társaság gyűlésébe, hogy a' mennyire lehet, ez által is buzdítsam ifjú társaimat, a' kik között egy kettő minden esetben szeretetre méltó. Utóbb ezekről is irok. Éljen boldogul.” (I. m. III, 594.)

Mire azonban ez a levél Érsemjénbe ér, Kazinczy már útban van Bécs felé. Pestről május 20-án indul a császárvárosba, s az a terve, hogy útközben meglátogatja barátait és eljut Sopronba is. Szándékát egy kisebb baleset hiúsítja meg: Tatán elragadják a postakocsi lovai, s Kazinczy „tört orral és arczúlattal 's törtnek gondolt balkarral” emelkedett fel a földről. (I. m. III, 601.)

Németh László siet kifejezésre juttatni azt a reményét, hogy Bécsből visszafelé jövet még találkozhatunk Győrben. 1803. máj. 31-én kelt levelében írja:

„Micsoda ellenséges fatum az, a' melly meg nem akarja engedni, hogy én Kazinczymat meg ölelhessem. Alig voltál, a' mint T. Fábri Úr mondja, Győrtől egy órányira, hogy megérkeztem, sőt alig ha az uton öszve nem akadunk; de a' kotsid bé volt tsinálva. – Ez megesett, de most már kényszerítlek a' szent barátságra, mely bennünket öszve köt, hogy visszajövet, ha tsak nagy rövidegére nem esik, felém jőjj 's legalább is egy vagy két napot nálunk tölts. Most is nem lett volna e helyesebb barátid ölében tölteni beteges napjaidat és itt gyógyítani magadot, mint sem Bétsbe, a' Tsászári városnak zűrzavarjába keverned magadot. Ám, legyen, – Sopronyban szálj kedves Sógoromhoz, Fábriúsz⁸⁽⁸⁰⁾ Andrásához, Némethednek házába; úgy tetszik, minden másnak irigylem szállásodat, elég közel leszel Rajtshoz is, és majd a' városnak közepén. – Onnét pedig ... vedd útodot nem-egyenest Keszthelyre, hanem Némethedhez... A kerülés nem több fél napi járóföldnél, 's innét azután, a' hová a' Sopronyi Kotsisok 15–20 ftért lehoznak, Keszthelyig tsaknem postán mehetsz. Réménylem, sőt hiszem, hogy látlak. – Ma megy épen ilyen foglalatú levelem Sopronyba is Fabritzius Sógor Uramhoz, hogy ha ez elszalasztana, az talám meg fog lelteni.” (I. m. III, 600.)

313 Visszafelé jövet sem sikerült azonban Kazinczynak útját Sopron felé vennie. 1803. júl. 23-i levelében e tervének meghiúsulását így mondja el Kis Jánosnak:

„Tudod, hogy az volt plánomban, hogy Bécsből vissza jövén Sopronyt, Kőszegét, Szombathelyt, Körmöndöt, Kámot és Nemes Dömölköt meglássam. Ezen szerencséműl megfosztott a' Tatán Maj. 21-dikén történt feldőlésem. Orrom' porczogója ketté tört, balkarom szörnyű ütést kapott; e' miatt sietnem kellett a' feredőbe, és meg akarván kémélni sérült karomat a' rázástól, szekereket hajóra rakattam, 's úgy jöttem -le Pestre. E' szerint nem láthattam sem Kist, sem Himfyt, sem Némethet. Bár mint hízelkedjem a' te szeretetteddel – mivel hízelkedjem pedig, ha azzal nem? – arról bizonyossá teszek, hogy e' veszteséget Ti, barátim, nem érzitek úgy koránt is, mint én!” (I. m. III, 605.)

Csatkai Endre a *Sopronvármegye* 1924. május 14-i számában („Sopronmegyei háttér és Széchenyi-kulisszák egy Kazinczy-novellában”) és 1938. nov. 12-én a *Soproni Hirlapban* („Nagycenki kulisszák egy Kazinczy-novellában”) érdekesen világítja meg *Marmontel* francia író *Laurette* c. novellájának Kazinczy által történt megmagyarosítását.

Marmontel *Laurette*-jéből Kazinczy novellájában *Szép Anikó* lett s természetesen – miként a *Bácsmegeiben* – a jellemekkel együtt a cselekmény színhelyét is magyar környezetbe teszi át. A novella témája meglehetősen vérszegény és sablonos: *Laurette* (Anikó), az alig tizenöt éves parasztlányka hamvas

szépsége elbűvöli a búcsú alkalmával a faluba érkezett egyik ifjú földesurat. Megszökteti a lányt, de annak apja végül is rájuk talál, s ekkor a fiatal gróf kijelenti, hogy feleségül veszi szerelmét. Az öreg jobbágy boldogan adja áldását az ifjú párra.

A novella környékünkre való átplántálásával kapcsolatosan 1804. febr. 12-én, Kis Jánoshoz írt levelében ezt olvashatjuk:

„Anikónak scenáját által hoztam Czenknek tájára, hogy Gróf Szécsényinek vele Complimentet tégyek. Én ezt a' Grófot akkor ismertem, mikor ő a' nagy Pászthorynak⁹⁽⁸¹⁾ a' Referandariusnak, szoros barátja volt, Bécsben; 's azt a' tömjént, mellyet neki gyűjtök, a' Virtusnak gyűjtöm. – Szégyennel mondom, hogy Sopronyt és Eszterházát soha nem láttam. Nem ismervén a' helyek' fekvését, nem tudtam megnevezni a' helyet, a' hol Anikónak Atyja lakott, 's ürességet hagytam a' Rege' első szava helyén. Irtam eránta Némethünknek 's nem felel. Te keress ki olly helységet, melly 1. Szécsényié legyen, 2. melynek szöleje 's Plebánusa van, 's írd -meg azt nekem, hogy a' sajtó alá kerülendő Kézírás ürességeit kipótoljam. Nálad nélkül el fogok akadni, mert Németh nem felel.” (I. m. III, 648.)

Németh László a maga korában jeles földrajzi írónak számított, érthető tehát, hogy Kazinczy elsősorban őt kérte meg az adatok közlésére. 1803. nov. 22-i levelében így tájékoztatja barátját:

„Széchenyinek Kis Tzenkje Öreg Czenk nevű helységének járásához való, a' melly ugyan az övé és így derék 's nagy helység az Ikva mellett, két domb között egy völgyben nyúlik el, a' régi Nádasdiak Német Kereszturjától 3/4, 's Kis Czenktől a' Sopronyi 's Körmendí útban 1/4 órányira; szöleje is van, lakosai, mellyek mintegy 1200 lehetnek, Magyarok és mind Catholikusok. – Örültem, hogy egyszer ismét Auctorságodról tudósítottál; mitsoda az a' munkád, mellyhez tsak ennek hijával voltál.” (I. m. III, 630.)

³¹⁴Gyanítja Németh, hogy ez a levele nem került Kazinczy kezébe, ezért következő, 1803. dec. 31-i levelében ezt írja:

„Hogy utolsó levelem ha elveszett, a' mint észre veszem, hibát ne okozzon, a' mi eszembe jut belőlle, ismét megírom. A' Széchenyi Gróf Kis Czenki jószágá a' mellette lévő faluval együtt az Öreg Czenki Plebániához tartozik, a' melly ugyan azon Grófnak a jószágá 's egy nagy falu az Ikva mentében egy völgyben, a' Sopronyból Körmend felé vezető Ország útban.” (I. m. III, 638.)

Kazinczy azonban nem kapta kézhez Németh Lászlónak ezt a levelét sem, azért az általa is nagy tekintélynek tartott, fejlett irodalmi ízlésű, hűséges barátnak, Kis János dömölki lelkésznek helynevek nélkül küldi meg „A szép Anikó”-t.

„Gr. Széchenyi Kis Czenki kastélyához közel van Öreg Czenk is, Lövv is, Kövesd is. Ezek mind az ő falui és szőlőhegyeik is vannak. Legjobb lenne a' regébe Kövesd, ha ugyan Széchenyire akarod alkalmaztatni; de én azt gondolom, hogy nem téssz neki vele complimentet; mert 1. az únalom üzi ki az Úri társaságot a mezei mulatságra. 2. A' Dámák szépsége igaz és így kedvetlen színnel festetik, 's az mondatik, hogy a' városi rendetlen élet okozza a' hervadtságot, etc. 3. Leányrabló vólt a társaságban.” (I. m. III. 640.)

Kedves könnyedséggel védi ki Kazinczy barátjának a kifogásait, hiszen éppen a szerepeltetni kívánt személyek hiúságára akar építeni a novella megmagyarosításakor:

„Az Anikóban előforduló úri nevek iránt tészesz egy kis intést. Barátom, te nem tudsz csíntalan lenni, a' mint sejdítem. Azonban még is azt tartom, hogy a' Kövesd' Urának hitvese igen édesen érzi magát csiklandva, hogy ott hozattatik-elő, a' hol nem várta, – hogy véle együtt nagy és tiszteletet érdemlő

testvére is említetik – hogy jószága választotta a' történet' scénájává. Osztán a' nagylelkű *Földes Úr körüllebegve Náp... pántlikájával*, mutatja mind civilis, mind morális nagyságát.” (I. m. III, 648.)

Az elbeszélés tehát Sopron vidéki környezetbe átplántálva – Kazinczy eredeti terve szerint – látott napvilágot.

„Kövesd templomának innepét ülte gróf Széchényiné, a nagy Festetics testvére, kinek onnan nem vala távol czeni kastélya, eljőve vendégeivel, látni e falusi mulatságot s szerette jobbágyainak tánca közzé elegyedni...” – Így kezdődik a novella, aztán a cselekmény kibontakozása során a környékbeli helynevek közül még Kapuvár és Kópháza szerepel, a leányszöktetéssel kapcsolatosan pedig a győri országútra és Kőszegre is utalást találunk benne. Kétszeresen is kedves lehet tehát számunkra Kazinczy „*Sép Anikó*”-ja, mert írói célja – Széchényi Ferenc iránti tiszteletének kifejezése – mellett a szépirodalom számára is megörökíti néhány Sopron környéki helyneveinket.

1804. nov. 11-én kötött Kazinczy házasságot. Hűséges barátai és fegyvertársai a magyar irodalom kiművelésében: Kis János és Németh László meleg hangú jókívánataik mellett ezekben a hetekben is szorgalmasan közölnek vele soproni vonatkozású híreket.

„A' Sopr. M. Társaság egy kötet verseket adott-ki, mellyben akaratom ellen egy néhány (annak előtte más tzből felküldött) darabjaimat is beiktatták” – panasolja Kis János (I. m. III, 702.)

„Mit mondasz az a' Sopronyi Társaság munkáihoz?” – kérdezi Kazinczytól Németh László. (I. m. III, 694.)

Döbrentei Gábor 1804. nov. 30-án ugyancsak Sopronból küld tájékoztatást a Magyar Társaság új kiadványáról:

„Azon hazafiúi nekimelegedés, mellyel a' Tek. Úr magát, Sztella borítékán a' soproni magyar társaság tagjának írja 1794-ben, édesen sejteti velünk, e' társaság 315próbamunkáji zsengejének kegyes fogadását. Kiválogattuk mi mostani társak, az előttünk 1790 óta voltak munkáji közül a' jobbakat 's bátorokdván magunkéit is azokhoz sorzani, sajtó alá bocsátók ime, 1804-ben. Óh fogadja magasra ment társunk ezeket szívesen, érdeme nem hervadó koszorúja mellől, melly felé a' mi virágaink csak most bimbóznak.” (I. m. III, 705.)

Kazinczy 1805. febr. 23-i levelében válaszol Döbrentei levelére:

„Az Úr levelét a' Társaság ajándékával szint annyi illetődéssel vettem, 's jelentse a' Társaságnak, mellynek, mint Titoknoka, képét viseli, hogy én róla mindenkor kedves érzésekkel emlékezem, 's gyarapodásának úgy is mint hazafi, úgy is mint Társ, szívesen örvendek...

— — — szeretni hiven

A' jót! gyüölölni vesztig a gonoszt!

... Fogadja el az Úr szíves köszönetemet érte, 's jelentse a' Társaságnak, mellynek, mint Titoknoka, képét viseli, hogy én róla mindenkor kedves érzésekkel emlékezem, 's gyarapodásának úgy is mint hazafi, úgy is mint Társ, szívesen örvendek...

... Kedves nekem azt látnom, hogy az a' szent tűz, melly ezt a' Társaságot alkotta, meg nem lohadt...” (I. m. III, 725.)

1806. máj. 31-i levelében Kis János szomorú szívvel tudatja Kazinczyt Németh László haláláról.

„... Németh kiméne az életből a' nélkül hogy én ötet láthattam volna! Nem szükség mondanom, hogy azt mennyire fájjalom” – írja válaszelevelében Kazinczy. (I. m. IV. 941.)

Ettől az időtől kezdődően erősen megcsappannak Kazinczy levelezésében a soproni vonatkozások, legalábbis az olyanok, melyek általános érdeklődésre tarthatnak számot.

1808. január 29-én kelt levelében Kazinczy hasznos gyakorlati tanácsokat ad Kis Jánosnak tervezett verseskötetének nyomtatásával kapcsolatban, s az alábbi idézet azt is bizonyítja, hogy Kazinczy a művek külső megjelenési formáját illetően is magas igényeket támasztott:

„... Ha pompásan nem is lesznek nyomtatva, légy rajta, hogy legalább rít papirosra 's rít betűkkel ne nyomtattassanak. Sopronyban Siesnél¹⁰⁽⁸²⁾ szépen jöhetnek ki. Ő a' Sopronyi Társaság munkáját szépen nyomtatta. De egy lapra nem kellene engedni egy versnek végét, és a' másoknak kezdetét. Mutassa a munkának külsője is, hogy az Grátziáknak hozott ajándék. – Egy lapra csak 22 sor menjen.” (I. m. V. 1228.)

Következő levelében a dömölki prédikátor arról értesíti barátját, hogy „kettős váratlan szerentse” érte: egyszerre hívták meg prédikátornak Győrbe és Sopronba:

„... Ez előtt mintegy 3 héttel a' Sopronyiak hívtak-meg első Predikátorjoknak. Ha a' Győri hivatal gondolkodóvá tett, ez egészen elmerített a' gondolkodásba. Három hetet kértem magam meghatározására. A Sopronyi Predikátorság a' mi egész kerületünkben a' jövedelemre nézve is legelsőnek tartatik. Gyermekeimnek is Sopronyban kell tanulniok, az oda való Gymnasium javítására is eszköz lehetnék...” (I. m. V, 1239.)

Kis János 1808. febr. 29-én kelt leveléből megtudjuk, hogy a soproni prédikátorság mellett döntött, s érdemes idéznünk azokat a sorokat is, amelyekben a soproni iskolák akkori állapotára utal:

316 „... Sokan a' Sopronyi Oskolákat okozzák, és a' Sopronyi ablegatusok úgy adták értésemre, hogy egyért azért kívánnának különösen engem, minthogy oly reménységgel vagynak, hogy az Oskolák is meg fogják érezni ott léteimet. Mit tehetek én e' részben, 's tehetek e valamit, azt nem tudom. Azt tudom, hogy most Sopronyból kevés jól készült ifjak jönek...

...Mártzius 20dikán fogok butzuzni – 26dikán Sopronyban leszek...” (I. m. V, 1249.)

Kis János arcképe 1812. (Rézmetszet)

Erre a levélre Kazinczy csak 1808. ápr. 25-én válaszol, s barátja új munkaterületével kapcsolatos helyeslését és örömét ekként fejezi ki:

„Én, édes barátom, sok tekintetben örvendek ezen változásnak: először azért, mert néked *fényedre* szolgál, pedig a' fény *fénylhető* embereken bizonyosan *fény*. 2/azért, mert Lajoskádát,... s Lajoskádának iker barátját, a' mi kedves kis Arisztippunkat, kézen fogva vezetheted. 3/mert olly nevezetes Gyülekezetben mint a' Sopronyi, nevezetessel fogsz többet használhatni mint Dömölkön használtál. 4/mert Bécshez közel lévén, ott gyakran megfordúlhatsz, hamar kaphatsz mindent. 5/mert én Bécsbe menvén, melly az idén a' Napam társaságában bizonyosan meglesz, Téged valaha megláthatlak. – Ennyi ok méltán örvendezve nézeti velem azt, hogy a' Sopronyiak' meghívását elfogadád.” (I. m. V, 1276.)

[317](#)1808. máj. 8-i levelében Kazinczy tervezett soproni útjáról már közelebbi időpontot is tud közölni Kis Jánossal:

„E pillanatban veszem a' Napam levelét, hogy a' mai Posta hozta hozzá a' hírt, hogy Bécsben egy successionalis¹¹⁽⁸³⁾ perében végképen triumfált, és így velem Júniusnak végével Bécsbe megyen. Akár mibe kerül, kedves barátom, látni foglak! az én jó Grófném nem fogja nehezen venni, hogy Soprony 's talán Kőszeg 's Körmond felé kerülünk.” (I. m. V, 1291.)

Kis János már 1808. máj. 21-én válaszol erre a levélre:

„... Bétsi útdhoz annál szívesebben kívánok jó szerentsét, mennél édesebb örömet gerjeszt bennem az a' reménység, mellyel látogatásod eránt nyujtasz...” (I. m. V. 1299.)

1808. jún. 8-án azonban sietve közli Kazinczyval, hogy a „Superintendentzialis Gyűlés” miatt jún. végén nem tartózkodhat Sopronban, ezért kéri: „... az említett napokon vagy Bétsben mulass, vagy Sopronyon kívül akárhol másutt.” Kazinczy egyik korábbi levelében jelezte, hogy korán elhúnyt barátjának, Németh Lászlónak Sopronban élő özvegyével és fiával is találkozni szeretne. Kis János ebben a levelében írja: „Némethné is épen akkor fog az Ura jószágára egy két napra elutazni.” A levél utóiratát érdemes teljes terjedelmében idéznünk:

„Gymnasiumunkban Jul. 4. 5. 6dik napjain lesz az examen. Ha Jul. 1 vagy 2dik napjain lehetne szerentsénk hozzád, akkor még az ifjúság itt lenne, 's prof. Raits ur, a M. Társaság' igazgatója, igen szeretné, a' mint mondja, Társasága által Néked tiszteletet tétetni. Minden esetre azon leszek, hogy 1. Jul. haza jöhessenek. Te pedig tedd azt, a' mit környűállásaid engednek.” (I. m. V, 1305.)

Ezek a vizsgák bizony Kazinczy jelenléte nélkül zajlottak le, mert bécsi utazását el kellett halasztania. Közben pedig Sopron lakói igen súlyos napokat éltek át. Bár az 1808 nyarán városunkat pusztító hatalmas tüzvész pontosabb leírása számos munkában megtalálható, nem árt idéznünk Kis János 1808. aug. 4-én kelt levelének ide vonatkozó részletét:

„A tűz három izben Jul. 19dikén d. u. egy órától, Jul. 22dikén d. u. 2órától – 's Jul. 24-dikén reggeli öt órától fogva megemésztett külső városunkban mintegy negyedfélszáz házat és 20–25 embert. Melly nagy volt légyen a' rémulés, tsak azt tudhatja, a' ki látta, 's egyszersmind azokat a' balgatag mendemondákat is hallotta, mellyek az említett időközben széllyelszárnyaltak, a' milyen p. o. az volt, hogy Napoleon plánuma minden Magyarországi nevezetesebb városokat a' végre kiküldött gyujtogatók által egészen elégettetni. Mi az egész belső várossal együtt tsak ugyan sérelem nélkül maradtunk. Templom és papi lakhely a' külső városban sem égett el egy is.” (I. m. VI, 1329.)

Kazinczy 1808. aug. 19-én az eddigieknél jóval terjedelmesebb levélben siet barátjának vigasztalására, annál is inkább, mert már negyed évnél is hosszabb idő telt el korábbi levélváltásuk óta. Közli, hogy soproni útjára csak az ősz folyamán kerülhet sor.

Cserey Farkast, Erdélyben élő barátját már szept. 4-i levelében értesíti, hogy hamarosan Sopronba indul. Rummy Károlyról, a későbbi tudós soproni professzorról is hírt ad, akinek éppen azokban a napokban tagadta meg a cenzúra egyik munkája kinyomtatását. Vázolja Rummy erényeit („... az az ember, a' ki olly sok hasznot hajthatna a' hazának a' historiai 's más tudománybeli fachban...”), s ugyanakkor anyagi támogatást kér nyomorgó barátja számára ³¹⁸Csereytől. Természetesen Kazinczy maga jár elől jó példával, s – miként írja – a pénzbeli segítségen kívül két hordó bort küld Rumynak.

1808. szept. 9-én szokatlanul rövid levélben, de annál örömteljesebb hangon írja Kazinczy szeretett soproni barátjának, Kis Jánosnak:

„Holnapután reggel indulok a’ Napam nélkül. Pozsonyban és Bécsben jó ideig fogok múlatni, és így meg nem határozhatom, mikor leszek nálad. Meg lehet, legalább nem lehetetlen, hogy Győrből nem Pozsonyba, hanem Sopronyba veszem útam. – Édes barátom, képzeled, melly örömöm lesz, hogy Téged valaha megláthatlak. Bátor leszek egyenesen hozzád szállani. Ha barátok azt falun cselekedhetik, miért ne mi Városban is? Dolgozó szobádban én megférék éjszaka.” (I. m. VI, 1353.)

Végre tehát – a sok meghiúsult terv után – Kazinczy megláthatta Sopront. Bécsből jövet, 1808. október 12-én egy napot töltött városunkban. Széphalmon, okt. 31-én kelt levelében már viszontagságos hazaérkezéséről tudatja Kis Jánost. Pesten túl ugyanis hetek óta esett az eső, és sok helyen hat ökörrrel kellett kocsiját a kátyúból kivontatni.

„... De eltűnt minden úntakozásom, valamikor visszatekintettem Bécsi útam scénájira, mellyek közt minden bizonnal első helyet foglal az, a’ mit nékem Soprony ada...” – írja kedves visszaemlékezéssel (I. m. VI, 1368.).

Szorosabb baráti körét részletesen tudósítja erről az utazásáról. Szentgyörgyi József debreceni orvoshoz 1808. nov. 10-én írt leveléből idézzünk egy soproni vonatkozású részletet:

„... Bécsben 12. napot töltöttem, ’s megrakván szekeremet egy képíróval,¹²⁽⁸⁴⁾ két Anglus-agárral és egy kis Mopszlival, 11dik Octoberben ott hagyám Ninivét, ’s más nap délelőtt Kisnél felléptem. Ő azolta hogy láttam, sokat ütődött; de az nem csuda, mert 1795. 29d Septembere olta tizenhárom eszt. és 14. nap mult-el; az pedig csak csinált változást. Én azolta megöszültem, megfonnyadtam. Szint olly szeretetre méltó, szelíd és bölcs ember, mint a’ legtiszteltebb Író...”

A továbbiakban Kis János meghitt családi köréről ad kedves tájékoztatást, majd így folytatja:

„... Magamnak vala vágyódásom Némethné¹³⁽⁸⁵⁾ meglátni, ’s írtam neki, hogy ne vegye rossz néven bátorságomat, ’s jöjjön Kishez, a’ helytt hogy én menjek hozzá. Ezen szabadságomat azzal menthette önmaga, hogy még akkor nap akarván elhagyni Sopronyt, valóságos rablás volt volna magam eránt másnál tölteni időmet mint Kisnél...”

Elmondja aztán, hogy Németh László özvegye fiával együtt jelent meg Kisnél. De az asszonyról nem valami hízelgően nyilatkozik: „panaszkodó”-nak és „dicsekvő”-nek ismerte meg. Végül a levél utolsó soproni vonatkozású részlete így hangzik:

„A’ Sopronyi nagy égésben Kis nem szenvedett semmi kárt: igen Kisné. 700 réf vászna vezett el a’ fejrítőben. Ezt azért említem, mert nagyon tudom, mint fáj az efféle az asszonyoknak. Ők is így mosolyganak, mikor a’ mi papirosainkat emészti el a’ tűz.” (I. m. VI, 1370.)

Bizony igen rövidre sikerült Kazinczy soproni tartózkodása, s vajmi keveset láthatott a város életéből, kulturális értékeiből. Nyilván ő is érezte ezt, ezért írja 1808. nov. 12-i levelében szeretett vendéglátójának:

³¹⁹„Valamint 1795nek 29dik Septembere elfelejthetetlen volt mindedig elöttem, és még soha úgy elő nem fordúlt, hogy Győri szerencsés pillanataimra ne emlékezzem: úgy nem fog soha 12d. Nov. nékem feljönni, hogy Soprony is lelkem előtt ne lebegjen. Maradékaink irigyelni fogják nékem ezt a’ szerencsémét! – Két ízben láttalak már, és mind a’ két ízben olly zavarva. Harmadikszor, ha csak lehet, nem Bécsből *lejövé*n, hanem Bécsbe *felmenvé*n, foglal meglátni, azt szentül ígérem magamnak.” (I. m. VI, 1372.)

Váczy János megjegyzi – amit már Toldy Ferenc is észrevett –, hogy Kazinczy ebben a levélben *október*

helyett tévesen novembert írt.

Dessewffy Józsefnek egy keltezés nélküli levélben ad hírt Kazinczy soproni útjáról. Csatkai Endre *Idegenek a régi Sopronról* c. kötetében (21. lap) már említi Váczy János tévedését, aki ezt a levelet helytelenül az 1810-es évfolyamba sorolja.

„Kishez belépvén 12d. Oct., egy kötet versekkel ugrott előmbe. Eggy Szala Vármegyei fiatal 's már házas Földes Ur (Berzsenyi Dániel, – a Luther tanítványa) reá bírta verseinek kiadását. Elhoztam magammal, mert az orthographia 's interpunctió benne képzelhetetlenül vétkes. De a' versek olly jók, sőt oly bájosok, hogy nem lehet szíves elragadtatás nélkül olvasni.” (I. m. VIII, 1869.)

Ezekben a sorokban emlékezik meg Kazinczy Berzsenyi Dániel „felfedezéséről”, amely után élénk levelezés indul meg közöttük. Kazinczy keményen bírálja, de egyúttal tanácsokkal is ellátja az ifjú költőt. 1808. dec. 23-i levelében még városunk helynevének írásával kapcsolatban is oktatja Berzsenyit:

„*Sopronyban*, nem Sopronban. Úgy volna Sopron, ha deákül Sopronum volna.” (I. m. VI, 1389.)

A nyelvhasználat azonban ebben az esetben később nem a nyelvújítás mesterét, hanem az „orthographia 's interpunctió” területén járatlan, sőt „vétkes” Berzsenyit igazolta.

Kazinczy hosszabb idő után soproni vonatkozású hírt 1809. jún. 30-án közöl Cserey Farkassal, mégpedig egy Somogy megyéből érkezett levél alapján a győri csatáról:

„... A' Francia Ispitályok Bécsben, Pápán és Sopronyban tele vannak sebesekkel, a' Győri csatáról 120 kocsival vittek illyeket Sopronyba”. (I. m. VI, 1504.)

Kis János 1809. aug. 12-i aggódó hangú levelében ezt írja Kazinczynak Sopronból:

„Mi még élünk. Mind eddig házam' népével együtt egészséges voltam és vagyok. A' háború' bajjait, ha nem írom is, tudod képzelni.” (I. m. VI, 1532.)

Aztán elvonulnak a háború felhői, és dec. 27-i levelében Kis János már jóval derültebb hangon emlékezik vissza az elmúlt hónapok eseményeire:

„A' háború nálunk is háború volt: de ha igazságtalanok nem akarunk lenni, meg kell vallanunk, hogy az ellenség nálunk igen kegyes ellenség volt.”

A továbbiakban arról számol be, hogy a környező falvakban harácsoltak ugyan a franciák, de Sopront és lakóit kímélték. A levél végén Kis a soproni borákról tájékoztatja Kazinczyt, akit ez nyilván érdekelt, hiszen fő jövedelmét hegyaljai szőlői biztosították:

„A' borok' árra nálunk felette felment: a' tavalyi bornak Sopronyi akója (86 itze) 70–80 ft. Nekem is volt valami eladni való: de én ez előtt két hónappal adtam-el 48 forintot.” (I. m. VII, 1626.)

A következő esztendőben egyre gyérülnek Kazinczy levelezésében a soproni vonatkozások. Természetesen továbbra is elsősorban Kis János levelei tájékoztatják a soproni hírekről.

320. „Oskoláink mostanában több rendbéli változást szenvedtek...” – adja híriül 1810. márc. 24-i levelében Kis. Nagy bosszúsággal újságolja, hogy egy Kralovánszky nevű „derék tudós és megvesztegethetetlen jó erkölcsű ember” helyébe Raits tanárt tették, aki elődjét „minden alacsony úttal móddal üldözte,

bosszantotta.” Raitsot Kis János hitvány jellemű embernek tartja, de nem tud ellene semmit tenni, mert – miként mondja – „a fél Convent Attyafia.”

Ebben a levélben ad hírt arról is, hogy Kazinczy barátját, Rumy Károlyt¹⁴⁽⁸⁶⁾ Szomolnokról meghívták tanárnak a soproni ev. gimnáziumba, de Raits mellett nem nagy jövőt jósol neki. Keserűen írja:

„Nem gondolnád, Barátom, melly nehéz az Oskola körül jobbítást tenni, ha tsak egy konkolyhintő van is, kivált, a’ hol, mint nálunk, az előljárók mind gyermektelenek” (I. m. VII, 1690.) Ennek a levélnek a tartalma is megerősíti alig két esztendeje tett, a soproni iskolák hanyatlásáról szóló megállapítását.

Mindenesetre Kazinczy rendkívül megörült Rumy Károly Sopronba történt meghívásának. Ahogy megérkezett Kis János levele, még aznap, 1810. árp. 7-én ír Rumynak:

„Ich gratulire Ihnen herzlichst zu dem Professorat in Oedenburg, zu welcher Stelle Sie, laut dem(!) Schreiben meines unsterblichen Kis, den 23. März erwählt worden sind. Gehen Sie mein lieber Freund, gehen Sie hin. In der Nähe eines Kis, in einer Stadt, wo es einige gute Köpfe gibt, nahe zu Wien, zu Pressburg, und Raab zu seyn, ist etwas gans anders, als in Schmölnitz das Evangelium zu predigen.” (I. m. VII, 1703.)

Ebből a néhány sorból is kicseng Sopron nagyra értékelése mellett, Kazinczy felvilágosult, a tudományok művelését mindenek fölé helyező állásfoglalása. Még ugyanezen a napon Kis Jánosnak is válaszol, s örömet fejezi ki a konvent szerencsés választása fölött. Pedig kár volt úgy sietnie Rumy értesítésével, mert – miként Kis János 1810. árp. 30-i felháborodott hangú levelében tájékoztatja – Raits áskálódásai nyomán visszavonták a meghívást. A konventen belüli sógorság-komaság tehát átmenetileg győzött, de szerencsére nem véglegesen, mert Rumy már ennek az évnek őszén mégiscsak elfoglalhatja a soproni katedrát.

Az 1811-es év ismét új szakaszt jelent Kazinczy irodalmi működésében. Ekkor adja ki *Tövisek és virágok* című epigramma-gyűjteményét, amelynek nyomán fellángol a nyelvújítási harc. Érzi, hogy ez a 43 szellemes, tömör költemény nem marad hatás nélkül, ezért kéri a fiatal Kölcsey Ferencet 1811. febr. 25-én kelt levelében:

„Irja-meg Uram Öcsém, melly Aesthetikai ’s moralis béhatást csinálnak Epigrammáim Uram Öcsémre. Kis János, a’ Sopronyi Predik. tüzelt írásokra, ’s kiadásokra, mert ő is kesergi, hogy Íróink Aestheticát nem tanúlnak.” (I. m. VIII, 1950.)

Helyesen állapítja meg Kis János egyik levelében, hogy a nyelvújítás ellenségei ebben a gyűjteményben csak a nekik szánt „töviseket” veszik észre, de a „virágokat” nem látják meg benne. Kist egyébként időközben nagy megtiszteltetés érte: 1812. jún. 23-án Sopronban szuperintendenssé választották. Kazinczy lelkesen tolmácsolja jókívánatait, azonban – bár megint bécsi útra készül – nem tudja valóra váltani négy éve tett ígéretét. Örökké munkában égő napjai előre kiszámította; „Igy Miklát és Sopronyt meg nem láthatom, de hidd-el, hogy sajnálom, hogy meg nem láthatom” – írja Berzsényinek 1812. okt. 2-i levelében. (I. m. X, 2327.)

³²¹1813 nyarán különben komoly nézeteltérés támadt Rumy Károlyval kapcsolatosan Kazinczy és Kis között. Ezt Rumy Károlynak pünkösdkor Sopronban, nyilvánosan elhangzott előadása idézte elő. Kis János 1813. júl. 2-i levelében arról panaszkodik Kazinczynak, hogy Rumy a felekezeti békétlenség lángját lobbantotta fel a városban ezzel a beszédével. Kazinczyt azonban Rumy is értesíti az esetről, aki e tájékoztatás után úgy véli, hogy Rumy a maradiak, a vaskalaposok, a felvilágosultság ellenségei

támadásának a pergőtűzébe került. Szerencsére nézeteltérésük hamarosan tisztázódott, bár Kis még 1813. szept. 11-i levelében is tesz célzásokat Rummy hibáira. S ez annyiban tarthat számot az érdeklődésre, mert Kis egyúttal általánosságban is bírálatot mond az akkori gimnáziumok helytelen tanítási módszeréről:

„... némelly studiumot hosszabban tractálnak, általjában többet dictálnak, mint Gymnasiumban kellene. Ki hagyhatná helyben, ha R. a' historiából p. o. egy óra alatt közel 3/4 óráig diktál?...” (I. m. XI, 2513.)

Időközben megjelenik a *Mondolat*, melyben a nyelvújítás ellenségei teljes erejükkel Kazinczy ellen fordítják támadásuk tüzeit. Kazinczy érdeklődésére Kis János 1814. febr. 24-i levelében még ezt írja: „A *Mondolat*nak én hírért sem hallottam, még levedben róla nem olvastam.” (I. m. XI, 2603.) Március végén azonban már a soproniak is olvashatták ezt a gúnyiratot. 1814. márc. 27-én írja Kis János Kazinczynak:

„A' Mondolatot tegnap én is vevém, 's a' mennyire eddig nézegethettem, igen hitvány munkának találom. A' vad új szokat én is útálom, de azok és azoknak koholói ellen okos embernek másképp kellene Szatirát írni. Az ilyen vakarás nem látom mi jót szülhetne, mikor jó 's rossz Írókat összezavar 's egyaránt gúnyol.”

Csatkai Endre 1924. aug. 23-án a Sopronvármegye hasábjain *Erdélyi mágnások soproni találkozója 1814-ben* címmel ismerteti *Cserey Farkas* 1814. okt. 29-én Kazinczynak írt levelét, melyben a felvilágosult, tudományt és irodalmat kedvelő erdélyi arisztokrata beszámol soproni útjáról széphalmi barátjának. A levél soproni vonatkozású részletét érdemes idéznünk:

„Én augusztusban egy szerda napon Bécsből meg indulván, estvére Sopronba érkeztem és be szállottam a Korona nevezetű vendég fogadóba. Más nap reggel első dolgom volt Kist fel keresni – alsó tanuló szobájába találtam Döbrenteivel, ennek attyával és Kisnek valóba szelid lelkü hitvessével. Döbrentei miheljt be léptem, által ölelt öröm érzéssel és Kissnek auffirolt. Kevés mulatás után az asszony felső szobáiba távozott és oda engemet is invitált, de már pipázásba egyeledvén férfiakul, Kisnél maradánk, hol is mingyárt szent érzésű, Hazát, Haza culturáját tárgyazó beszélgetéshez fogánk, melj között Wesselényi Miklós is – reggel meg érkezvén Sopronba – hozzánk érkezett. Délig foljtattuk szívemre nézve igen interessans beszélgetéseinket, melj közbe én Kisnek egész Lelkét szívembe, képit emlékezetembe zárám. Délután uira találkoztam nálla; de rövid lehete mulatásunk, mert Kisnek egy akkor meg halálozott Schnellerné (kinek fia armadamba F. M. L.) temetésire kelle menni – én Döbrenteivel a Czukor raffenoriába(!) mentünk, és még jární akaránk Sopronba, de egy sebes esső szállásomra kergete. Estve felé Kis a Döbrentei attyával meg látogatának, és más fél óranyi nállam létek után érzékeny szível, Kis szeretetinek soha meg nem hülhető emlékezetével el válánk egymástul. Én Barátom örökre áldani fogom azon szerencsés gondolatomat, melj Kishez vezérlett, és ezen utazásom leg becsesebb részinek aszt tartom, hogy vélle személjesen meg ismerkedhettem.” (I. m. XII, 2757.)

[322](#)1815 tavaszán Kazinczy Kis Jánoshoz és Dessewffy Józsefhez írt leveleiben ad hírt arról, hogy rövidesen Bécsbe utazik, s Pestet, Zircet, Pápát és Sopront érintve meglátogatja ottani barátait is. Kis Jánost 1815. máj. 1-én, Bécsben kelt levelében azonban már arról értesíti, hogy ez az útterve felborult:

„A' Pesti Provinciális Commissarius, nem tudom, melly okokra nézve, nem akara nekem Assignatiót [15\(87\)](#) adni Soprony felé, 's útam Györnek 's Köpcsénnek intézé.” (I. m. XII, 2907.)

Arra is utal ebben a levelében, hogy a Pesten hallott hírek szerint Pannóniában több régi barátja is ellenségé lett, most már csak egyedül Kisben bízik.

Kis János 1815. máj. 11-én kelt levelében baráti együttérzéséről biztosítja Kazinczyt, s talán kárpótlásként

az elmaradt soproni útért, megküldi *Soprony' tájékhöz. Aprilisben, 1815*¹⁶⁽⁸⁸⁾ című elégiáját.

Kazinczy köszönettel nyugtázza ezt a verset, s – bár a korábbi évekéhez képest megritkul levélváltásuk – továbbra is tájékoztatják egymást irodalmi terveikről, nézeteikről, tevékenységükről s a tudomásukra jutott kulturális hírekről.

1816. márc. 7-i levelében ezt írja Kis János Sopronból:

„Általában mégeddig itt nálunk nehéz volt új Magyar könyveket kapni: ezután talán könnyebb lesz, mint-hogy *Vigand* könyváros Posonyból ide jött lakni.” (I. m. XIV, 3149.)

A másik ilyen művelődéstörténeti szempontból említésre méltó soproni hírt 1819. febr. 27-i levelében közli Kis János Kazinczyval:

„Horváth István egynéhány heteket itt töltött nálunk Sopronyban. Gróf Szécsenyi Ferentz Ő Excellentiája familiai Bibliothecáját vevén számba, mellyet a' birtokos hasonlóképen a' Regnicoláris Bibliothecához ajándékozott. A' Gróf eleinten olly móddal tette az ajándékolást, hogy a' könyvek eladattassanak, 's a' beveendő pénz a' Pesti Institutumbéli Tisztviselők fizetésének öregbitésére fordítassék. De Horváth látván, hogy sok nagy betű és ritka könyvek vannak, arra birta a' Grófot, hogy ezen Bibliothecát a' második mellé kívánja felállítatni segéd-Bibliotheca név alatt ha a' Palatinus az elébbeni szándéknak ezen változtatását helyben hagyni fogja.” (I. m. XVI, 3708.)

Berzsenyi soproni tartózkodásáról is hírt ad Kis János 1820. dec. 10-i levelében:

„Berzsenyi a' költő most télen Sopronyban lakik; már a' mult telet is itt töltötte, minthogy három fija itt jár Oskolába. Tsak ritkán látjuk egymást...” (I. m. XVII, 3922.)

Három nappal későbbi, soproni keltezésű levelében maga Berzsenyi is megszólal végre. Beszél betegségéről, „a' hypochondriának egyik legnagyobb gráditsá”-ról, soha fel nem oldható rezignációjáról, melybe Kölcsey „goromba recensio”-ja taszította, s békejobbot nyújt Kazinczynak.

A következő év nyarán, 1821. jún. 16-án Kazinczynak írt levelében Döbrentei Gábor¹⁷⁽⁸⁹⁾ számol be soproni útjáról. Ebben Kis János mellett másik közös barátukról, Tatay Jánosról¹⁸⁽⁹⁰⁾ is megemlékezik:

„Legelső meglátogatásom Sopronyban Kist czélozta, 's minekutánna Tataynál, **323**ki most a' Sopronyi útban, Lövön Gróf Széchényi Pál jószágán Plébános, két napot töltöttem volna, Tatayval együtt mentem hozzája. Bár a' liberális Plebanost a Lutheránus Superintendensné lekötelezőbb magaviselettel fogadta volna, de mivel másképp történt majd szinte kettőnkkel együtt, siettünk Kishez, a' kertjébe, a' honnét Tatay nem engedé magát többé a' szobába felvezettetni. Én Sopronyban maradék négy nap, 's nem öröm nélkül éltem órájimat. Millyen különös érzéseket gerjeszt azon helyen, férjfi korban való megjelenésünk esztendő eltelése után, mellyben a' gyermek kornak éltük napjait...” (I. m. XVII, 3989.)

És közben egyre jobban tapasztalniok kell az irodalom nagynevű veteránjainak, hogy új csillagok jelennek meg a magyar költészet egén, s ők irodalmi elveiknél fogva menthetetlenül elszigetelődnek.

Kis János nincsen elragadtatva az „újak”-tól. A Kazinczy-féle iskola írói érdemei hangsúlyozásával írja barátjának 1823. jan. 24-i levelében:

„A' mi a' fiatalabb Iróknak előttem esmeretes munkáját illeti, nagy örömmel látok minden szép igyekezetet és törekedést; de Előtted nem titkolhatom el, hogy minekutánna az ut már előttök valamennyire meg vagyon

törve, tölök sokkal többet várok és jobbat, mint a' mennyit és a' milyent rend szerént adnak.” (I. m. XVIII, 4155.)

Kazinczy is büszke öntudattal vallja, hogy az úttörés nehéz munkájából, a nyelv kiművelése, hajlékonyabbá tétele terén derekasan kivette részét. Az általános emberi kultúra lelkes híveként határozottan szemben áll a műveletlen, szűk látókörű nemesi ízléssel, de – ellentétben Kis Jánossal – bízik az új magyar költő-nemzedékben.

1823. dec. 29-én így ír soproni barátjának:

„Kedves vala előttem a' Kisfaludi Károly Szellője is, és Viszontlátása. Ez a' munkás ifjú férjfi igazán testvére Sándornak lélekre nézve, de egészen más nemben. Továbbá Veresmartit(!) kedvelém-meg, 's tőle igen sokat várok. Az az út, a' mellyet nekünk kelle írtani, íme törve van, 's lelkes ifjaink futnak a' hol nekünk mászni kelle. Mint örvendek, hogy nyílni látom a szép tavaszt!” (I. m. XVIII, 4273.)

Ez az idézet is cáfolja – Kisfaludy Károlynak, Vörösmartynek és Toldy Ferencnek írt levelei mellett – azt az állítást, hogy Kazinczy féltékenykedett a fiatalokra. Fokozatos elszigetelődése természetes, feltartóztatlan következménye volt irodalmi arisztokratizmusának, elavulttá vált esztétikai szemléletének és a néptömegek problémáitól való távolállásának. Tovább is naponta mentek Széphalomról a levelek az ország minden tájára, és érkeztek is szép számmal, a fejlődés örök törvényei alapján azonban az irodalom vezéri pálcája Pestre, mégpedig Kisfaludy Károly kezébe került át.

***

Kis János Kazinczynak írt utolsó levelében, 1831. máj. 14-én még szelíden élcelődik, hogy hatalmas munkabírású barátja éveinek a számát, a 72-t meg kellene cserélni, mert – miként fiatalos alkotni-vágyására célozva írja –: „... nem tsak életed' esztendeinek számbetüiben (27, 72) hanem valósággal együtt van benned a' 72 esztendő öregeben a' 27 esztendő ifju is.” (I. m. XXI, 5330.)

Kazinczy nagyon szeretne sokáig élni. Súlyos anyagi gondjai, adósságai mellett az agg mestert 7 fiatal-korú gyermekének a sorsa nyugtalanítja. 1831 tavaszán – 72 éves fejjel – még részt vesz Pesten az Akadémia ülésén, de már sietnie kell haza, mert kolera dúl a Felvidéken, s ha egy nappal később érkezik, postakocsiját visszafordítják a rettenetes járvány szigorú örei...

[324](#)Halála előtt négy nappal írja le Kazinczy a Sopron nevet utoljára, Kis Jánoshoz írt levelének a borítékjára. Ebben a levelében Pestről való viszontagságos hazaérkezése mellett a kassai és zempléni koleralázadás rémtetteit beszéli el. Osztályhelyzeténél fogva természetesen nem látja meg a kérdés gazdasági-társadalmi gyökereit, csupán a műveltség és a barbárság közti ellentétre szűkíti le azt.

Mire ez a levél Sopronba érkezik, Kazinczy már nincsen az élők sorában. A legbarbárabb betegség áldozata lett az a férfiú, aki egész életét a nemzeti műveltség kimunkálásának szentelte.

Halála előtt 7 esztendővel ezt írja leányának, Eugéniának:

„Én nektek egyebet bajnál nem hagyhatok: legalább egy kis nevet hagyok. Mert úgy hiszem, hogy az a' hűség, a' mellyel hazánk nyelvét *ötven* esztendőök olta szolgálom, halálom után fog valaminek vétetni.” (I. m. XXII, 5585.)

Mi, soproniak is kegyelettel őrizzük emlékét.

A Pannónia helyén állt Szarvas vendéglő a bérkocsi-állomással

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai

325 Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai

Az emberiség már régen ismeri azt a tényt, hogy az erdő igen jelentős szerepet játszik a természet vízgazdálkodásában. Magáról a vízszabályozó szerepről, melyet az erdő, mint a legmagasabbrendű növényzöveget betölt, még elég keveset tudunk. Minden olyan adat tehát, amely erre vonatkozik, érdekes és fontos lehet. Így jutottam arra az elhatározásra, hogy szerény munkámmal is hozzájáruljak a kérdés tanulmányozásához, és 1955-ben a Soproni Erdőmérnöki Főiskola, továbbá a Tanulmányi Állami Erdőgazdaság segítségével megkezdtem a soproni hegyvidéki erdők vízrajzi felvételét. Ennek a munkának első lépése az erdei források felkutatása és megismerése volt.

Sopron környéke a sok szép természeti adottság és turisztikai értékek mellett bővelkedik erdei forrásokban is. Nem lesz érdektelen a munka első eredményeit, a Sopron környéki erdei forrásokra vonatkozó adatokat

közreadni, hiszen annak sok természetkedvelő is hasznát veheti, annál is inkább, mivel tudomásom szerint a Sopron környéki forrásokról összefoglaló munka, ismertetés még eddig nem jelent meg.

Amikor hozzáfogtam a források felkutatásához, azt hittem, hogy néhány hét alatt a munka eme első lépését sikerül megtennem. Három év távlatából írhatom, hogy a mai napig sem sikerült hiánytalanul eleget tennem a teljes felvételnek. Még ma is található olyan ismeretlen vízforrás, szivárgó, mely nem szerepel az eddig felvett és megfigyelt források között. Enek elsősorban az az oka, hogy sok olyan forrás van a soproni hegyvidéken, mely időszakos és csak nagynéha működik. Tudományos szempontból ezek az időszakosak talán még fontosabbak, mint az állandó források, mert jobban „jeleznek”. Megindulásuk és elapadásuk, továbbá érzékenyebb vízhozamuk többet „mond” nekünk. Megfigyelésük viszont időszakosságuk miatt sokkal nehezebb és körülményesebb.

Jelen dolgozat csupán a források pusztá ismertetésére terjed ki. Teljesség kedvéért felsorolom azokat a forrásokat is, amelyekről tudomásom van, de megfigyelésük vagy most kezdődött meg, vagy a közeljövőben fog megkezdődni. Azért is szükséges egy ilyen összefoglalás, mert néhány forrás már több nevet is kapott. A források nevének rögzítésénél a régi helyi népi elnevezések voltak az irányadók. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért a forrásokat abc sorrendbe szedtem. Minden forrásnál találunk zárójelben egy számot és egy betűt. Ez a jelzés a Soproni Tanulmányi Erdőgazdaság Hegyvidéki Erdészetének üzemi térképén található meg. A szám az erdő tagot, a betű az erdőrésztletet jelenti.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 1. Borsóhegyi forrás.

1. Borsóhegyi forrás.

A forrás a Borsóhegy oldalában közvetlenül az Ágfalva felé vezető kocsit mentén nyílik. Az úgynevezett Felső Tódl és a Borsóhegy közötti szurdok-völgyben összegyűjti e két határterület között a lejtő irányában szivárgó vizet. Már régebben foglalhatták. Néhány betongyűrű képezi a foglalást. Tetejét – ha egyáltalán **326**volt – elvitték, sőt az utóbbi időben a legfelső betongyűrűt is kiszedték, illetve kiszakították. Kitétsége keleti, felette bükk, erdeifenyő, nyír és gyertyán állomány. A víz elfolyása nem megfelelően biztosított, a kocsit alatt egy cső vezeti át a vizet. A cső legtöbbször dugult. A környék mocsaras, sáros. Mivel a forrásteknő nyitott, állandóan tartalmaz szemetet, korhadó leveleket, vize élvezhetetlen. Tengerszint feletti magassága 340 méter. A forrásvíz hőmérséklete 8 és 11 C fok között ingadozik. Hozama 2,5–7 liter percenként. (194. b.)

1955. VII. 20-án 6 liter/perc

1956. VIII. 22-én 7 l/p

1958. I. 14-én 3 l/p

1958. VII. 8-án 2,5 l/p

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 2. Bögre forrás

2. Bögre forrás

A Kóhalom egyik völgyének vizeit gyűjti össze. Törmelék-forrás. A löveri turistaháztól a piroskeresztes jelzésű út egyenesen odavisz. A Kecsepatak hídjának közvetlen közelében található, a patak jobb partján. Tengersizint feletti magassága 205 méter. Bummer Antal 1955 áprilisában egy motorverseny alkalmával pillantotta meg, és április 24-én ideiglenesen foglalta, mely foglalás azóta már alapos javításra szorulna. Bummer adta a forrás nevét, mert a foglaláskor törött bögrét találtak a forrás közvetlen közelében eltemetve, jelezvén azt, hogy ott valamikor régen szintén működő forrás volt. Kitétsége kelet-északkeleti. A forrás a patak szintje felett mintegy méternyire nyílik. Az ideiglenes foglalás miatt a víz meglehetősen szétterülve, elég nagy területen szivárog a felszínre. Hozama 1,8–3,3 liter/perc körül mozog. Felette lúcfenyő, éger állomány. A hiányos foglalás miatt vize csak kevés humusz szennyeződést tartalmaz, de azért iható. (94. a.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firkás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 3. Brennbergi úti szivárgó

3. Brennbergi úti szivárgó

A brennbergi műút közvetlen szélében, az árokban található a forrás teknője. A Tolvaj-árok bejáratától mintegy 250 méternyire Brennberg felé. Idős munkások elbeszélése szerint 20–30 évvel ezelőtt igen jó és bővízü forrás volt. Ma nincs lefolyása sem, egyébként is az év legnagyobb részében a forrásteknő szárazon áll.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firkás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 4. Büdös-forrás

4. Büdös-forrás

Nem tévesztendő össze a Büdös-kúttal, mely a Muck-kilátón túl, közvetlenül a határon ered. A Büdös-forrás Magyarfalva közelében a Kecsepataki erdőbe mélyen benyúló rét mellett, az erdészeti csemetekertben ered. Egy hatalmas ledőlt fűzfa tövéből tör elő a víz. Hozama 7,5–8 liter/perc. Nevét azért kapta, mert közvetlenül a forrásteknő felett – melynek tekintélyes méretei vannak: 3 négyzetméter a felülete és 1 m. mély – kénhidrogénes szag észlelhető. Érdemes lenne foglalni, már csak a csemetekert miatt is. Befoglalva több vizet is adna. (Területen kívüli).

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firkás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 5. Ciklámen forrás

5. Ciklámen forrás

Sopronban sokan ismerik a Béka-tavat. Ennek vizét táplálja a Ciklámen-forrás. Az Állami Szanatórium – volt Ciklámen szálló – közvetlen közelében ered. A főbejárat előtt 40 méternyire a kövesút alatt a vízáteresz egy aknában végződik. Az aknától 30 méternyire az erdőben, foglalás alól búvik elő a víz. Eredetére [328](#) vonatkozólag nem sikerült semmi pontos adatot megtudnom. Limberger Pál erdész szerint 1942-ben a nagy épület alapjainak lerakásakor foglalták a forrást. Az épület területe ugyanis nedves, vizes,

tocsogós volt, s a víztelenítés céljából apró csatornákat ástak, melyeket összevezettek, s ez a torkolat lenne a tulajdonképpeni forrás. Magam is meggyőződtem arról, hogy forrásról van szó. Ennek eldöntésére legjobb időszak a tél. A források hőmérséklete ugyanis vízmennyiségüktől függően csak lassan követi a külső hőmérsékleti ingadozásokat. Általában egy 10 liter/perces forrás/hőmérséklete télen, nyáron 6–10 C fok között ingadozik. A Ciklámen forrás hőmérsékletét több ízben mértem télen, mikor a külső hőmérséklet 0 C fok alatt volt, s a víz hőmérséklete mindig a jelzett értékek között volt. Ha csak felszíni vízösszefolyásról lenne ugyanis szó, akkor a hőmérsékleti adatok hűen követték volna a külső levegő hőmérsékleti változásait.

1957. XII. 20 levegő: –1 C fok, forrás: 6,5 C fok

1958. I. 7 levegő: 1,6 C fok, forrás: 6,8 C fok

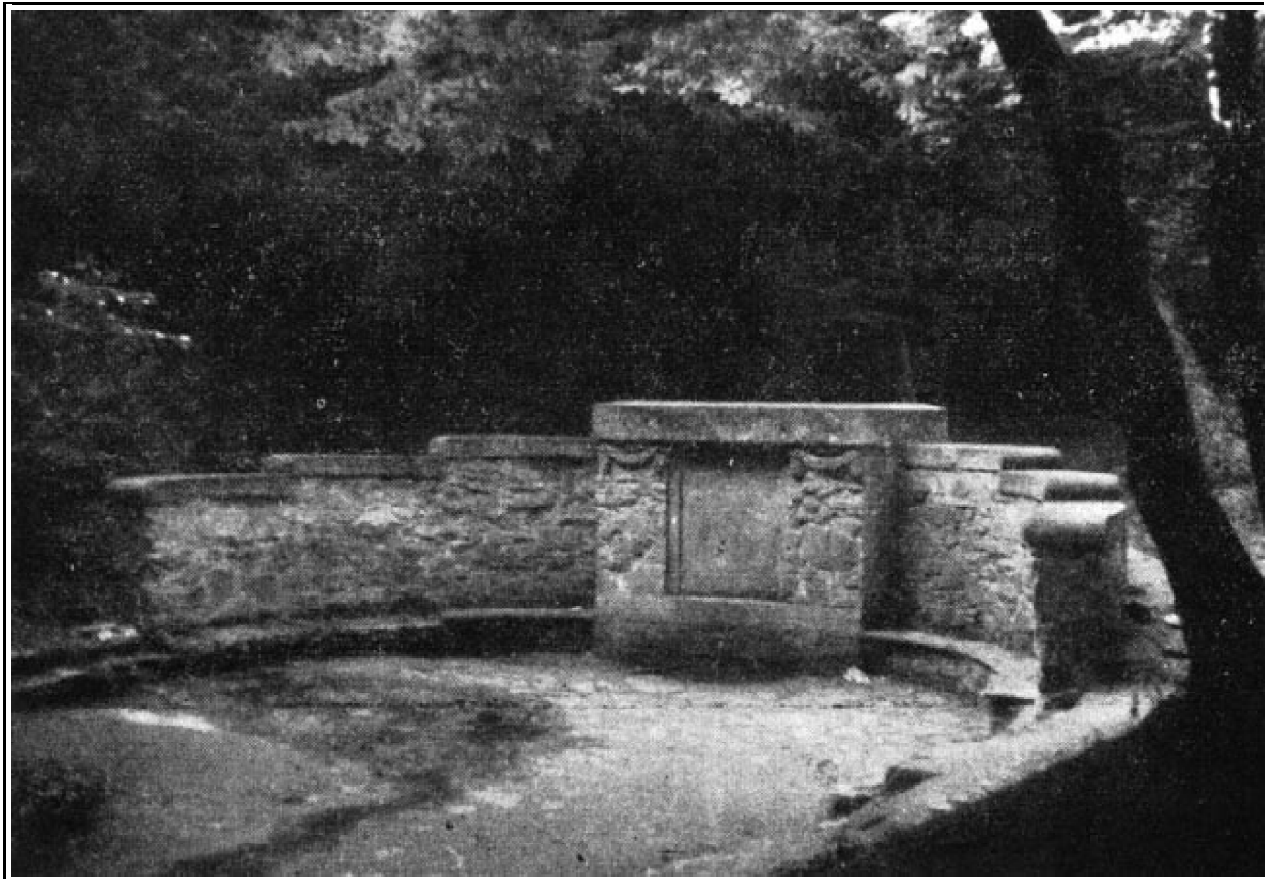
1958. II. 18 levegő: –3 C fok, forrás: 6,2 C fok

1958. V. 4 levegő: 15 C fok, forrás: 8,6 C fok

Fenti adatok szerint tehát bizonyos, hogy ez forrás. Vízét csatorna vezeti a Béka-tavon keresztül. Felette erdeifenyő, vörösfenyő, lucfenyő, tölgy és juhar áll. Délkeleti kitétségű. Tengerszint feletti magassága 250 méter. Városi területen ered, így állami üzemtervi adata nincs. Régen működhet már ez a forrás, mert számára csatornát ástak az erdőn keresztül. A régebbi térképeken is szerepel ez a vízfolyás. Vízyűjtőterülete minden bizonnyal a Károlymagaslat északkeleti oldala. Hozama 6–10 liter/perc között ingadozik (erdőterületen kívüli).

327A Természetbarát forrás emléktáblája

A Deákkút. 1958. júliusi felvétel

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 6. Daloshegyi forrás

6. Daloshegyi forrás

A turistaháztól a zöld jelzésű út mentén jutunk a forrásteknőhöz. A daloshegyi emlékművet elhagyva, az út éles kanyarjában található. Teljesen száraz, ma már csak alommal teli száraz forrásteknő található. Évek óta nem működik. A régebbi vízfolyások helye az úton keresztül is észrevehető. Tengerszint feletti magassága 375 m (83. a.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 7. Deákkút

7. Deákkút

Sopron legrégebben ismert és emlegetett forrása. Az 1718. XII. 5-i városi közgyűlés elhatározza, hogy a forrás vizét bevezetik a piac díszkútjába. A munkát elvégezték és a kút 1719-ben már működött is. Később, 1745 előtt elromlott, le is bontották, helyébe a Mária oszlopot építették. A Deákkút szerepel Sárközi

András városi mérnök 1787-ből való térképén is.

A soproni ifjúság május elsején régente ide nagy vígan kirándult minden évben. Bármerre is vitt az útja, a régi leírások szerint mindig az Újkerten (Erzsébet kert) fölülü erdőben lévő forráshoz tértek vissza, s ezért ezt a forrást mindenki csak „deákok kútjának” (Studentenbrunnen) nevezte.

A kút neve időközben Magyar-kútra változott. A Tud. Gyűjtemény, 1826. VIII. kötet 131–132. oldala számol be erről, az 1826. május 25-én tartott ünnepséggel kapcsolatban: „Tekintetes Ihász Imre Táblabíró úr harmadnapra ezen Társaságot, az Időre társokkal s Lyceumi Professzorokkal együtt gazdagon megvendégelte a híres erdők árnyában, érzékenyítő muzsika hangzása közt a Deákok, ezentúl Magyarok (mert a keresztelés közt így kereszteltük ezt is akkor) kútjánál.

329A kút felavatása egyébként 1827. május elsején történt.

Az 1861. évi május 14-én tartott városi közgyűlés elhatározza, hogy Széchenyi István emlékére, a róla elnevezett téren szökőkutat létesítenek, melynek vizét a Deákkút fogja szolgáltatni, továbbá szobrot állítanak a nagy férfiú emlékére. Csak ez utóbbi tervet valósították meg.

Schneider Ferenc műépítész tervei szerint 1922-ben újjáépítik a kutat, s június 29-én ünnepség keretében felavatják. A jelenlegi felírás:

*Itt lobogott
A Deákkúti Vármegye Zászlaja egykor
Szelleme mostan is int
Ifjú szeresd a hazát!
MDCCCXXVII–MDCCCLXXXIII
A Liceumi Diákszövetség támogatásával újjépítette a Soproni Városszépítő Egyesület
MCMXXII
Deákkút! Légy forrása soká ártatlan örömmek!*

Később a Deákkút vizét bekapcsolják a Lővér-uszoda vízellátásába. Vízének mennyisége azonban nem elégséges, ezért külön kutat fúrnak a fürdő feletti részen.

Vitális István és Vendel Miklós, a Főiskola tanárai 1930 novemberében a polgármester felkérésére megvizsgálják a Lővérek hidrológiai helyzetét. Szakvéleményükben, melyet a Soproni Vízmű volt szíves eredetiben rendelkezésemre bocsátani, a következőket tudjuk meg a Deákkútról: 1930 augusztusában a kút 10,5 liter percenkénti vízmennyiséget adott. Ebből maga a forrás 4,8 liter/perc mennyiséget szolgáltatott, s a völgyben végig lefektetett vízvezeték 5,7 litert.

A forrás ugyanis légvonalban a jelenlegi kiömlési helytől déli irányban 276 méter távolságra van, onnan a felszín alatt fél méternyire lévő zárt vezeték fut a kiömlési helyre. A Deákkút törmelékforrás. Régi foglalását kibontották és azt tapasztalták, hogy a szűrő köhalmaz át volt teljesen itatva szennyező anyagokkal, s az aknában a víz piszkossá vált. Megállapították azt is, hogy a forrástól a kiömléshez vezető vízvezeték csupán egymás mellé rakott kövekből áll. Szó szerint idézem a forrás állapotára vonatkozó megállapításait az 1930. augusztusi állapotról: „Sopron egyik emlékekben dús, s talán egyik legkedvesebb kirándulóhelye a Deákkút és környéke jelenleg erősen elhanyagolt állapotban van. Sopronnak, mint nyaralóvárosnak nem lehet közömbös az, hogy egyik legszebb és legkönnyebben megközelíthető

forrása ilyen elhanyagolt állapotban maradjon, mint amilyenben jelenleg van”.

A Deákkút jelenleg is elhanyagolt állapotban van. Legutóbb már három helyen is volt elfolyás tapasztalható a vascsövön kívül. Ha nem javítják meg a foglalatot, rövidesen a vascsövön nem is fog víz kiömleni. A foglalat alól szivárgó víz pedig sárossá, mocsarassá fogja tenni a kút egész környékét. A körfoglalatra ráépített 6 széles ülődeszka közül kettőt már elvittek ismeretlen tettesek. A többi ülődeszka is az elhanyagolt kezelés miatt rövidesen elmozdíthatóvá válik. Tudomásom szerint a Műemlékvédelmi Felügyelőség az Idegenforgalmi Hivatal kérelmére rövidesen rendbehozhatja és remélhetőleg nemsokára újra örülhetünk a kedves kirándulólhelynek.

A Deákkút vize jelenleg is az 1922-ben megépített nagy dekoratív foglalatnál lát napvilágot. A fák záródása a foglalatnál szinte teljes. Elegyes erdő áll a területen. Napfény egész éven át alig éri. Érdeemes összehasonlítani a vízhozamot [330](#) az 1930. évi adattal. Jelenleg a percnként kiömlő vízmennyiség 3–4 liter/perc között ingadozik.

1955.	VII. 17	3,6	liter/perc
1955.	XII. 1	3,4	liter/perc
1955.	XII. 8	3,6	liter/perc
1955.	XII. 31	3,55	liter/perc
1956.	I. 5	3,65	liter/perc
1956.	V. 9	4,1	liter/perc
1956.	V. 17	4,0	liter/perc

Ekkor volt észrevehető a nagy félkörű foglalat baloldalának alján elfolyás. A víz utat keresett magának a foglalat alatt. Az erőteljes elfolyás becslésem szerint 6 liter/perc lehetett.

1957.	IV. 17	3,6	liter/perc
	oldalelfolyás	1,9	liter/perc
1957.	IV. 24	3,6	liter/perc
	oldalelfolyás	2,6	liter/perc
1957.	IX. 5	3,15	liter/perc
	oldalelfolyás	nem volt	tapasztalható
1958.	I. 8	2,94	liter/perc
	oldalelfolyás	3,0	liter/perc

A forrás egyébként északi kitétségű és 291 méter tengerszint feletti magasságú. A Károlymagaslat és a Vashegy közötti völgy vizeit vezeti le (területen kívüli).

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 8. Farkasárok forrás

8. Farkasárok forrás

A Tacsiaórokban nyílik, mintegy 250 méternyire az Ördögárok és Tacsiaórok elágazásától déli irányban. Közvetlenül a patakmederben ered. Így felmerül az a gondolat, hogy valóban forrás-e. Régi elbeszélések, öreg erdészek emlékezései alapján bizonyosan az, mert akkor is folyt ott víz, mikor a patak teljesen száraz volt. Minden bizonnyal jelentős a patakvíz hozzáfolyás is. Ezt hőmérsékleti mérések is bizonyítják. Pl. 1956. augusztusában a patakmeder teljesen száraznak mutatkozott, a forrás hozama 2,2 l/p, s a levegő 20 Celsius fokos hőmérsékletével szemben a víz csak 12 fokos volt. A mérések összegezve azt mutatják, hogy a forrás maga egészen kicsiny hozamú, és az év legnagyobb részében patakvíz is járul a hozamhoz. Azóta vízfestéssel feltevésém beigazolódott. Most már érdemes lenne a patakvíz hozzáfolyás mértékét is megállapítani. Tengerszint feletti magassága 325 m. Kitétsége keleti. A forrást a felszabadulás után Behofsits Gábor lelkes természetjáró foglalta.

Ha a patakmederben sok a víz, a vascső nem győzi a víz levezetését – nyilván sokkal több víz szivárog a foglalásba ilyenkor –, a vascső mellől is tör elő víz. Közvetlenül felette égeres és mogyorós van. Vízugyjtőterülete egészen kicsiny lehet. Hozama a patakvízingadozás miatt 52 liter és 2 liter között ingadozik. (111. a.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 9. Fehérhídi forrás

9. Fehérhídi forrás

Görbehalom előtt a brennbergi országút átmegy az ún. Fehérhídon. A híd alatt folyik át a Rák-patak és a híd közvetlen közelében egyesül a Rámel-árokából jövő patakka. Az összeömlés után mintegy 10 méternyire nyílik a patak jobb partján a Fehérhídi forrás. A forrás szintje a patak színe felett mintegy 40 centiméternyire van. A hőmérsékleti adatok bizonyítják, hogy forrásról van szó, pataki víz hozzászivárgás valószínűleg nincs. Iható, jóízű vize van, sajnos azonban foglalatlan, és így a forrásteknő nyitott, lehetőséget ad a szennyeződésre. Tengerszint feletti magassága 305 méter. Kitétsége északkeleti. A forrás vize nagyobb kődarab mögöl tör előterjesen elő. Nyílt területen fekszik, sőt mögötte több mint 100 méternyire van csak az erdő. Vízugyjtőterülete nem lehet nagy a rétegvonalas térképek alapján, és mégis állandó, nagyhozamú forrás. Percenként 6–10 litert ad. Érdemes lenne foglalni, mert közvetlen közelében van az autóbuss megálló, egyébként is forgalmas hely. Igen sok kiránduló, természetjáró fordul meg erre az év majdnem minden szakában (137. a.).

A vadászházi forrás elhanyagolt aknája. (1958. július)

A Fehérhídi forrás.

Ilyen elavult állapotban vannak általában a Sopron környéki források

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 10. Ferenc-forrás

10. Ferenc-forrás

Az 1787. évi, Sárközi András városi mérnök szerkesztette térképen is szerepel ez a forrás. Neve akkor Vadász-forrás – Jaeger Bründl – volt. Jány Ferenc 1907-ben saját költségén rendbehozatta, azóta hívják Ferenc-forrásnak. Vízyűjtőterülete elég terjedelmes lehet, mert ősidők óta állandóan elég bőséges vizet szolgáltat. Éppen ennek a tulajdonságának köszönhető, hogy megfúrták és vizét állandó használatra elvezették. Jelenleg szivattyúval szívják és vezetik el vizét. Van azonban egy ún. túlfolyó, mely a felesleges vizet vezeti le. A forrás tengerszint feletti magassága 396 méter. Délkeleti kitettséggű. Növényzete tölgy, gyertyán, lucfenyő, erdeifenyő. Hozama 6–7 liter/perc körül mozog. Maga a forrás sokkal nagyobb hozamú lehet, mert hiszen az említett 332 hozam csak a túlfolyóra vonatkozik. Egyébként a túlfolyó nyílását olyan alacsonyra építették, hogy a kifolyó cső alá edényt rakni és így inni belőle nem is lehet. A kifolyócső alatt ugyanis közvetlenül betonvályú áll (106. d.).

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 11. Festősaroki forrás

11. Festősaroki forrás

A löveri turistaháztól a Daloshegyen lévő emlékmű felé vezető úton érhetjük el. Az első sítérp után található egy másik nagy nyitott fedetlen terület, ahonnan egy út visz le a Harasztlejtő felé. Az út jobb oldalán a keresztezéstől mintegy 40 méternyire található a forrásteknő. Sajnos foglalatlan, nyitott, ezért tele van szeméttel, s vize ihatatlan. Tengerszint feletti magassága 320 méter, északkeleti kitétségű. Gneisz kibúváson tör elő. Felette akác, szelídgesztenye, hárs található. A forrásteknő 20–30 centiméter mély és 1 méter hosszú. Időszakos forrás, bár az utóbbi két éven át állandóan működött. Például 1956. júliusában teljesen száraz volt. Érdeemes lenne foglalni, mert erre sok természetjáró fordul meg és a közelben máshol nincs víz. Hozama 1–2 liter/perc (83. Tn. 11.).

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 12. Füzesároki forrás

12. Füzesároki forrás

Ez a forrás, helyesebben szivárgó a Füzesárokokban nyílik a Kecsképatak baloldalán. A Fáberrét után a ricingi útról balra letérünk a kék kereszt jelzésű úton és rövidesen a Kecsképatak medrénél vagyunk. Ott hirtelenében három út is torkollik egybe. Az út mentén a pataktól 6 méternyire, mindjárt az út kereszteződésnél található a forrásteknő, mely mutatja, hogy régóta bukkan itt a felszínre a víz. A forrás időszakos, igen kishozamú, úgyhogy voltaképpen csak szivárgóról beszélhetünk. A kocsuiút alatt átereszt építettek, ezzel akarták a víz lefolyását biztosítani. Az áteresznek szánt cső azonban túl vékony, mindig dugult. Tengerszint feletti magassága 325 méter, déli-délkeleti kitétségű. A víz állandó szivárgása kis forrásteknőt vágott ki. Foglalatlan, így minden szennyeződés érheti. A patakmeder szintje felett egy méterrel nyílik a forrás. Vízyűjtőterülete meglehetősen kicsiny: a ricingi útig terjedő, elég keskeny és rövid hegyhát adja le itt vizét. Közvetlen környezetben az elmaradhatatlan éger, azonkívül a lucfenyő, gyertyán és vörösfenyő. Hozama rendkívül alacsony: 1–6 deciliter között ingadozik percenként. Vize ihatatlan (91. a.).

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 13. Hármás forrás

13. Hármás forrás

Mint a neve is mutatja, több helyről tör elő a víz. Egy meredek hegyoldalon, mintegy 15 méternyi tagozódásban, szinte mindenhol szivárog a víz. Három helyen állítottak vascsövet egymás felett az ideiglenes foglalók. A Tacsiárokokban, az ördögároki elágazástól 230 méternyire ered. Igen festői hely, s ha rendben is tartanak, Sopron környékének egyik legfestőibb, lehangulatosabb kirándulóhelye lehetne. Tengerszint feletti magassága 392 méter. Kitétsége észak-északnyugati. Törmelék-forrás. A forrás felett éger, mogyoró, kecskefűz található. Vízyűjtőterülete kicsi, a felette elterülő hegyoldal vizét vezeti le. Nemrégiben az idegenforgalmi hivatal a három csőfoglalást helyrehozatta, a forráshoz vezető utakat jelzésekkel látta el. Sajnos a helyoldalon szükséges lépcsők kiképzése már elmaradt, így a forrás körül a

közlekedés szinte lehetetlen.

A forrás hozamát 1955 júliusa óta minden héten mérjük. A legalsó cső hozama 333 volt mindig az irányadó. A patak színétől a legfelső cső 6, a középső 5, az alsó 2 méter magasságban van. A forrás hozama 1–4 liter/p között ingadozik.

A forrástól 25 méternyire nyílik a már említett Farkasárok forrás. (112. a.).

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 14. Hermes-forrás.

14. Hermes-forrás.

A Hermesárok felső végében 452 méter tengerszint feletti magasságban nyílik. Igen festői a környezete, mert a forrás vize 80 méter megtétele után tóba torkollik. Ez a felső tó. Majd közvetlen utána a még nagyobb és főleg mélyebb – 3 méter mély – tóba ömlik. Az alsó tóban tekintélyes a halállomány. A forrás meredek hegyoldalon ered. Tulajdonképpen kút. Betongyűrűvel kirakott, meglehetősen mély. Mindenféle szeméttel eltömődött, a legalján azonban víz áll, amely a hegyoldalon utat tör magának, s a kút alól folyik el. Kitétsége északnyugati, felette éger, bükk, gyertyán, tölgy állomány áll. Valamikor láthatóan jól kiépített, rendszeren működő kút lehetett. Schautz-kútnak nevezik a környékbeliek. Állapota elhanyagolt. Vízigyűjtőterülete a felette meghúzódnak, meglehetősen széles hegyoldal. Hozama becslésem szerint 4–5 liter/perc, bár nehéz megállapítani, mert a víz sok helyről tör elő. Ihatatlan. (161. d.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 15. Hétbükkfa forrás

15. Hétbükkfa forrás

A Hétbükkfa útelágazástól 66 méternyire kőakna foglalásból ered. Tengerszint feletti magassága 385 méter, időszakos. Vízigyűjtőterülete kicsi. Felette gyertyán, tölgy, erdeifenyő, mogyoró, kecskefűz díszlik. Kitétsége észak-északkeleti. Négyéves tapasztalat szerint egész esztendőben teljesen száraz, csak márciusban, áprilisban működik. Ekkor hozama 1–2 liter percenként. Áprilisban megint elapad a lombfakadás miatt. (113. b.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 16. Hidegvíz forrás

16. Hidegvíz forrás

A soproni hegyvidéknek jelenlegi legnagyobb forrása. A Hidegvízvölgy felső részében ered, 452 méter tengerszint feletti magasságban. Hatalmas rétegforrás. A vadpatak által vájt meder minden részéből, mintegy 30 négyzetméternyi területről, mindenhol szivárognak a víz. Három fő előbúvási helye van, melyek közül kettő vascsöves foglalatú. Sajnos esőzések alkalmával a forrás vize keveredik a vízmosásban előtörő vadpatak vizével. Ezért jó lenne mihamarabb foglalni ezt a hatalmas forrást, mely szerény becslés szerint gondosan egybefoglalva percenként 50–60 liternyi vizet is szolgáltatna. Kitétsége nyugati, felette éger, kőris, juhar, gyertyán, lucfenyő és bükk áll. Vízigyűjtőterülete elég tekintélyes, mivel a határon húzódnak

vízválasztótól minden víz jóformán ebbe a völgybe húzódik le. A forrás 1955-ben igen elhanyagolt foglалású volt. Még ebben az esztendőben kéresemre Bummer Antal, aki számtalan Sopron környéki forrást foglalt már, kijött a forrást megtekinteni. Ott határoztuk el, hogy ideiglenesen két vascsöves foglалást készítünk. Ez a két foglалás el is készült, egymástól mintegy 6 méternyire. A két legjobban buzgó csövet így sikerült mentesíteni a vadvizektől. A közelben azonban még számtalan vízfeltörés található, melyeket egy közös betonfoglалatba volna célszerű egybegyűjteni. A foglалat felett pedig vízesésszerűen el lehetne vezetni a vadpatakot. Sajnos ennek a hatalmas foglалásnak gátat vet, hogy igen költséges lenne. Jelenleg két vascsövön tör elő a víz jórésze, a többi a patakmederbe folyik közvetlenül. A felső foglалás hozama 15 liter/perc körül mozog, míg az alsóé 3–6 l/perc. A foglалás azért is célszerű lenne, mert Kossuth-díjas professzorunknak, Roth Gyulának szálaló üzemmódban kezelt kísérleti erdejéről gyűlik ide a víz, s ez magában véve is érdekessé tenné a forráshozam megfigyelését. A vascsöves foglалásoknál a víz tiszta és iható. (177. b.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 17. Indián-forrás

17. Indián-forrás

A forrás a nagy harkai lőtér szélében fakad égeres közepén egy mélyedésben. Primitív módon kövekkel és faácsolattal foglalták. Teljesen nyitott, vize egy csatornán folyik el. Nagyhozamú forrás. Felmerül esetleg annak a lehetősége, hogy a felette meghúzódó nagy hordalékmező mellett folyó Kecsepatak szolgáltatja vizét. A hőmérsékleti adatok ennek ellene mondanak. A patakvíz és a forrás hőmérséklete között meglehetősen nagy eltérések mutatkoznak és így forrásnak tekinthető. Hozama körülbelül 20 liter percenként.

Feltétlenül foglalni kellene. Mind a katonáknak, mind a természetjáróknak szüksége volna erre. A forrástó igen széles, mintegy két négyzetméternyi területű. Igen sok szemét kerül bele. Több ízben találtam benne cigarettát, konzervdobozt stb. Tengerszint feletti magassága 250 méter (81. a.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 18. Jávorförás

18. Jávorförás

A Fáber-rét közelében, ott, ahol a Kecsepatak élesen északkeleti irányból keletre, majd délkeletre fordul a patak balpartján található ez a természetes állapotában is festői forrás. Egy sziklás partoldalból, a sziklák közül tör elő a víz. A patakhoz igen közel, a patakvíz szintje felett mintegy fél méternyire. Foglalatlan, de azért csöndes időben a kitisztult forrásteknőből lehet vizet merni és inni. Keleti kitétségű, felette sarjeredetű gyertyán, juhar és éger áll, ezenkívül fenyők. Napfény sohasem éri. Valamikor erőteljes kifolyás lehetett, mert a víz előretörésének nyomai ma is jól látszanak. Jelenleg igen kicsiny a hozama, szinte csepegve gyűlik a víz a forrásteknőbe. Hozama 1–3 liter/perc. Nevét azért nyerte, mert közvetlenül a forrás felett kődarabokat „átölelve” egy nagy jávorfa áll. Tengerszint feletti magassága 315 méter. Érdemes lenne foglalni. (91. b.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 19. Kaposvári-féle akna

19. Kaposvári-féle akna

A Kaposvári-féle vadóri lak előtt, közvetlenül a patakparton áll egy kis akna, amelyben tiszta víz gyűlik össze. Az akna 40 centiméter mély és általában félig van tele. A patak vízszintje közvetlenül az akna alatt található. Felmerült bennem az a gondolat, hogy az akna vize is tulajdonképpen patakvíz. Ezt a feltevést el kellett vetnem, mert a hőmérsékleti adatok ennek ellene mondanak.

Pl. 1958. I. 14.	levegő	3,2 fok C
	akna vize	4,0 fok C
	patak vize	3,0 fok C
1958. VII. 6.	levegő	23,0 fok C
	akna vize	10,5 fok C
	patak vize	14,0 fok C

Ennek alapján kétségtelenül forrásról van szó, mert a patakvíz hőmérséklete és az akna vizének hőmérséklete között túl nagy a különbség; télen a patak vize, nyáron az akna vizének hőmérséklete alacsonyabb. Nincsen kizárva azonban patakvíz hozzászivárgásának lehetősége sem. Felette éger, gyertyán, kecskefűz, bodza található. A közelben lévő ház innen veszi teljes vízszükségletét. Kaposvári szerint a kimert víz elég gyorsan pótlódik. A Kaposvári-féle vadóri lak 335 egyébként a Kovácspatak völgyében, a völgy torkolatától nem messzire található. (134. a.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 20. Kisházhegyi forrás

20. Kisházhegyi forrás

A Magashíd közvetlen közelében van egy északkelet-délnyugat irányú nyiladék, amelyen három út vezet keresztül. A középső út mentén húzódó árok vezeti le a Rigó-forrás vizét. Az árok mentén mintegy 400 méternyire a patakmedertől alig két méternyire a baloldalon gneiszes törmelékből bukkan elő a forrás. Valamikor már foglalhatták, mert ilyen nyomok felfedezhetők most is. Felette elég meredek hegyoldal, úgyhogy a törmelék állandó lecsúszása veszélyezteti a forrásteknőt. Déli-délnyugati kitétségű, tengerszint feletti magassága 340 méter. A hegyoldalban lucfenyő, vörösfenyő, gyertyán állomány van, aljnövényzet nincs. Hozama elég tekintélyes, 3–4 liter/perc. A határhoz való közelsége miatt sajnos jelentősége nincsen. Kitűnő ízű vize van. (101. c.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 21. Kovácsároki I. forrás

21. Kovácsároki I. forrás

A Kovácspatak völgyében van, ahol az országút Óbrennberg felé visz és a hídon keresztezi a patakmedret. Ettől a hídtól 20, a pataktól 8–10 méternyire, annak jobb partján, egy öreg hártuskó alatti üregből tör elő a víz. A patak színe felett két méterre lehet a nyílás. A felette meghúzódó Wanzing és Köveshát oldalának víze gyűlhet össze ide. A kitettség nyugat-délnyugati. Tengerszint feletti magassága 338 méter. Sohasem volt foglalt, a víz másfél négyzetméternyi teknőt vájt ki magának. A felette álló növényzet lucfenyő, erdeifenyő, gyertyán, fagyal, galagonya. Hozama rendkívül alacsony, néhány deciliter percenként. Mindenféle szennyeződés miatt vize ihatatlan. (135. a.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 22. Kovácsároki II. forrás

22. Kovácsároki II. forrás

Az előbbi forrástól mintegy 300 méternyire, a patak mentén lefelé, a Kaposvári-féle vadóri laktól mintegy 200 méternyire, a patak folyásával szemben visszafelé található. A rét szélében és a hegyoldal tövében nyílik. Egy 25 cm átmérőjű és 60 cm mély beton aknát raktak a forrásteknőbe. Ide gyűlik a víz. Az elfolyás sajnos nem biztosított és rendkívül lassan szivárog el onnan a víz. Az aknán fedő van, úgyhogy onnan meríteni és inni is lehet, mert a vize tiszta. Vízugyűjtőterületén lucfenyő, gyertyán, hegyi juhar és éger található. Északnyugati kitettségű, tengerszint feletti magassága 332 méter. Hozama 3 dl percenként. Tisztítás után sokkal többet adna. (133 R. 18.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 23. Kökényes forrás

23. Kökényes forrás

A Freywaldon keresztül húzódó észak-déli irányú nyiladéktól jobbra, mintegy 150 méternyire, a 479-es és az 512-es magassági pontoktól majdnem egyenlő távolságra ered. Foglalta sosem volt, az alom közül bújik elő. Alapos tisztítás után állandó hozamú, rendes forrás lehetne. Északi kitettségű, tengerszint feletti magassága 412 méter. Lucfenyő, bükk, gyertyán, tölgy állomány áll a területen. Hozama rendkívül alacsony, 1 dl percenként. Vize nem iható. Valamikor magasabban eredt ez a forrás, a terepalakulat erre enged következtetni. Azóta csökkent a vízszint. (160. e.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 24. Kövesároki forrás

33624. Kövesároki forrás

Ez a forrás igen közel a határhoz, a Büdöskút közelében, attól mintegy 250 lépésnyire északi irányban található. Teljesen elhanyagolt állapotú. Sohasem foglalták még. Egy nagyobb – 30 négyzetméternyi – vizenyős gödörből indul útjára a víz. Tele van mindenféle szeméttel, így természetesen nem iható.

Tengerszint feletti magassága 465 méter. Felette gyertyán, hegyjuhar, éger, kecskefűz található. Hozamát csak becsülni tudtam: 2–3 liter percenként. Vízigyűjtő területe nem lehet nagy, hiszen a sokkal nagyobb és vizét Ausztria felé leadó Büdöskút a közelben nyílik. (130. a.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 25. Lőtéri forrás

25. Lőtéri forrás

A nagy harkai katonai lőtér szegletében fakad. Egyszerű téglafoglalása volt, az utóbbi időben azonban ismeretlen tettesek teljesen szétverték. Az erdő szélétől mintegy 150–200 méternyire van. Egy régebben ásott árok segítségével az elfolyás biztosított. Hozama 3–5 liter/perc. Tengerszint feletti magassága 243 méter (területen kívüli.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 26. Madárárok forrás

26. Madárárok forrás

A Madárárok felső részén nyílik. Valószínűleg törmelék-forrás. Régóta ismert, régen foglalt forrás, a foglalást azonban helytelenül telepítették, úgy hogy ma a víz a foglalás alatt és mellett tör a felszínre. Ezt ugyan elősegítette az a tény is, hogy lelkiismeretlen emberek több ízben megrongálták a forrást. Tengerszint feletti magassága 330 méter. A Várhely északkeleti lejtőjének vizét vezeti le. Körülötte igen elegendő erdő áll: lucfenyő, erdeifenyő, jegenyefenyő, szelídgesztenye, bükk, gyertyán, juhar. Északkeleti kitérű, felette meredek hegyoldal. A völgykatlan tövében, az árok centrumában nyílik. Jelenleg a forrás foglalása és környéke igen elhanyagolt. A vacsövön át alig távozik el víz, úgyhogy gátemeléssel és új cső befektetéssel kellett megállapítanom hozamát, mely 2–8 liter/perc között ingadozik. Vizének íze kitűnő, de csak a csövön kijövő használható. (120. h.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 27. Magasfenyvesi forrás

27. Magasfenyvesi forrás

A Tolvajárokban, a brennbergi országúttól mintegy 2 kilométernyire található. Közelebről: a Tolvajárokban két nyiladék fut le. Az egyik az Ultráról, a másik a Nyires nyergéről. A második nyiladék után mintegy 100 méternyire a patak jobb partján, attól 30 méternyire található a foglalt kis vascsöves forrás. Teljes záródásban felette gyertyán, juhar, éger, mogyoró. A patakvíz színe felett 10 méternyire nyílik a forrás. Tengerszint feletti magassága 400 méter, nyugat, délnyugati kitérű. Hozama 1–2 liter/perc. Vize iható. (110. a.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 28. Manninger-forrás

28. Manninger-forrás

Az erdei iskolától mintegy 600 méternyire a Rák-patak balpartján, a Tolvajárok torkolatával és Manninger Vilmos prof. sírjával szemben található. A forrást a pataktól alig két méternyire nyílik, szintje alig 40 centiméterre van a patakvíz szintje felett. Magas vízállás esetén a patakvíz elönti a forrásteknőt is.

Néhányan ismerték ezt a szivárgást, de senki sem tudta, hogy forrás-e, vagy csak a patak átszivárgó vize. Először 1955. VIII. 27-én vizsgáltam meg a 337 forrást. Kissé megtisztítottam a vízkibúvások helyét és hőmérséklet méréssel megállapítottam, hogy forrásról van szó. Mivel a közvetlen közelben legelésző marhacsordát láttam, a forrás megmentése érdekében sürgős beavatkozást tartottam szükségesnek. A hegyvidéki erdészet segítségével, továbbá Bummer Antal közreműködésével 1955. szeptember 1-én és 2-án megtörtént a foglalás. A több helyről előtörő vizet sikerült két helyen befoglalni. Két vascsövön tört hát a felszínre a víz, a két cső egymástól mintegy 10 méternyire volt. Az egyik forrást, a nagyobb hozamút Tölgyfa-forrásnak neveztük el, mivel ez volt a terület ősrégi neve, a másikat Manninger emlékére nevről kereszteltük el. A vascsövek jól működtek egészen 1957 őszéig. Ekkor valaki a Manninger-forrást szétbontotta, a csövet kiszakította. Ezután még négy alkalommal raktam vissza a forrástó kőboltozatát és a vascsövet is a helyére. Minden alkalommal újra szétrombolva találtam. Aztán 1958. január 8-án a vascsövet sem találtam sehhol. A forrás egyre elvadultabb állapotú lett, a legelő állatok beleálltak a forrásteknöbe, sőt nem egy alkalommal állati ürüléket is találtam a forrástőben.

A forrás melletti mezőn 1958 nyarán úttörő-tábor létesült. Kérésemre a tábor parancsnoka megígérte, hogy a táborozók kímélni fogják a forrásokat, sőt megígérték azt is, hogy Simon Mihály erdész vezetésével mindkét forrást rendbehozzák és környéküket is kitisztítják, tetszetőssé teszik. Ez meg is történt 1958 augusztusában. Úgy gondolom, indokolt, hogy ettől a dátumtól kezdve a Tölgyfa-forrást Úttörő-forrásnak hívjuk. A táborozók a Manninger-forrást is rendbehozták, sajnos ennek foglalása vascső híján elmaradt.

A Manninger-forrás kelet, északkeleti kitérűségű, tengerszint feletti magassága 327 méter. Teljesen nyílt területen nyílik, a patak partján néhány égerfa alatt. Hozama 3–6 liter/perc. (123. R. 6.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 29. Ólomároki forrás

29. Ólomároki forrás

Az Ólomárookban, szűk völgyecske felső peremén nyílik. Mintegy 50 négyzetméternyi helyről, 5–6 töből gyűlik össze a víz. Foglalása nincsen. Három igen erőteljes tő található. Csak duzzasztással lehet hozamot mérni. A forrás és környéke meglehetősen elvadult állapotú. Közvetlen a forrás mellett két kis ösvény vezet el. Tengerszint feletti magassága 324 méter, keleti kitérűségű. Vize iható, hozama 5–10 liter között ingadozik. (92. a.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 30. Ördögároki forrás

30. Ördögárok forrás

Az Ördögárok felső részén nyílik. Keleti kitétségű, foglalt vascsöves forrás. Nap sohasem éri, tengerszint feletti magassága 835 méter. Felette lucfenyő, vörösfenyő, hárs, mogyoró áll. Érdekes hozamának a változása. Vízigyűjtőterülete kicsi és a csapadékhullást, illetve a szárazságot híven mutatja. Újabban a vascsőtől mintegy 40 méternyire az árokban elég erős szivárgás található. Ennek a forrásnak szintje is süllyed. Hozamának alakulása:

1955.	VII. 17.	2,6	deciliter/perc
	XII. 1.		száraz
1956.	VIII. 8.		száraz
1957.	IX. 5.		száraz
1958.	I. 9.		száraz
	VII. 6.	1,5	liter/perc

(111. a.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 31. Rámelárok forrás

33831. Rámelárok forrás

A Brennberg–Soproni úti településnél a soproni országút mellett található. Nagy kőfoglalásban egy méter vastag víztömeg, mellette a hegyoldalon erős szivárgás. Fával fedett a kőfoglalat, s alóla vascsöves elvezetés nyílik. A vascsövön 3,2 liter/perc a hozam. Nagyon sok víz szökik meg. Az egész forrás egybefoglalva sokkal többet adna. Északkeleti kitétségű, alatta mélyen a völgyben folyik a patak. Maga a forrás nyílt területen ered. A környék lakossága innen viszi a vizet, ezért érdemes lenne végleges és alapos foglalással az egész vízmennyiséget befogni. Tengerszint feletti magassága 390 méter (területen kívüli).

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 32. Rigó-forrás

32. Rigó-forrás

A Magashídtól kiinduló nyiladék mentén 300 méternyire a nyiladékra merőlegesen található egy árok. Az árok legfelső részében nyílik a forrás. Gneisz törmelék mögül tör elő. Észak, északkeleti kitétségű. Tengerszint feletti magassága 404 méter. Elegyetlen fenyeserdőben ered. Az állomány főleg lucfenyőből áll. A fenyő elsavanyította talaj természetesen visszahat a forrás vizére is. A Sopron környéki források közül ugyanis ennek a forrásnak a vize a legsavanyúbb: 6,58 pH-ju. (pH = hidrogén ion koncentráció, potenciál hidrogén). A többi forrás 7 pH feletti (7 pH-ig savanyú, 7 felett semleges, illetve lúgos a

kémhatás).

A forrás nagyobb gödörből ered. Régen foglalhatták, az eredeti foglalás azonban már teljesen szétesett. Sajnos az elfolyás nem kellően biztosított, nem elég nagy az esés. Alapos tisztításra szorulna. Az 1955. évben megpróbáltuk a jobb elfolyást biztosítani, de anyagi fedezet hiányában a munka abbamaradt. A leírt forrástól 5 méternyire még egy forrásteknő található. Néha vizes is, de csak akkor, amikor több csapadék esik. A forrás hozama 1–4 liter. Vize jóízű, de sok a szennyeződési alkalom. (104. f.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 33. Szalamandra-forrás

33. Szalamandra-forrás

A Tacsiaórokban, az Ördögárok elágazás előtt mintegy 300 méternyire találjuk a patak jobbpartján. A patakmeder felett 30 cm-re gneisztörmelék mögül bújik elő a víz. Felette meredek hegyoldal. Közvetlen környékén éger, gyertyán található, bodza aljnövényzettel. Kitétsége nyugat-északnyugati, tengerszint feletti magassága 308 méter. A forrástövet nem jól foglalták, mert erős szivárgás található kétoldalt. A vascső túl szűk, 2 cm-es belméretű, így nem tudja levezetni a feltörő vízmennyiséget. Hozama 3–6 l között váltakozik. Minden valószínűség szerint a jövőben hozama csökkenni fog, mert a felette lévő, szinte kopár hegyoldalon igen jól sikerült erdősítést végeztek néhány évvel ezelőtt. Az egyre növekvő lombfelület párologtatása a forrásvíz mennyiségi apadását fogja eredményezni. (113. b.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 34. Szarvas-forrás

34. Szarvas-forrás

A Vadászaháztól mintegy 60 m-re, a Rákpaták balpartján ered. A patakmedertől 3 m-re, a színe felett 20 cm-re. Foglalt forrás, de a foglalás igen rossz állapotú. A vascsövön már nem is jön víz, csak mellette szivárog. Felette juhar, hárs, éger és lucfenyő található. Észak-északnyugati kitétségű. Vízugyűjtő területe kicsiny. Tengerszint feletti magassága 360 méter. Érdeemes lenne felújítani a foglalást, mert közvetlenül a kövesút mentén van, s arra felé elég sokan megfordulnak. Hozama percenként 1–2 liter. (R. 35.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 35. Tej-forrás

33935. Tej-forrás

A Löver-szálló most kijavított épületével szemben, a Károlymagaslat oldalában, közvetlenül az út mentén, egy bombatölcsér jelzi a volt forrás helyét. Itt meglehetősen erős vízfolyás lehetett, mert a régi térképeken mindenütt szerepel. (Milchram Bründl), sőt a forrástól eredően vékony vízeret is feltüntetnek egyes térképek. Sárközi András 1787-ből fennmaradt térképén állandó forrásként szerepel. Idősebb erdészeink mondják, hogy a 20–30-as években kis mértékben működött. A későbbi időkben aztán foglalták is. Elfogadhatóan működött 1944-ig. Ekkor egy bomba telibe taláta. Működése megszűnt. Az 1956-os évben állítólag működött, a február-március hónapokban. Azóta teljesen száraz. Érdeemes figyelni a tavaszi hónapokban. Véleményem szerint szoros összefüggés van a Tej-forrás és a Ciklámen-forrás között. Amióta

mindeniütt, így itt is süllyedőben van a vízszint, azóta egyre ritkábban működik ez a forrás. Vízét az alacsonyabban lévő Ciklámen-forrásnak adja le (területen kívüli).

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 36. Természetbarát forrás

36. Természetbarát forrás

A Tacsiárok hatalmas forrása. völgyoldalból nyílik. Voltaképpen a Fáber-rét és környéke a vízgyűjtőterülete. A Természetbarátok Turista Egyesülete 1950-ben hozatta helyre. Ekkor helyezték el a mártírok emléktábláját is. Az évek folyamán aztán a cső eldugult, úgyhogy az út alatt kellett elvezetni a forrás vizét, s új aknából új vascsöves kivezetést készíteni. Ezt a munkát Bummer Antal és Schottan Rezső végezték el.

Sopronbánfalva felől könnyen elérhető, vagy akár a Fáber-rétről, de lejuthatunk oda a Hétbükkfától is. Nagy térség húzódik meg körülötte, úgyhogy kirándulásra nagyszerű hely. A természetjárók sokszor útjukba ejtik. Tengerszint feletti magassága 300 méter. Nyugat-délnyugati kitettségű. Vízgyűjtőterületén úgyszólván csak szelídgesztenye áll, a terület legnagyobb része legelő. A forrás a völgyfenék szintje felett 5 méterrel nyílik. Napsütés állandóan éri. Ismeretlen tettesek több ízben feltépték az akna fedőjét, majd eltörték újságpapírral a kifolyócsövet. Ez nemcsak azt eredményezte, hogy a víz az aknában felgyűlve feltört az útra, hanem azt is, hogy a hozamban állt elő tekintélyes változás, megzavarva ezzel a tudományos méréseket. Ennek a forrásnak a hozamát ugyanis 1955 júliusa óta minden héten mérjük. Ilyenkor megállapítjuk a levegő hőmérsékletét, a víz hőmérsékletét és a forráshozam nagyságát. Elég nagyok az ingadozások a három évi mérésanyagban. A hozam 19 és 31 liter között ingadozik. A legkisebb adatot 1956. október 1-én mérték: 19 liter volt, a legnagyobbat 1957. március 18-án, amikor 30,8 liter/perc volt az eredmény. A mérések alapján talán sikerül kimutatni valami összefüggést a lehullott csapadékmennyiség, annak eloszlása, a növényzet és a forráshozam között. Vize kitűnő (területen kívüli.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 37. Természetbarát szivárgó

37. Természetbarát szivárgó

A Természetbarát forrástól mintegy 80 méternyire a Hétbükkfa felé, az úton keresztül vízfolyást találunk. Ez a víz az úttól kb. 40 lépésnyire, a hegyoldalban, vizenyős, sáros, mintegy 50 négyzetméternyi területről szivárog össze egy csatornába. A terület felett szinte kizárólag éger áll. A bánfalvi legelőterület egy része adja le itt a vizét. Törmelékes terület, a forrás hozama változó, 1–2 liter percenként (területen kívüli).

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 38. Úttörő-forrás

34038. Úttörő-forrás

Az erdei iskolától 600 méternyire, a Rák-patak balpartján, a Tolvajárok torkolatával szemben található. Nemrégben Tölgyfa-forrásnak hívták. A tisztításán és rendbehozatalán munkálkodó úttörőkről kapta nevét.

A már említett Manninger-forrástól 10 m-re található. A Manninger-forrásra vonatkozó adatok az Úttörő-forrásra is érvényesek, kivéve a vízmennyiséget. Ennek a forrásnak hozama jóval nagyobb, percenként 16–30 liter víz ömlik ki a vascsövön. (123. R. 6.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firkás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 39. Vadászházi forrás

39. Vadászházi forrás

A Vadászházzal szemben, a hegyoldalon nyílik egy nyitott betongyűrűből. Ettől a forrástól 12 méternyire még egy forrásteknő található, azonban foglalatlan. Északnyugati kitérűségű, felette lucfenyő, gyertyán, juhar, éger, nyír, hárs áll. Hozama igen kicsiny, néhány dl percenként, azonban emelkedne az elfolyás biztosításával. A forrás környékét igen gondosan kellene tisztítani. Valamikor igen erőteljesen folyó forrás volt, hiszen a vadászházat is a forrás miatt telepítették oda. Idősebb emberek emlékeznek még arra, hogy igen bővizű és jóízű forrás volt. Külön utat is készítettek a háztól a forrásig, de már azóta benőtték a fák, nyoma viszont ma is fellelhető. Később külön kutakat fúrtak a házak mellett, a forrást elhanyagolták, ma alig szivárog valami víz az elhanyagolt forrástóból. (164. a.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firkás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 40. Vadkanároki forrás

40. Vadkanároki forrás

A Magasbérc oldalában, a Vadkanárok felső nyílásában ered, egy szurdok völgyelet felső végében. Tengerszint feletti magassága 475 méter. Észak-északnyugati kitérűségű. Növényzete lucfenyő, erdeifenyő, éger. A vízmosás tövében mindenhol szivárog víz. A vízmosás alján fából való foglalat volt, azonban időközben elkorhadt és összeomlott. A forrás és egész környéke igen elhanyagolt, elvadult állapotú, ami nem is csoda, mert közvetlen a határ közelében van. Hozama 3–4 liter percenként. (169. e.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firkás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 41. Wodl-forrás

41. Wodl-forrás

A Tolvajárokból az Ultrára vezető út mentén található. Valamikor erőteljes vízelőtörés lehetett itt, mert két öreg éger törzs töve alatt elég nagy nyílás látható ma is. A jelenlegi forrás néhány méterrel alacsonyabban található a hegyoldalon. A forrástól egyébként 15–20 négyzetméternyi tocsogós, nedves terület, ahonnan igen szerény elszívargás, elfolyás tapasztalható. A szarvasok dagonyának, azaz fürdőhelynek használják. Hozama 1–2 liter/perc. Foglalatlan kellene, mert vize így ihatatlan. Tengerszint feletti magassága 400 méter. (126. c.)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firkás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / 42. Zsilipároki forrás

42. Zsilipárokai forrás

Alig 160 méternyire a határtól ered, teljesen elhanyagolt, elhagyott helyen, egy felszámolt csemetekert mellett, tisztítatlan, 15 éves tölgyes, gyertyános sarjeredetű állományban. Alig tapasztalható valami szivárgás, mivel az elfolyás egyáltalán nincs biztosítva. Betongyűrű fogja be a forrástövet, melyben kristálytiszta a víz, bizonyítva, hogy a forrás működik. A határ közelsége miatt a forrásra nincs szükség, vize hamarosan Ausztriába folyik át, ha az esőzések miatt 341 megtelik a vízmű. A szivárgás mértéke 2–3 deciliter percenként. Tengerszint feletti magassága 362 méter. Északkeleti kitettséggű. (206. g.)

A felsorolt 42 forráson kívül még 22 forrás létezéséről tudok. Ezeket azért nem vettem fel az előbb felsorolt források közé, mert megfigyelésük és adatfelvételük még vagy nem történt meg, vagy igen kezdeti szakaszában van. A soproni hegyvidéki forrásokról szóló összefoglalás nem lenne teljes ezek nélkül a források nélkül. Ezért ezeket pusztán felsorolásban adom közre:

43. Band (121. c.) alig működik.
44. Bodzaárokai forrás (129. c.) teljesen száraz.
45. Bükkfa-forrás (108. c.) jól folyik.
46. Fenyő-forrás (104. b.) régi beomlott foglalás, jól működik.
47. Fűzfa-forrás (területen kívüli) évek óta teljesen száraz.
48. Gyertyán-forrás (103. d.) teljesen száraz.
49. Ikerárokai forrás (97. c.) erőteljesen folyik.
50. Kecsepataki I. szivárgó
51. Kecsepataki II. szivárgó
52. Kecsepataki III. szivárgó
53. Kecsepataki IV. szivárgó
54. Kecsepataki V. szivárgó (92. d.) mind az öt gyengén működik.
55. Kisfüzes forrás (98. j.) működik.
56. Községi forrás (120. c.) alig működik.
57. Naphegyi forrás (területen kívüli) kis szivárgás.
58. Ólomárokai szivárgó (92. a.) néha működik.
59. Pacsirta-forrás. A határon, hozzáférhetetlen helyen. (Tn. 24.)
60. Tolvajárokai szivárgó (122. a.) kis hozam.

61. Tövissüvegi forrás (99. a.) jól folyik.
62. Volt forrás (163. d.) 1937-ben 2–3 liter vizet adott .
63. Volt forrás (157. a.) 1936-ban működött.
64. Volt forrás (195-ös tag mellett a mezőn), 1931-ben működött.

Az évek óta folyó megfigyelések alapján megállapítható, hogy a hegyvidék forrásai apadóban vannak és a vízszint általában majdnem minden forrásnál észrevehetően alábbszállt. Ez az apadás természetesen igen lassú és nehezen érzékelhető. A tények azonban igazolják. Oka többféle lehet, legvalószínűbb az, hogy az utolsó 60–80 év intenzívebb, belterjesebb erdőgazdálkodása – főleg a többkoronaszintű állományok bevezetése óta – több vizet kíván, nagyobb vízmennyiséget párologtat el az egyre nagyobb kiterjedésű lombfelület. Ennek bebizonyítása természetesen a további megfigyelések és mérések alapján csak évek múltán lehetséges.

A források közül 1955 júliusa óta minden héten mérjük a Hármás forrás, a Farkasárokai forrás és a Természetbarát forrás hozamát. Az eddigi mérési adatok igen érdekes összefüggéseket mutatnak a csapadék mennyisége és annak eloszlása, a levegő és víz hőmérséklete, továbbá a forrás hozama között. A Fáber-réten, továbbá az erdei iskolánál és a Tövissüvegen felállított csapadékmérők adatainak és a forráshozamok három évi adatainak összevetése folyik.

Ezúton köszönöm meg az Erdőmérnöki Főiskola Erdőművelési Tanszékének, a Tanulmányi Erdőgazdaságnak és a Hegyvidéki Erdészet dolgozóinak, hogy munkámat lehetővé tették és annak elvégzésében jelentős segítséget adtak.

Kérem azokat, akik a felsorolt forrásokon kívül más forrásokról, szivárgókról tudnak, vagy időközben ilyenekre akadnak, közölgék, hogy mihamarabb teljes képet nyerhessünk forrásainkról.

A felsorolt 64 forrásból sohasem volt foglalva 34, valaha foglaltak harmincat. Ezek közül azonban jelenleg csupán három forrás foglalása elfogadható: a Természetbarát forrás, Kaposvári-féle akna és a Ferenc-forrás. Ha meggondoljuk, hogy a Ferenc-forrás vizét a katonaság használja, a Kaposvári akna meg 342 egy vadőri lak vízszükségletét elégíti ki, akkor láthatjuk, hogy csupán csak egy kifogástalan állapotban lévő forrás áll a természetjárók rendelkezésére.

A 64 forrásból 22 állandónak mondható, 42 időszakos. Az állandó források:

1. Borsóhegyi forrás	Kisházhegyi forrás
<i>Bögre-forrás</i>	Lőtéri-forrás
Büdös-forrás	<i>Madárárokai forrás</i>
<i>Ciklámen forrás</i>	15. <i>Manninger-forrás</i>
5. <i>Deákkút</i>	<i>Ólomárokai forrás</i>
Farkasárokai forrás	<i>Rigó-forrás</i>

Ferenc-forrás	<i>Szalamandra-forrás</i>
<i>Fehérhidi forrás</i>	Rámelárok forrás
Hermes-forrás	20. Természetbarát forrás
10. Hidegvíz-forrás	Úttörő-forrás
<i>Indián-forrás</i>	Vadkanárok forrás

A dült betűvel jelletteket a természetjárók érdekében mielőbb helyre kellene hozni.

Végül közlök egy kimutatást, amely a természetjárók és kirándulók által könnyen elérhető források körülbelül várható vízmennyiséget adja, havi részletezéssel. A kirándulások tervezésénél az alábbi adatokkal számolhatunk:

S	A forrás neve	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.
1	Bögre-forrás	2	2	4	3	3	2	2	2	2
2	Deákkút	3	3	4	4	4	3	3	3	3
3	Fehérhidi forrás	7	7	7	6	6	6	6	6	6
4	Hármas-forrás	2	2	2	2	1	1	1	1	2
5	Indián-forrás	8	9	12	14	15	15	15	13	13
6	Jávor-forrás	3	3	3	2	2	2	2	2	2
7	Madárárok forrás	3	3	3	2	2	2	2	2	2
8	Magasfenyvesi forrás	2	2	2	1	1	1	1	1	1
9	Ólomárok forrás	6	6	6	5	4	4	4	4	5
10	Szalamandra-forrás	5	5	6	6	5	5	5	5	5
11	Természetbarát forrás	24	26	30	28	25	25	24	23	22
12	Úttörő-forrás	15	20	25	20	20	20	20	18	18

A számok a percenkénti várható elfolyó vízmennyiséget adják literben.

Fenti adatok csak tájékoztató jellegűek, mert egy forrás hozamának változása sok tényezőtől függ. Nagyobb eltérések is lehetségesek. Három évi megfigyelésem átlagadatait vettem számításba a fenti számok

megadásánál. A felsorolt 12 forrásra a kirándulások tervezésénél bátran számíthatunk, mert az 343erdészek tapasztalatai, továbbá az utóbbi években szerzett saját tapasztalataim alapján állíthatom, hogy minden évszakban iható és tiszta vizet találunk bennük. Az említettek között négy foglalatlan forrás is szerepel. A Fehérhidi, az Indián- és a Jávor-forrás akkora forrásteknővel rendelkezik, hogy nyugodt körülmények között a nyugalomban lévő teknőből bátran meríthetünk és ihatunk. Az Ólomároki forrásnak pedig olyan bő vize van, továbbá akkora esés mutatkozik a forrásteknő után közvetlenül, hogy a szikláról vízesésszerűen távozó vízből nyugodtan ihatunk anélkül, hogy tartanunk kellene szennyeződéstől. A többi foglalt, vascsöves forrás.

A Természetbarát forrás vascsöves kifolyója. (Tacsi árok)

Fentiekből láthatjuk, hogy 22 állandó forrásunkból mindössze tizenkettőre számíthatunk mindig. A nagyközönség, illetve az erdőben járók még erre a néhány forrásra sem ügyelnek eléggé. Állandóan találni szemetet a forrásokban, melyet meggondolatlan emberek szórtak oda. A jelenlegi elhanyagolt állapot oka kettős: hivatalos szervek elhanyagolták a források megfelelő karbantartását, ismeretlen tettesek pedig szennyeződéseket, sőt szándékos rongálásokat okoznak. Utóbbiak ellen minden eszközzel védekezni kell, hivatalos szerveink pedig tekintsék végre fontos ügynek a források karbantartását. Sopron egyre inkább üdülőváros lesz. Elengedhetetlen tehát a források karbantartásának ügye.

A Soproni Állami Tanulmányi Erdőgazdaság az idén mintegy tíz forrás rendbehozását, illetve megfelelő foglalatását vállalta és vette tervbe. Ez igen szép cselekedete lesz az erdőgazdaságnak. A város területén álló Deákkutat is feltétlenül rendbe kell hozni egész környékével együtt.

Reméljük, hogy közös összefogással Sopron forrásai megfelelően foglaltva, tisztántartva, valóban a legfőbb

értéket jelentő ember felüldítését fogják ezentúl szolgálni.*[\(91\)](#)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Firbás Oszkár: A soproni hegyvidék forrásai / FELHASZNÁLT IRODALOM:

344 FELHASZNÁLT IRODALOM:

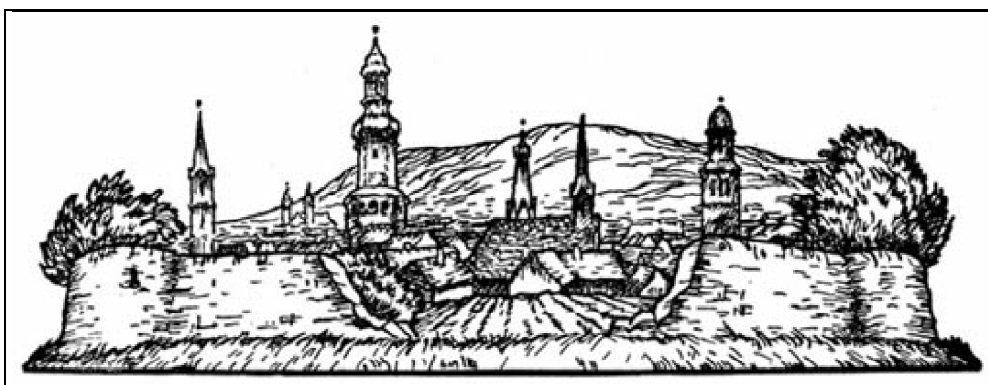
Zábrák Dénes: A soproni evang. lyceumi ifjúság Deákkúti Vármegye egyesületének története 1873.

Dr. Csatkai – Dr. Heimler: A soproni városszépítő egyesület évkönyve 1929.

Jablánczy Sándor – Fırbás Oszkár: Soproni hegyvidéki erdők vízrajzi felvétele. Az Erdő 1956. januári szám.

A Rák patak zsilipje a Jókai u. torkolatánál 1925. körül

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR

---

345 HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Pósfai Vilmos: Hauser Károly soproni festőművész 1841–1911.

Pósfai Vilmos: Hauser Károly soproni festőművész 1841–1911.

Az 1840-es évtized a magyar festészet terén két egyformán bontakozó tehetséget indított el ugyanazon a pályán: mindkettő asztalosinasként kezdte, de a bennük éledő művészi szikra sok nehézség leküzdése után az egyiket, Munkácsy Mihályt kora egyik legnagyobb festőművészávé avatta, a másikat, a soproni Hauser Károlyt szűkebb hazájában nemcsak elismert művésszé, hanem a rajztanítás lelkes apostolává, és főleg az iparos ifjúság továbbképzésének meleg szívé, odaadó mesterévé emelte.

Hauser Károly 1841. november 5-én született Sopronban, mint Hauser Lajos asztalos (1806–88) második gyermeke. A nagyapa Hauser Samu kádármester. A művész anyját Zehtner Erzsébetnek hívták. A családi ház a Bécsi utca 3. számú épület. A művész bátyja, Lajos apja visszavonulása után átvette a műhelyt, az ő hasonló nevű fia is asztalos lett, de a világháborúban, 1914 körül elesett, és ezzel a család férfiágon kihalt. A művész egyik húga, Karolin, Schneider Lajos szitakötőmester neje lett, a második leányt, Máriát, Schmidt Ferenc cipész vette nőül.

Művészünk az elemi iskola után a kétosztályos ev. reáliskolát végezte el, majd 13 éves korában mint inas, apja műhelyébe lépett. Az iskola feljegyzései szerint korán feltűnt rajzkészségével. Felszabadulása után segéd lett, de jobb lábát csontszú támadta meg; 24 éves koráig csak fekvő vagy ülő életmódot folytathatott, majd orvosi tanácsra eltávolították a beteg testrészt és műlábát kapott. Mozgási képességét ugyan valamennyire visszakapta ezen a módon, de az ipart féllábbal nem folytathatta. Betegsége alatt rajztehetségét fejleszthette, ez volt egyedüli öröme, ehhez még az járult, hogy látogató barátait, ismerőseit rajzra tanította, ami pedagógiai készségét növelte. Szülei jómódúak voltak, és így lehetővé vált, hogy

felépülvén Bécsben továbbképezhesse magát. 1865 körül a Kunstgewerbeschule tanítványa lett, és már tanulmányai alatt – külföldi létére – 100 ft-t nyert a Niederösterreichischer Gewerbeverein egy pályázatán szalonbútor tervezésével. Majd Schönthaler Ferenc szobrásznál mintázást tanult és végre Ferstl neves műépítésznél rajzolóként működött. Három évi bécsi időzés után a honvágy hazahozta Sopronba, és a felsőbb leányiskolában, továbbá a Csöndes – és Laehne magánintézetekben volt óraadó rajztanár, de magánórákat is adott.¹⁽⁹²⁾ 1868/69-ben új iskola ³⁴⁶alakult Sopronban: nem felekezeti jellegű városi reáliskola. Addig két felekezeti reáliskola is működött Sopronban: 1836-ban az ev. egyház létesített egyet, amelynek az volt a célja, hogy kézműves, vagy kereskedői pályára lépő ifjaknak olyan ismereteket juttasson, amelyeket jövő hivatásukban használhatnak. Hauser, mint láttuk, ennek az iskolának volt diákja. Az egyház már 1843-ban át akarta adni a városnak az intézményt, de elhúzódtak a tárgyalások. 1852-ben kétszályos katolikus reál is nyílt. Minthogy a többség két hasonló intézet fenntartását fölöslegesnek tartotta, felszólítás érkezett a városhoz, hogy egyesítse a két iskolát, mégpedig felekezeti jelleg nélkül. A város tehát a már 1843-ban hozott elvi határozatát az 1868/9-es tanévre végre is hajtotta. Ekkor az igazgató Fuchs Pál volt, tanárai Rösch Frigyes, Stuppacher Lajos, Ulber Mátyás, Geronnay-Kossow Béla. Az első két évben Rösch Frigyes tanította a szabadkézi rajzot, egyébként mint ismeretes, ő a soproni tornászás megalapítója.

Hauser: önarckép. Liszt F. Múzeum (Olajfestm.)

A városi tanács az 1870/71. tanévre pályázatot hirdetett rajztanári állásra. Ezt Hauser Károly nyerte el, egyelőre mint segédtanár. A tanári kar javaslata így szólt: „községünkben már mint magántanár huzamosabb működése által magának jó hírt és nevet vívott ki.” Ekkor még nem volt meg a kívánt tanári képesítése, azt 1873-ban kitüntetéssel szerezte meg, egyúttal rendes tanárrá is kinevezték. Hauser javaslatára az iskola igazgatósága az 1870/71-es tantervbe a mintázást is felvette, amelyet szintén művészünk tanított, de nyilván érdeklődés híján a további tantervekben nem szerepel.²⁽⁹³⁾ Az iskola egyébként 1876/77-ben ³⁴⁷nyolcosztályos lett és Hauser mind a nyolc osztályban tanította a szabadkézi rajzot, azonkívül az iparostanonc-iskolában is ő volt a rajztanár.

Hauser: A művész atyja ravatalon. (Vízfestmény)

Hauser: A művész anyja ravatalon. (Vízfestmény)

25 évi lelkes oktatói munka után törődöttségére és rokkantságára hivatkozva Hauser nyugdíjaztatását kérte, és 1895-ben lelkes és hálás búcsúztatás után befejezte tanítói működését. Hogy tanítási eredményeivel Sopronon kívül is feltűnést keltett, arra megemlítjük, hogy 1879-ben Székesfehérvárott az országos rajzkiállításon szabadkézi rajzokért ezüst érmet kapott. A Magyar Tanügy V., VI. füzeté is dicsérettel szól róla: „A soproni Áll. Főreáliskola szabadkézi rajzai nemcsak kivételt képeznek a dilettantizmus alól, hanem a rajztanítás valódi mintaképeinek tekinthetők – amely rajzok minden más intézet fölé helyezhetők.” Éppen ilyen dicsérettel emlékezik meg az Orsz. Tanáregyesületi Közlöny XX. évfolyamának VI. füzeté is.

Jólelkű ember volt; nemcsak tanítványai [348](#)szerették, hanem a városban is mindenki ismerte és szerette. Feltehetőleg testi hibája miatt nem nősült meg; szeretetét szüleire, testvéreire és ezek leszármazottjaira árasztotta. Művészeti hagyatéka mintegy 90 rajz és festmény, nagyrészt rokonságának arcképe. Több önarcképe ismeretes. Őt magát Mechle-Grossmann Hedvig soproni festőnő örökítette meg.[3\(94\)](#) Megrendítő halottas ágyán fekvő apjának és anyjának arcképe, mint a legnagyobb gyermeki szeretettől átitatott mesteri művek.[4\(95\)](#)

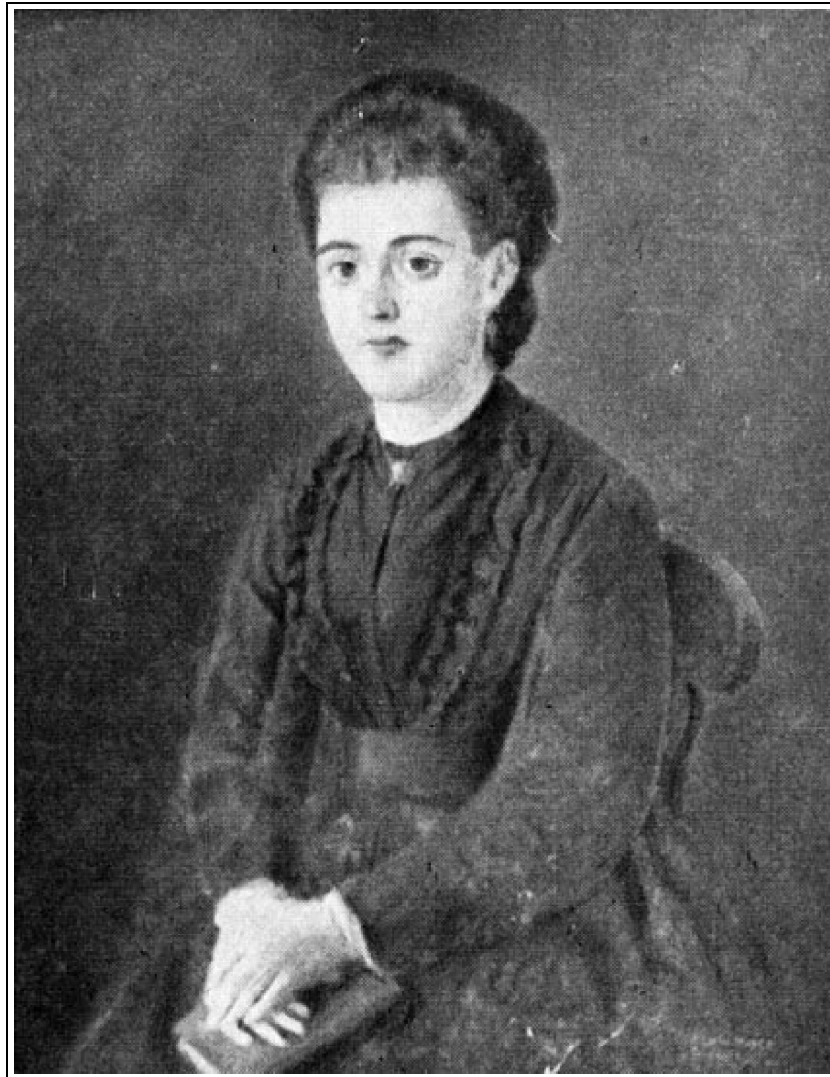

Hauser K.: Női arckép. (Olajfestmény)

Komoly, tekintélyt parancsoló szép férfi volt, dús körszakállal, hullámos hajjal; testi hibáját mindez mintegy elfeledtette. Gyakran felkereste idősebbik hűgát, Schneider Lajosnét, aki a Várkerület 32., ma Lenin körút 31. számú házban lakott. Ugyanott vett szállást Steiner János lakatos is, a maga nyolc gyermekével, ezek és a szomszéd gyermekek állandóan az udvaron játszottak és nyüzsögtek, de amint a kapu alól meghallották Hauser falábanak kopogását és észrevették tekintélyes alakját, elkiáltották magukat: „Jön a Károly bácsi”, vagy „Jön a tanár úr” és elcsöndesedett az udvar. Ő pedig a gyermekek fejét végigsimogatva, a nyitott falépcsőn felkocogott rokonaihoz. De sokszor meglátogatta édesapám, Steiner János lakatosműhelyét és lakásunkat. Mint vérbeli iparost, mindig érdekelte a munka, és apámnak több művészi tervet is készített (az ev. temetőben a Steiner- és Altdörfer-sírbolt rácsai). Jólesően fogadta azt a nagy tiszteletet, amellyel apám, [349](#) mint jeles tanítványa, az imádott mestert övezte.

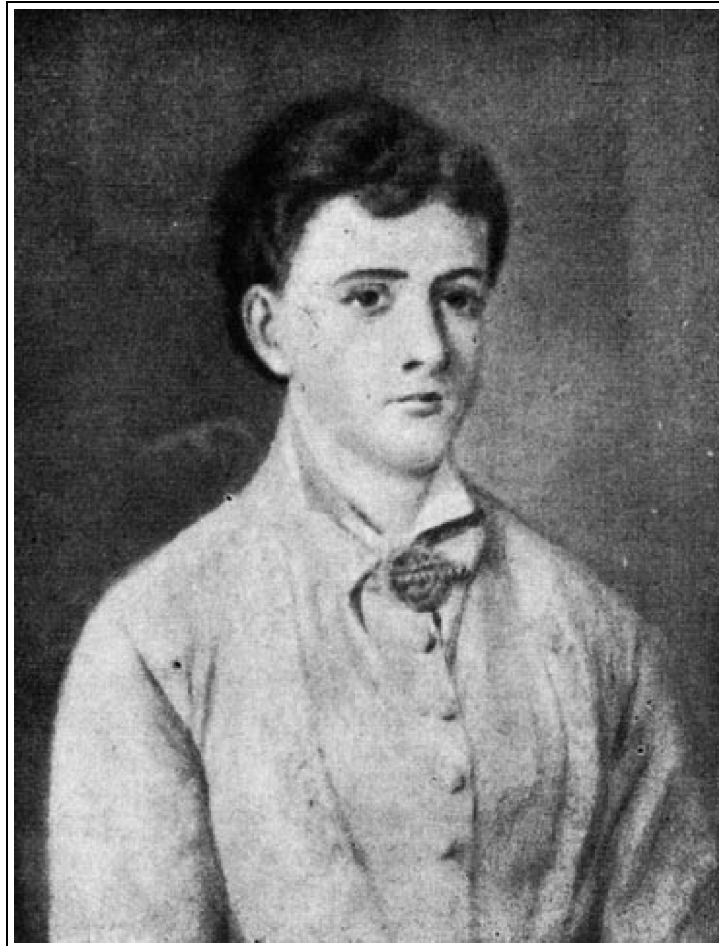
1895-ben bekövetkezett nyugdíjazásától fogva haláláig, 1911. január 29-ig, csak a művészetnek élt. A régi családi házban (Bécsi utca 3.) a három ablakos utcai szobát művészi egyéniségét visszatükrözőtető műteremmé varázsolta át, úgyhogy az mint asztalost és festőt egyaránt érvényre juttatta. A falakat és mennyezetet tölgyfaburkolattal fedette, minden bútordarabot maga tervezett, a kivitelezést Lajos bátyjára bízta. Sajnálatos, hogy mindebből már csak a mennyezet-burkolat van meg, az is sérülten. A berendezési tárgyak és bútorok nagyrészt Kőszegen vannak, az egyik rokonnál (Koczor Gusztáv), egy faragott díszes ajtó a Szt. Mihály utca 29. szám alatt egy gazdánál a padláson, rongált állapotban fekszik. Sopron egyik érdekessége lehetne, ha a műtermet a rendelkezésre álló fényképek alapján (a múzeumban kettő is van) helyreállítanák és benne a mester műveit elhelyeznék. Annyival könnyebb volna ez, mert a ház állami tulajdonban van.

Hauser: Női arckép. (Olajfestmény)

Reáliskolai tevékenysége mellett nagy érdemei vannak Hausernak az iparos ifjúság tanítása körül is. Kitűnő pedagógiai érzékével, mint asztalossegéd a mesterség iránt való szeretetével és fogékonyságával, a

legfiatalabb tanítványokkal szemben is mindig megőrzött tekintélyével igen nagy oktatói sikereket ért el. Lajos bátyjának asztalosműhelye az ő művészi tervező közreműködésével iparművészeti remekeket termelt. Ilyen munka a műterem már említett faburkolata, az ev. temető beszentelő csarnokának oltárépítménye, ahhoz hasonló volt a Balfi utcai szociális otthonban is, de az 1945-ben elpusztult.

350 Hauser: Női arckép. (Pasztell)

Hauser: Schmidt Ferenc arcképe (Pasztell)

351 Hauser: A Bécsi u. 3. udvara. Liszt Ferenc Múzeum (Olajfestmény)

Hauser: A Bécsi utca 3. udvara. (Olajfestmény)

A festészet és grafika terén minden műfajban sikeresen megállta a helyét és gyakorolta az összes technikákat. Minthogy múltába miatt nagyobb utazásokra nem gondolhatott, nem egy ízben metszetek után is festett tájképet. Szívesen másolta igen finom tollrajzban Geiger ismert metszeteit a magyar történelemből. Vitás, hogy a nagyszerű szorgalommal készült Hamlet és Schiller Harang c. költeményéhez [352](#)készült tollrajzai nem másolatok-e? Hallatlan gonddal és aprólékossággal készültek többnyire a város megbízásából készült díszoklevelei, a lojális város számos alkalommal üdvözölte a királyi családot és ilyenkor Hausert bízta meg a díszoklevéllel. A Jókai díszpolgári oklevele a Budapesti Irodalmi Múzeumban van, a soproni Liszt Ferenc Múzeum is őriz több efféle munkát. Olajfestményei közül kiemelkednek a családtagokat, főleg a fiatal nőket ábrázoló finom tónusú arcképek, továbbá a nyilván természet után festett erdőrészetek. A soproni festők hagyományát, a város részeinek megörökítését ő is folytatta, a város rendelt nála négy nagyobb olajképet, amelyek már a Liszt Ferenc Múzeumba kerültek (a Szt. Mihály kapu, a Bécsi kapu, a Halász kaszárnya, a Fövényverem utca), nem kereste a hatásos részleteket, felfedezte rajzónjával a Bécsi külvárost. Esterházy Pál főispán több vidéki várát festette meg vele. A Liszt Ferenc Múzeum számos rajzát gyűjtötte össze az említett képek mellett. A múzeum 1959-ben az ünnepi hetek alkalmával összegyűjtötte Sopronban, Petőházán, Magyarfalván műveinek javát; kár, hogy a Budapesten és Kőszegen

lévők nem kerülhettek technikai nehézségek miatt bemutatásra. De a soproni műértő közönség így is megismerhette a helyi művészetnek ezt az eddig eléggé homályban maradt nagyját. Hú fia volt városának. Tán, ha nagyobb művészeti gócpontban telepszik meg, nagy hírt szerez magának, így a kicsi kört betöltötte fényel, és ha az hamvadóban volt is, a múzeum Hauser-kiállítása ismét teljes csillogásában mutatta meg Hauser Károly nevét.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / V. Kovács Sándor: Gúnyvers Sopron követe ellen 1830-ból

V. Kovács Sándor: Gúnyvers Sopron követe ellen 1830-ból

Ismeretes, hogy Felsőbüki Nagy Pálnak, Sopron megye országos hírű követének fényesen induló politikai pályafutását végül is az iránta megnyilvánuló általános bizalmatlanság törte derékba. Nagy Pál ellenzéki magatartásának fokozatos feladása az 1830-as diétától kezdve vált egyre nyilvánvalóbbá, és természetes, hogy ettől fogva szaporodtak a nevére címzett írásbeli támadások is.¹⁽⁹⁶⁾

Az általunk közölt vers feltehetően deákos műveltségű szerzője ennek a nép körében uralkodó közhangulatnak adott hangot 1830-ban készült diétai jegyzeteiben, amikor egy Nagy Pálra vonatkozó éles megjegyzés után („Nagy orátor, vágy első lenni, de kétszínű”) az alábbi verset iktatta kéziratába:

Nagy Pál. Soprony.

*Nagy lelkü Pál szép hiredet
homályba mért vontad bé,
Sajnálom spíon létedet –
hát nem vagy magyar többé.
Nem! Én tehát tisztelt képed
falamról le szakasztom,
S ha veszed fel, ha nem veszed –
tsufos helyre akasztom.
Van ország nagy eszed,
megismerjük s tsudáljuk,
De azzal a nagy kárt teszed
hazánkra, ugy találjuk.
Tagja a kiküldöttségnek,
hogy nem voltál, salynállod,
Okát e nagy veszteségnek
rossz szivedbe találod.*

A szöveg egyébként a sárospataki Nagykönyvtár kéziratárában található, a *Diétai jegyzetek* c. kötet 142. lapja utáni számozatlan lapokon (Kt. 137.).

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Házi Jenő: A soproni külváros 2. fertályának telekkönyve az 1536. évből

353 HÁZI JENŐ: A soproni külváros 2. fertályának telekkönyve az 1536. évből

Schmidtgassenn.

Fritz maurerin ain halb haus.

Wolfgang Leitner ain halb haus.

Stefann wagner ain gancz haus.

Paur Ambrosin ain halb haus.

Bertel maurer ain halb haus.

Wolduchss Neslinger ain gancz haus.

Steffan lezelter III viertel haus.

Michel sayler III viertel hawss.

Thomann hueter ain halb hawss.

Thomann Paur ain halb hawss.

Mathess Hechss ain halb hawss.

Jacob weber III viertel¹⁽⁹⁷⁾ hauss.

Caspar ledrer vnnd zehhauss III viertl hauss.

Iheronime III viertel haws.

Hannss palbierer ain halb hauss.

Her Andre.

Georg ledrer ain ganntz hauss.

Christoph Humel ain gantz hauss.

Khastel puluermaher ain gancz hauss.

Her Vlrich.

Veit Pabel ain viertel haus.

Bernnhart tichsler 1/2²⁽⁹⁸⁾ hauss.

Erhart schlosser ain 1/2 hauss.

Her Pangratz Greiner.

Im spitelkheller III viertel³⁽⁹⁹⁾ hauss.

Her Hannss Patscha.

Georg milner III viertl hauss.

Steffann Khriehel ain 1/2 hauss.

Helias ziegler ain 1/2 hauss.

Her Bertlme.

Her Mert.

Simonn wagner III viertel hauss.

Hannss Khersnngraf III virtel haus.

Gregor Mockh ain 1/2 hauss.

Hannss Pesinger ain 1/2 haus.

Paul Straichmann III viertel haus.

Steffann Teldel III viertel hauss.

Georg spann III viertel hauss.⁴⁽¹⁰⁰⁾

Hannss Stokher ain 1/2 hauss.

Bernnhart Gloss III viertel hauss.

Ain edenn daneben I viertel hauss.

Mathess Khesler ain 1/2 hauss.

Mert Ducat ain 1/2 hauss.

Mathess fidler ain 1/2 hauss.

Mihel Ratner ain 1/2 hauss.

Paul hafner ain 1/2 haus.

Steffan Zhyrtz I viertel haus.

Blasi Saltzer ain gantz haus.

Philip Draissendarf III viertel haus.

Wolfgang Zigen ain viertel haus.

Benedict Khuertzhans ain virtel haus.

Georg Jeger ain 1/2 haus.[5\(101\)](#)
Thoman sailer I virtel hauss.
Das alt fraunhaus.
Grass Gerglin ain gantz haus.
Her Mihel Teldel ain gantz hawss.
Gmainer stat mairhof ain gantz haus.
Benedict Grass ain 1/2 haus.
Hanns Kharner ain 1/2 haus.
Mathess Paur ain 1/2 hauss.
Thoman Vnger I viertel haus.
Jacob Hartel ain gantz haus.
Christan zimerman ain 1/2 haus.
Bertel Wilfing ain 1/2 haus.
Gilig Schiedenprant ain 1/2 haus.
Georg Pleier ain 1/2 haus.
Andre Waida ain 1/2 haus.
Andre Greysser ain 1/2 haus.
Liendel Khattrin ain viertel haus.
Merkhatzin ain 1/2 haus.
Khreiczhof ain 1/2 haus.
Bertlme Schiedenprant ain 1/2 haus.[6\(102\)](#)
Valtin Khersnngraf ain 1/2 haus.
Mert Sighart ain 1/2 haus.
Steffann Reysenperger ain virtel haus.
Ain hofmarch neben Sand Johans khirhen.
Hanns Tritel ain viertel haus.
Her Paul.

Her Peter.
Silvester ain 1/2 haus.
Clemennt Schwartz ain 1/2 haus.
Westel Ritter ain viertl haus.
Georg weber ain 1/2 haus.
Steffann Kholmhofer ain viertel haus.
Veit Ritter ain viertel haus.
Blasi Kherper ain 1/2 haus.
Mathes gartner III⁷⁽¹⁰³⁾ viertel haus.
Christoph Zeiner III viertel haus.
Osbold Rues ain 1/2 haus.
³⁵⁴Georg Trunkhel ain viertel hauss.
Wolfgangg maurer I virtel haus.
Georg Schlesinger III viertel haus.
Andre Sempel I viertel (haus.)
Thoman Lasel ain 1/2 haus.
Larentz beber ain viertel haus.
Andre goldner ain 1/2 hauss.
Six Tritel ain 1/2 haus.
Andre Sigel ain 1/2 hauss.
Mathess wagner I virtl haus.
Augustin I viertel haus.
Valtin Ainfaldt ain 1/2 haus.
Andre Fuxleitner ain 1/2 haus.
Patscha⁸⁽¹⁰⁴⁾ gartenn.
Hannss Schiedenprant ain 1/2 haus.
Andre Schiedenprant III viertel haus.

Marx Zupann ain 1/2 haus.

Bertel Schenn ain virtel haus.

Wolfgang Vnnger ain 1/2 haus.[9\(105\)](#)

Veit Papel ain 1/2 haus.

Philip Wastiann ain 1/2 haus.

Mihel Khater ain 1/2 haus.[10\(106\)](#)

Ez a becses telekkönyv-részlet az 1538. évi bordézsmajegyzék fedőlapjául szolgál. Ilyen természetű feljegyzést a Soproni Városi Levéltárban nem ismerünk mást, mint az 1379. évi telekkönyvet és az 1734. évvel kezdődő telekkönyvi sorozatot. Éppen ezért ez a telekkönyvi részlet rendkívül fontos Sopron fejlődése és topographiája szempontjából.

Ennek a telekkönyvi összeírásnak keletkezési idejére nézve a legfontosabb útbaigazítást az előlapon olvasható, ez az egykorú feljegyzés nyújt: *Weinzehent register 1538*. Ebből következik, hogy ezt a telekkönyvet valamelyik 1538. évet megelőző időben írták. A továbbiakra vonatkozólag az egykorú adójegyzékek adnak felvilágosítást. Így jutunk el az 1536. évhez, ahol az adójegyzékben is a 2. fertályt *Fritz maurerin* kezdi és Khater Mihály neve után található Brätl és Thoman Steiger nevének nem voltak háztulajdonosok, hanem csak lakók. De ez az 1536. évi adójegyzék még azt is bizonyítja, hogy a közölt telekkönyvi összeírás az *egész* 2. fertályt felöleli.

Ez alkalommal egyelőre még csak annyit jegyzünk meg, hogy a telekkönyvben felsorolt 112 házrész-tulajdonos közül 8 házrész oltárjavadalmas pap birtokában van. E házrészeknek nagyságát csakúgy nem tudjuk, valamint az öreg bordélyház, egy hofmarck és Pacsa János kertjének nagyságát. A hátralévő 101 házrész-tulajdonos közül 11-nek egy egész, 18-nak 3/4 nagyságú, 52-nek egy fél és végül 20-nak egy negyed nagyságú háza van. E házrészek együttesen 55 1/2 házat tesznek ki.

A városplébánia és a plébánosi iskola háza teljesen hiányzik ebből a felsorolásból. Mindezeket figyelembe kell vennünk, amikor a külváros 2. fertályának nagyságát és házainak számát az 1536. évben magunk elé kívánjuk képzelni!

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Csenár János: Ősze János Kurrens könyve 1849.

Csenár János: Ősze János Kurrens könyve 1849.

Windischgraetz 1849. január 5-én bevonult Pestre, és így a hadi helyzet megszilárdultával magasabb lett a császári közigazgatás hangja. „Legujabban érkezett felsőbb rendeletnél fogva Magyar táborból haza menekült önkényteseknek fegyvereik az illető helységek bírái által össze szedendők, és Sopronba a' Megye porkolábjának nyugtató mellett általadandók; mert bárkinél találtassék fegyver, a' haditörvényszék által irgalom nélkül agyonlövettetik.”

Az adószedés most már csak a második helyre szorul, igaz, hogy megtoldották egy kis záradékkal, amely

nemfizetés esetére az „executio”-t helyezi kilátásba. (Január 12. 849.)

Februárban többé nem holmi ezredes székel Sopronban, hanem báró Burits cs. kir. vezérőrnagy, mint a „Sopronyi Kerület [355](#)Katonai Parancsnoka.” (Sopron, Moson, Vas, Győr, Zala, Somogy, Baranya, Tolna, Veszprém vármegyékre terjedt ki hatalma.) Február 8-án mutatkozik be egy 11 pontból álló hirdetményel:

„1. Az ostromállapot az egész Magyarországra kiterjesztett.

2. Őfelsége I. Ferenc József császár és királyunk személye elleni szó vagy írásbeli izgatás és kontatás, a katonákat kötelességük felejtésére vagy hűség szegésre tántorítása haditörvényszék szerint rögtönítelő büntetés követi.”

A 3–7. a falragaszokról, a polgári hatóságoknak a katonai törvények alá helyezéséről, a nemzetőrség felosztatásáról, az egyenruha viselési tilalomról és a lőfegyverek beadásáról szól.

„8. Mindennemű, akár az úgynevezett honvédelmi bizottmánnyal, és annak elnökével vagy a korábbi létezett forradalmi kormány egyéb tagjaival, akár a felosztatott országgyűlési összevetés legszigorúbban tiltatik...”

A 9–11. a gyűléstiltalomról, a külföldiek és utazók összeírásáról rendelkezik. „Ki valamely idegent tartózkodási jegy nélkül be fogad statárium éri.”

A katonai közigazgatás most már egészen otthonosan intézkedik, a kurrensok már megint árveréseket tűznek ki, eltűnt egyéneket keresnek, a marhahús árát limitálják, az erőszakos legeltetést tilalmazzák. Április 2-án pl. az utakról küld egy hosszú rendeletet „Rohontzy Ignácz Sopron és Vas Megyékbéli Királyi Biztos, – Sopron Megyei első Alispán Tettes Simon nep. János úrnak.” Megtudjuk belőle, hogy „a folyó katonai évre” az utak tatarozására és hidak építésére 30 416 pengő ft kivántatik.

Közben furcsa hírek keringenek a faluban. Az emberek megint Kossuthot emlegetik, Görgeyt meg csatákat, Hatvant, Tápióbicskét meg Isaszegét... Suttogják, hogy Görgey Vácánál megverte a németet, hogy már Komáromnál áll.[16\(107\)](#)

Ki hozza ezeket a híreket? Honnan jöttek?... Hisz kidobolták: „...A’ Cs. kir. seregek által még meg nem szállott magyar vidékekről származó hírlapoknak akár a kávéházban és vendégfogadóknak, akár magánosok által tartása felsőbb parants következtében kemény büntetés alatt tilalmas...”

Talán a hazatérő fecskék, gólyák hozzák ezeket a híreket!... Májusban már Buda ostromáról beszéltek, Budát bevették a honvédek! Kossuth bevonult Budára![17\(108\)](#)... és valamelyik májusi estén megszólal a nóta:

*Kitelt már a hideg ősz,
Német császár krumplicsősz,
Windischgraetz a bojtárja,
Jellasits a kutyája.*

Persze! persze megint az az átkozott bormiretskélés! No, de jön is már a kurrens! „Szükségesnek mutatkozik újabb rendeleteket kiadni a tiltott bormérés ellen, amely jelenleg már oly vakmerőséggel üzetik, hogy az úgynevezett fertályévi bormérést a helységbeliek esztendőn általivá változtatni nem tartózkodnak.” A rendelet büntetésül már nemcsak a börtönbe kísérést helyezi kilátásba, de kimondja, hogy a tetthelyen

talált bor elkoboztatik.

Keserves kurrens volt ez, de még keservebbet is kitalált a német. – Sok itt a bor! Hát akkor jusson a mi katonáinknak is! – s már írta is Ősze uram:

„Az által utazó katonáknak Strázsamestertő lefelé fejenként ebédjük mellé 1 itze bor jár, a' Helységek előljárói úgy rendelkezzenek, hogy a' kortsmárosoknál elegendő bor legyen...”

Mert vonulnak a katonák, egyre özönlenek az ország belseje felé...

„Röjtök helység adott az Ausztriai katonaságnak. Egy tehenet 90 Ftr. 8 mázsa kenyeret, 17 mérő zabot, 17 mázsa szénát. Muzsaj szinte de kevesebb mennyiségben. Röjtökön május 16.án 849. Általam Ősze jegyző.”

„Röjtökről Ürményi József Úrtól a' Császári Katonák Báró Haller cs. gyalog kapitány parancsa következtében 37 mérő zabot és 2 ökröt levágás végett elvittek. Május 25.én 849. Ősze jegyző.”

„Május 25.én 849 Röjtökön esti 9 óra után 270 főből álló cs. hadsereg 4 tiszttel érkezett. Ürményi József úrnak birka majorjába a' kertben háltak meg, 1/2 öl fát – 4 akó 24 itze bort 4 ökör szekeret állított ki számukra Röjtök helység, 26.án azaz másnap Szent Miklósra vonultak. Ősze jegyző.”

„Junius 23.án regvel Cs katonaság 56 közlovas tisztekkel és 280 Jäger tisztekkel Röjtökön voltak szálláson és 24.én 356regvel Sz. miklósna tovább mentek, ugyan mindjárt utánnuk, mintegy 110 köz- és tisztek lovasok jöttek és 25.én Hövejre mentek. Ősze Jegyző 1849.”

A jó röjtökiek a kertek alól nézegették az elvonulást s borúsán mondogatták: – Hej, rossz vége lesz ennek, emberek!

Egyesek azt rebesgették, hogy a cári csapatok is bevonultak már az országba.¹⁸⁽¹⁰⁹⁾ Csak a muzsajiak heveskedtek:

– Meg kellene csúfolni őket!

– Hogy úgy járjunk, mint tegnapelőtt a cénkiek? – szól rájuk Ősze uram, s már vette is elő zsebéből az írást:

„Nagy Czenki helységet június 23 án déli órákban tűzveszély támadta meg, mintegy 80 házak és pajták porrá és hamúvá égtek, csak némely gazdasági és más eféle eszközök mentettek meg.

A megnyomorodatt felebaráton segíteni Isten parancsolatja és keresztény kötelesség. Isten ellen vét tehát ki erejéhez képest nem adakozik. É mellett a szerencsétlenség magunkat is érhet, mily igen jaj nekünk akkor, ha nem adakozásunkat, mások hasonló mértékkel fizetendenék vissza. Ennél fogva a' bírók tüstént házról-házra menjenek, 's gyűjtsenek a' szegény égettek számára a' mit csak gyűjthetnek, és szállítsák gyűjteményeiket minél előbb Sopronba a Megye házához. Nemeskér junius 26.án 849. Kiss m. k. szolgabíró.”

Bizony nem magától keletkezett az a tűz!¹⁹⁽¹¹⁰⁾ Akkoriban mindenki úgy tudta, hogy az átvonuló császári csapatok gyújtották fel a falut.

Mert mentek szakadatlan. Özönlött az ellenség a magyar földre. Nyugatról Haynau, délről Jellasics, északról és keletről Paskievics hadai. A végén már 370 000 ember állt szemben 152 000 magyarral.²⁰⁽¹¹¹⁾

Mindezeket persze élelmezni is kellett!

„Röjtok 60 egész kenyeret, Muzsaj 50 egész kenyeret és 2 kotsit, Röjtok 6 kotsit Sz. miklósra állítson. Minden 1 házi kenyér 4 adagos legyen. Babos: Biztos. Lukner Gy. 1849 iki aug. 11.-én.”

Harmadnap, augusztus 13-án a magyar hadsereg Világosnál letette a fegyvert.

*

„Fölsőbb helyről vett utasításhoz képest... a' helységek bírának szoros felelet terhe alatt meghagyatik, hogy a' Magyar hadseregből hazamenekülteket tüstént, akár van elbocsájtó levelök, akár nincs, Sopronba a' hadfogadó parantsnoksághoz szállítsák, hogy ott megvizsgáltathassanak, azon esetben, ha alkalmasak leendnek, a' cs. kir. hadsereg közé soroztathassanak a korábbi capitulationális időre...” .Sept. 9-én 849 Nemeskér, Kiss.)

Egy hét múlva már egy fokkal szigorúbb a parancsolat:

„Ismételve parancsoltatik felsőbb helyről, miszerint a' Magyar hadseregnél szolgált s haza érkezett honvédek a' Cs. k. hadseregben leendő soroztatás végett a' bírók által multhatatlanul Sopronba állítassanak... Parancsoltatik tovább, hogy a' visszatért honvédek a' magukkal hozott lovakat áruba bocsájtani ne merészeljék... Mihelyt a' Bírák és előljárók ilyen lónak lítezését tapasztalják azt tüstént erőhatalommal is kötélre venni és Soproni kerületi katonai parancsnokságnak bémutatni kötelezetnek.” (Nemeskér Sept. 14. 849.)

Ekképp következik el október, a rémségek és a bosszúállás hónapja. Pesten az új épületben, a hírhedt Nájgebáj-ban működik a vészbíróság, udvarán sortűzek dördülnek, Aradon október 6-án kivégeznek 13 magyart, errefelé pedig mintha mi sem történt volna, október 7-én az úrbéri szolgáltatásokról szól a kurrens, az irtás-földek és zsellérházak ügyét rendezik, a mészárszékek és a „kortszállítás” jogát és a malombéreket.

Az országból pedig menekül, aki tud.

„Cs. kir. kerületi Fő Biztos Úr Sept. 22.éről meghagyja, hogy Csanádi Püspökké, utóbb pedig a' pártütők kormánya által vallás miniszterre kinevezett Horváth Mihály, 'ki augusztus 31.én Kőnig Pápai borkereskedő neve alatt Kis Martonban is megfordult, nyomoztassék, s a' siker esetére haladéktalanul elfogattassék és Posonyba kísértessék...”

A püspököt halálra keresték, többek közt azért, mert a debreceni hivatalos Közlönyben 1849. ápr. 20-án megjelent cikkében azt állította a püspöki kar Ferenc József uralmát elismerő pásztorleveléről, hogy az hamisítvány. A püspök és derék történetíró megmenekült, pedig akkor már sűrűn cirkáltak Bach zsandárai.

„Minden helységben a Cs. kir. Ország 357biztossági Őrsereg eljárására szolgáló úgynevezett örököségi könyvetskét kell készíteni ezen felírással:

K. K. Ungarisches Gendarmarie Regiment No. 1.

Controll – Bücchel.

Ezen kis könyvetske a' helbeli előljáróság gondos felügyelése alatt lészen tartandó, mellyben a' helységben

szolgálatot tett belé irandja... Kelt Nemeskérett octóber 23. 849. Kiss. m k. Szolga Bíró.”

Különben ez volt az utolsó kurrens, amelyet Kiss Lajos szolgabíró kiadott. A konzervatív megyei urak visszavonulnak, s a schwarzelbek veszik át a közigazgatást.

„A Tekéntetes Megyének legújabbán történt rendezése szerint Röjtök és más több helységek is Fő Biztosi Kerületemhez tartozván, tudtul adatik, hogy minden hétnek Szombati napját Sz: Miklóson – mint a’ kerületnek főhelyén – töltendem...” Aztán így folytatja: „Fölsőbb rendelet szerint a’ helységek Birái ’s Elöljáróinak kinevezése egyedül ’s kizárólag valamint a’ jegyzőnek is a’ kinevezése a’ Fő Biztosi Hivatal kötelességéhez tartozván, miután az eddigi szokás szerint bíró választás ideje mindszent napja szokott lenni, odautasíttatnak a helységek Elöljárói; hogy a’ bíró választást megtartani semmi szín alatt ne bátorkodjanak... Kelt Völtsejen october 30 án 1849 Kéry Péter m. k. Sz. Miklósi kerületi fő Biztos.”

E bemutatkozás után november 7-én egy *hirdetést* küld:

„November 20-án a’ ház kutatások meg fognak kezdődni... akik addig fegyvereiket be nem szolgáltatják maguknak tulajdonítsák a’ szomorú következményt...”

November 22-én kelt ez a furcsa, még szomorúbb kurrens:

„A’ hadi törvényszékeknél előfordult számos esetekből tapasztaltatván, hogy több egyének minden alapos ok nélkül bévádoltattván, azoknak ártatlansága több holnapok mulva derül ki; minél fogva Báró Haynau Főtábornagy Ur Ő Excellenciájának f. é. nov. 1-ső napján kiadott rendelete szerint hírül adatik mindenkinek, hogy jövőre, ha valaki mind vádló bár ki ellen is fel lépni akar, köteles olly bizonyságokat megnevezni, kik a’ vádolt egyénnek büntetést érdemlő tetteit bebizonyítani képesek, s e’ belí jelentését tartozik írásba foglalva azon alkalommal midőn a’ vádolt egyén bekisértetik kiadni ’s azoknál fogva mindaz ki valakit minden alapos ok nélkül vádolni bátorkodik szigorúan fog büntettetni...”

Nem furcsa?... A hóhér szánakozik! Sokallja tán a vért?...

Karácsonyi ajándékul ezt kapták:

„Legfölsőbb rendelet szerint a’ Komáromból érkezett honvédek bé állítandók lévén, odautasíttatnak, minden községek bírói, hogy jelen hirdetményem vételével helységekben létező illy egyéneknek tüstént tudtukra adják, hogy leg feljebb 48 óra alatt kötelesek magukat Sopronba a’ Hadfogadó kormányánál jelenteni, ellenkező esetben el fognak fogattatni és fogva Sopronba felkisértetni. Kelt Völtsejen dec. 23 án 849. Kéry Péter. m. k. főbiztos.”

Ezzel végződött az 1849-es esztendő. Mélypont a magyar történelemben. Az ifjúság idegen ármádiában, az ország színe-java börtönben, bujdosásban, bitón vagy a sírban... A megmaradottak közt szörnyű meghasonlás... „honfi, honfira vádaskodik! – Testvért testvér, apát fiú elad!”²¹⁽¹¹²⁾

358 Csatkai Endre: Schiller és Sopron

A egész világon ünneplik a német irodalom kettős csillagzatának 200 évvel ezelőtt született egyik tagját, Schillert, Goethe mellett a legkiválóbb német író. Ebből az ünnepségből Sopron méltán kérhet részt. Ismeretes, hogy Schiller kultusza Magyarországon rendkívül gyorsan talált talajra. Ennek az volt az oka, hogy a protestáns ifjak nagy része Németországban tanult, és ott megismerkedhetett az újabb irodalommal, hazatérve is hozták a németországi könyveket. Példa erre a soproni Rajcs Péter tanár, akinek a 18. század utolsó évtizedétől fogva ilyen könyvtára nyitva állt a gimnáziumi tanulók számára is.¹⁽¹¹³⁾

Kis János, Sopron neves költője 1790-ben végezte a soproni középiskolát, és már nyilván ismerhette Schiller nevét, amikor az az öröm érte, hogy jénai teológus korában Schiller történelmi előadásait hallgathatta az egyetemen, amiről későbbi Emlékezéseiben is ír.²⁽¹¹⁴⁾ Nagyon Schiller hatása alá került, Berzsenyi is úgy énekl meg a hozzá írt költői levélben, mint aki Mathison és Schiller költészetét vegyítette.³⁽¹¹⁵⁾ De élesztette benne a Schiller-hatást Kazinczynak, halálig hű barátjának állandó Schiller-rajongása levélváltásukban, egyébként is Kazinczy említi először irodalmunkban Schiller nevét.⁴⁽¹¹⁶⁾ Mikor a széphalmi vezér nősült, Kis ódát intézett hozzá, ezt Kazinczy ki is nyomatta és állandóan hangoztatta, hogy Schillerhez méltó költemény.

A soproni diákok nagy hajlandóságát Schiller irányában nyilván erősen emelte az a körülmény, hogy Kis János 1808-ban Sopronba költözött. Körülbelül ekkoriban diákoskodik itt Bárány Boldizsár, akinek azonban csak egy soproni verse ismeretes, amelyet Goldner Mihály városi tanácsos, az iskola pártfogója halálának alkalmából írt.⁵⁽¹¹⁷⁾ Bárány azonban nagy olvasója és terjesztője volt Schillernek. Igen jó barátságban állott diáktársai közül a később neves íróval, Edvi Illés Pállal, ki is Testamentum című versében így szólítja meg: „Bódim, derék hárfás.” Majd 1821-ben intéz hozzá verset:

*Schillert és Wielandot forgattuk,
Én még csak bámulék,
Hogy mit csinálsz és egy
Románt adtál, hogy értenék.
Tudod-e még?
Mi szép lesz, ha majd elvéhediünk,
Szent ölelkezéssel nézni ketten
Miképpen repdes neszünk
Az egek felé fel.
Mily szép lesz Kis, Kazinczy, Berzsenyi
Sorjokban fényleniünk.*

Bárány később Katona Józseffel, a Bánk bán költőjével járta a pesti egyetemet, őt is buzdította Schiller olvasására. Katonának van is egy verse Bárányhoz, amely emlékeztet Edvi Illés hálálkodására:

*Te, kivel a Schillereket csodálván, a hét egeket
Befogni erőlködék,*

Emlékezel-e felőlem?

A Schilleren nevelődött Báránynak jutott az a kitüntetés, hogy a Bánk bánt első változatában bírálhatta, és valóban számos olyan részt töröltetett Katonával, vagy dolgoztatott át, amely a remekműnek csak ártott volna. Katona szíves készséggel eleget tett a tapasztaltabb bírálónak.

Nem csoda, ha a Schiller-i hagyomány évtizedekig tovább él a soproni iskolákban, műveinek igen jó fordítása való Dóczy Lajostól, és egy füzetet Szigethi Lajos is kiadott fordításaiból 1927-ben, mindketten a líceumnak voltak növendékei; egy Drach nevű bencés diák is próbálkozott effélével a 19. század második felében.

Rendkívül maradandó hatással volt [359](#)Schiller színházunk műsorának kialakulására. A magyar színpad történetének egyik büszkesége, hogy a német klasszikusok előadásával megelőzte sokszor magát Bécset is. A fertői udvari színházban előbb adták Schiller Fiesco, továbbá Ármány és szerelem című darabjait, mint Bécsben.[6\(118\)](#) És Sopron is nagyon elől jár. Berndt színigazgató 1792/3-as színi évadjáról fennmaradt jelentés nem kevesebb mint öt Schiller-darab előadásáról emlékezik meg: Haramiák, Ármány és szerelem, Fiesco, Stuart Mária, Don Carlos.[7\(119\)](#) Nem véletlen tehát, hogy 1793-ban egy soproni katona, Lakfalvy Eduárd levelet intéz Schillerhez és felhívja figyelmét a magyar történelem alakjaira, így Nádasdy Ferencre, Rákóczi-ra és nem utolsó sorban Bánk bánra. A levélben a költőt, mint a Fiesco nagy megörökítőjét ünnepli és a Haramiákat csodálatosnak nevezi.[8\(120\)](#) Ezek után az sem meglepő, hogy az első magyar Schiller-fordítók egyike is soproni. Ihász Imre is a líceum növendéke volt, majd később itt telepedett le és a ma ún. Zöldházat (Hátsó kapu 2.) birtokolta. Az első magyar színtársulat Pestbudán az ő fordításában adta az Ármány és szerelmet, ezzel a címmel: Szövevény és szerelem.[9\(121\)](#)

A soproni első színházat 1769-ben szárazmalomból alakították át. Ebben jóformán az összes Schiller-darabot adták (Messinai ara, Wallenstein, Orleánsi szűz, Tell Vilmos), persze a legtöbbször a cenzúra kívánta csonkításokkal. Mi sem jellemzi jobban Schiller nevének nimbuszát, hogy Zssockke nevű írónak Abellinó, a nagy bandita című rémdrámáját is 1804-ben az ő szerzőségével hirdeti a színlap, nem mulasztva el a jeles nyelvezet mellett az előforduló számos változásra is felhívni a figyelmet.

meg, a Stuart Máriában Jászai Mari is fellépett, majd később Márkus Emília.

Az 1909-ben felavatott mai színház első Schiller-előadása magyar nyelvű volt, a Haramiák, 1910. február 25-én Bodonyi Béla emlékezetes alakításával. A darabot abban és a következő évben többször adták. Sajnos, a színlapon a szerző keresztnevét K betűvel rövidítették, viszont a német színészek 1917. V. 30-án Goethe Egmont-ját indították útnak Schiller szerzőségével.

Mai színházunkban az Ármány és szerelem magyar és német előadásai mellett sokáig csak a német nyelvű Tell Vilmos szerepelt, míg a felszabadulás után a zárgyári együttes az Ármány és szerelem, valamint a Haramiák előadásával széles tömegek közé elvitte Schillernek e két remekét, nemcsak városunkban, hanem Győrött és Magyaróvárt is bemutatva. A győri színtársulat 1959-ben a Don Carlos előadásával Schillernek Sopronban magyarul is adott darabjainak számát négyre emelte fel.

Tán nem érdektelen megemlíteni, hogy Verdi első soproni szerepeltetése is némileg összetartozik Schillerrel. 1847-ben egy zeneegyesületi hangversenyen áriát adtak elő a Masnadieri című Verdi-operából, amely cím alatt a Haramiák operaváltozata lappang.[12\(124\)](#)

Sopron tisztában van vele, hogy Schiller szelleme irányában tartozása van. 100 éves születési évfordulóján nagy ünnepség volt, amely alkalommal az akkori dalkör, a Liederkranz Altdörfer Keresztény zenéjével Király József Pál Schiller Apotheozisa című karát adta elő. A hangverseny színhelye a Bécsi kapun kívül lévő Isepp vendéglő volt, amelyet attól fogva Schillerhalle-nak (Schiller csarnoknak) hívtak: ma a Storno-család műterme (Bécsi utca 25. szám).

A Bécsi u. 25. sz. ház, a hajdani Schiller-Halle
(Adorján Attila felvétele)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Tilkovszky Lóránt: Lunkányi arcképéhez

361 Tilkovszky Lóránt: Lunkányi arcképéhez

Széchenyi István egykori nevelőjének, majd jószágkormányzójának, Lunkányi (Liebenberg) Jánosnak történeti arcképéhez¹⁽¹²⁵⁾ hozzátartoznak Széchenyi írói alkotásaihoz nyújtott adatgyűjtő és tanácsadó segítségének vonásai is.²⁽¹²⁶⁾

E tekintetben az első nyomok Széchenyi „Lovakrul” c. munkájának előkészítésében mutatkoznak. A lótenyésztési szakirodalom, a hazai ménesekre vonatkozó adatok összeállítását Lunkányi végezte.³⁽¹²⁷⁾ Ez a tevékenység még nem kívánta a jószágkormányzói látókörön való túlemelkedést, mint ahogy szüksége lett arra hamarosan, a Hitel megjelentetésével kapcsolatban. Lunkányi meghökkent a mű merészen bíráló hangjától; nem helyeselte, hogy Széchenyi a saját gazdagási körülményeire, hitelviszonyaira is tett benne célzásokat, de nem tudta kivonni magát a mű varázsa alól. A kézírata és annak kiadása tekintetében véleményt kérő Széchenyinek így válaszolt: „Nagyságod írta a minapában, hogy a Hitel kiadásával még várakozni fog, ezt igen jól cselekszi... Ugy látszik nekem, mintha a Hitelben, hogy bizonyosan foganatja

legyen, sok helyeken a kifejezéseket... még tán édesíteni s nyájasítani hasznos volna. Kivánnám továbbá, hogy a szerző a munkából egészen kimaradna. Láttam olyan historiai képeket, melyeken a festő a maga portréját is előadta, ezen portrékat mindenütt távulabb kívántam volna. – Egyébb iránt nem ösmerek munkát, melly olly sok szép s fenséges gondolatokkal, eleven, ékes fordulatokkal bujasságig bővelkedne, mint a Hitel.” (1830. I. 24.)

A Hitel megjelenése nyomán támadt polémiában Széchenyi hasznosan vehette igénybe Lunkányi segítségét. „A Taglatatrul tegnap kaptam jegyzeteit, – igen-igen köszönöm” – írja Széchenyi 1831. január 26-i levelében; elárulva ezzel, hogy a Dessewffynek adandó válasz kidolgozásában, a Világ megalkotásában, támaszkodhatott Lunkányi feljegyzéseire. Lunkányi hasznosnak tartotta a Hitel körül támadt „eszmesurlódást”: Guzmics Izidortól és Bartosságh József jeles gazdasági írótól is várt reflexiókat: [4\(128\)](#) „Gróf Dessewffy munkájának igen örülök; bár a győri benedictinusé is ki jönne. Mennél nagyobb lesz a dörgölődés, annál bizonyosabban eléretik a cél. Majd lesznek védők is, – Barthoság Posonban”. (1830. XII. 17.) Lunkányi ezentúl is élénk figyelemmel kísérte a Hitellel polemizáló röpiratokat: – „Tewrewk lankadt, gyáva, – Orosz elmés, néhol bököcs” – írja meg véleményét Széchenyinek s azt tanácsolja, ne ereszkedjék velük további vitába: „Felette jól cselekszik Nagyságod, ha ennek utána senki rostálására nem felel, s mint a tulajdon ereje érzetében az oroszlan az ugató ebeket csak megveti, úgy pályáján fenntartatlanul előrehat, a kölkek csahintásit fel sem vevén.” Tudósítja Széchenyit munkái visszhangjáról, megállapítja: „Nagyságod munkáinak szelleme már mutogatja magát a vármegyék vélekedésikben az Országos Kiküldöttség Munkáira.” (1832. II. 24.)

Mikor Széchenyi hozzálátott újabb munkájához, „A törvényekről”, melyek a halaszthatatlan reform életbeléptetésének első stádiumát képeznék, – (ezért lett a mű címe végül is „Stádium”) – Lunkányi adatok, felvilágosító feljegyzések küldésével segítette ennek kidolgozását. (1832. I. 26.) A készülő kéziratra tett észrevételeivel annak csiszolásában is szerepe volt. (1832. VIII. 16.) De a Stádium megjelenése érdekében mindezeknél többre vállalkozott: ő intézte a kézirat külföldre csempésztését, majd az ott kinyomott példányoknak az országba való behozataláról is ő gondoskodott. 1833. július 22-én azt írja Széchenyinek: „Stadium már elutazott”, [362](#) augusztus 8-án pedig arról ad hírt, hogy „Stadium már sajtó alatt van. Irok Wiegandnak, hogy lassanként küldje az országba, és hogy Nagyságod azonnal kaphasson egynehány példányt.”

A Stádium készülő második részének átnézésére, amely végül is csak a szabadságharc után jelent meg „Hunnia” címen, ugyancsak ajánlkozott. (1834. IX. 30.) Adatokat gyűjtött a külföldi gőzhajózásra vonatkozóan Széchenyi egy tervezett tanulmányához: „A Duna miképp lehet tőkéletes kereskedési csatorna Magyarországra nézve?” (1833. VIII. 23. és X. 9.) A birtokminimumról cikkező Széchenyi számára összegyűjtötte a mellette és ellene felhozható érveket: „Ime itt megküldöm a Minimum iránt előhozott Pro és Contrákat”. (1839. V. 27.)

A Kelet Népe megírása előtt Széchenyi kikérte Lunkányi véleményét a Pesti Hírlapról: „Mit mond Ön a Pesti Hírlaphoz? Milly sensatiot szül Sopronban, ect? Kérem írjon errül őszintén és minél előbb.” (1841. II. 20.) Híres akadémiai beszédéhez előtanulmányul olvasta Lunkányinak a szerb népről írott feljegyzéseit. (1842. XI. 22.) A kétgarasos adóterv kidolgozásában ugyancsak Lunkányi adataira támaszkodhatott: „Köszönöm, hogy az adó dolgát illetőleg új adatokkal ajándékoz meg.” (1843. VII. 10.)

A 40-es években azonban már egyre inkább átveszi az erősen öregedő, betegeskedő Lunkányitól ezt az adatgyűjtő, informáló, tanácsadó, szerkesztő tevékenységet a fiatalabb nemzedék: Tasner Antal és Kovács Lajos. – A „Politikai programtörvények” tiszteletpéldányát Lunkányi már csak a nyomdai korrigálásban

való részvételével szolgálja meg. (1847. I. 25. és II. 12.) Széchenyi azonban már korábban arról biztosította Lunkányit, hogy írói-újságírói tevékenységében is azzal segítheti őt a legjobban, ha mint jószágkormányzó, „ház és gazdaság körüli gondjaimat lehetőleg könnyítendi”. (1843. I. 4.) És Lunkányinak valóban elsősorban abban vannak nagy érdemei, hogy Széchenyit magángazdasága ügyeinek súlyától nagymértékben tehermentesítve, lehetővé tette alkotó energiái felszabadítását a közügyek, a haza számára. Széchenyi írói munkája támogatására készített adatszolgáltatásai, feljegyzései – a birtokminimumra vonatkozóak kivételével – nem maradtak ugyan fenn, s így nem deríthető ki, hogy Széchenyi milyen mértékben használhatta fel azokat, de maga a tény, amelyre az idézett apró adatok utalnak, hogy ti. némiképpen, s nem is jelentéktelen dolgokban, szerény névtelen munkatársa volt Széchenyinek, méltó az emlékezetre.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Verbényi László: Modern nyelv és irodalom oktatásának nyomai Sopronban 1840 körül

Verbényi László: Modern nyelv és irodalom oktatásának nyomai Sopronban 1840 körül

Számos jel arra mutat, hogy a soproni társadalom a 19. század negyvenes éveiben elégedetlen a gimnáziumi oktatás bizonyos irányával. Úgy látszik, hogy ebben az időszakban az intézményes oktatás nem teljesen azt nyújtja, amire az életbe lépő ifjúságnak szüksége van. Ám ez az állapot a neveléstörténet tanúsága szerint nem lehet tartós. Ilyenkor áll elő az a helyzet, hogy maga a társadalom pótolja azt, amit ideig-óráig elmulaszt az intézményes nevelés.

Korábbi években írt cikkeimben már feltártam, hogy 1840 körül Sopronban több magániskola működött.¹⁽¹²⁹⁾ Oktatási irányukban különösen egy tárgycsoport domborodott ki: idegen (német, francia, angol, olasz) nyelv. Erre csupán azért kerülhetett sor, mert az intézményes gimnáziumi nevelés évszázadok óta mozdulatlan merevségben folyt, s a latin nyelvet tette egyik súlyponti ismeretkörré. Ez a beállítottság nem akart tudomást szerezni arról, hogy a 19. század elejétől kezdve – nem csekély mértékben a francia forradalom és a napóleoni háborúk ³⁶³hatására – az érdeklődés a nemzeti múlt, a népi kultúra és nyelv emlékei felé fordult. Igen szívós ellenállás után tudott csak utat törni az a felfogás, hogy a műveltség nemcsak a latin, hanem más nyelvek (francia, angol, német, olasz) ismeretét is jelenti, sőt a gazdasági fejlődés alapján meg is követeli. A nyelvek szerkezetének tanulmányozása megnövelte az élő nyelvek becsületét, s diadalra vitte azt a felfogást is, hogy az élő nyelv a holttal szemben mozgékonyabb, gazdagabb, s így alkalmasabb az emberek, népek közötti kapcsolatok megteremtésére és elmélyítésére.

A fejlődés ilyen irányú alakulása következtében kell jelentősnek tartanunk azt a beadványt, amely 1845 augusztusában került a soproni városi tanács elé. A javaslat készítője Taussig Ignác, aki arra kér engedélyt, hogy az őszi és téli hónapokban olasz, német és angol nyelvi oktatást végezhesen.²⁽¹³⁰⁾

Bár ezekben az években a városi tanács magánoktatásra könnyebben adott engedélyt, mégis szükségesnek tartja, hogy a közrendészeti közegek a kérelmező személyét közelebbről megvizsgálják. Az adott rendőrségi jelentés főként azért értékes, mert Taussig Ignác személyét közelebbről világítja meg. E szerint a csehországi Wildenschwerdt községből származik, 28 éves, izr. vallású. Korábbi lakóhelye és működési városa Nagykanizsa volt, ahol 5 éven át kifogástalan magatartást tanúsított, és az ifjúság irodalmi és művészeti nevelésével foglalkozott. Pedagógiai működését hivatalosan is igazolja: a nagykanizsai gimnázium igazgatója tanúsítja, hogy Taussig Ignác a gimnáziumi ifjúságot 2 éven át olasz és német

nyelvben sikerrel oktatta.

Eddig szól a rendőrségi jelentés. Az előadottak alapján Taussig Ignác irányában sem politikai, sem szakmai kifogás nem merülhet fel. Ezért a tanács úgy dönt, hogy a kérelmezőnek a nyelvtanítási engedélyt megadja.

Több adatunk egyelőre nincsen. Személye esetleg más összefüggésben merül fel vagy a tanács-jegyzőkönyvekből, más feljegyzésekből további adatokat remélhetünk. Neve sem a Szinyei-féle bibliográfiai összeállításban, sem a Pedagógiai Lexikonban nem fordul elő. Főként az kár, hogy sem nyelvtanítói tevékenységéről, sem az esetleg használt tankönyvekről nincsen további támpontunk.

Mire lehet a rendőrségi jelentésből következtetni?

Nyilván vándortanítóval van dolgunk, belőlük a 19. század 40-es éveiben elég sok volt. Két mozzanatra lehet a figyelmet felhívni. Elsőben a kor műveltségi viszonyaihoz mérten *igen művelt oktatóval* van dolgunk. Fiatal kora ellenére 3 modern világnyelvben, német, angol és olasz nyelvben képes oktatást nyújtani. Nyelvtudása a szakok számát tekintve túllép egy átlagos középiskolai tanár színvonalán; a döntő természetesen a nyelvtudás szintje, amire bizonyítékunk nincsen. Előbbi nézetünket erősíti a rendőrségi jelentésnek az a része, amely a nagykanizsai működést ismerteti. Ebből az derül ki, hogy nem csupán nyelvoktatóval van dolgunk, Taussig Ignác irodalmi és művészeti ismereteket tanít,³⁽¹³¹⁾ ami a nyelvismeretén felül széleskörű tájékozottságot tételez fel. Pedagógiai tapasztalatok szerint a felnövekvő ifjúságban irodalmi és művészeti irányban nagy érdeklődést lehet kelteni.

Valószínűnek lehet tartani, hogy működése iránt érdeklődés nyilatkozott meg. Soproni viszonylatban Taussig Ignác komoly hiányt pótol, mert tudomásunk szerint ekkor az angol és olasz írókat másutt egyáltalán nem, vagy csak szűkösen ismertették az ifjúsággal.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész

Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / Fővárosi együttesek vendégszereplése

**Fővárosi együttesek vendégszereplése
7 nap alatt 7 együttes 11 előadással**

Február 3. és 5. Petőfi Színház, Török Rezső: Ipafai lakodalom 4 előadásban.

Február 23. Petőfi Színház, Huszka Jenő: Lili bárónő.

Március 10. Eisemann Mihály: Zsákbamacska. Két előadásban. Petőfi Színház.

Július 24. Fall Leó: Sztambul rózsája, Petőfi Színház.

Augusztus 4. Ady Endre Kultúrház, Jókai Mór: A bolondok grófja.

December 2. Petőfi Színház, Kós Károly: Budai Nagy Antal. (A Marosvásárhelyi Állami Székely Színház vendégjátéka).

December 3. Nash: Az esőhozó ember. U. a. Petőfi Színház.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / A győri Kisfaludy Színház vendégjátéka a Petőfi Színházban

A győri Kisfaludy Színház vendégjátéka a Petőfi Színházban

Május 15–18. Kacsóh: János vitéz. 4 előadásban.

Május 19–20. Molnár Ferenc: Olympia. Két előadásban.

Május 21–24. Szücs-Bágya: Elveszem a feleségem. Négy előadásban.

Május 25–26. Shaw: Szent Johanna. Két előadásban.

Május 27–28. Stehlik: Ketten a veremben. Két előadásban.

Május 29–30. Csizmarek: Mazsola. Két előadásban.

Május 31–június 3. Fényes Szabolcs: Maya. Négy előadásban.

Június 4. Shakespeare: Szentivánéji álom. Két előadásban.

Október 25. Huszka: Bob herceg. Két előadásban.

November 8. Gogoly: A revizor.

November 29. Fehér Klára: Nem vagyunk angyalok.

December 6. Heltai: Néma levente.

December 27. Sardou-Najac: Váljunk el!

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / Műkedvelő együttesek színházi előadásai 1958-ban:

Műkedvelő együttesek színházi előadásai 1958-ban:

Január 1-én az Ady Endre Kultúrházban: *Kálmán: Marica grófnő*

Roób Vilmosné – Bus János – Kelestényi Vilmos – Szauer Ottóné – Papp Lászlóné – Kovács Lajos – Kiss Imre – Bettelheim Vilmos – Bettelheim Vilmosné – Wischy Lajos – Döbrösi Ilona – Simon Imre.

Január 25–26-án a Petőfi Színházban: *Szigligeti Ede: Liliomfi*. A Soproni Vasas Művészegyüttes előadása. Mészáros Tibor – Csermely Ernőné – Székely Ilona – Korán Jenő – ifj. Hoffmann Ödön – Tulok István – Nagy Andor – Monostori Ferenc – Gáspár Jenőné – Varga László – Roll Eta – Tama Imre – Tulok Tibor.

Április 26–27-én a Petőfi Színházban *Schiller- Haramiák*. A Soproni Vasas Művészegyüttes előadása. Dénes József – Korán Jenő – Mészáros Tibor – Forstner Éva – Dancsok Gyula – ifj. [365](#)Hoffmann Ödön – Tama Imre – Tóth Vilmos – Maurer Péter – Bagarus József – Hetesy László – Hiller István – Monostori Ferenc – Simkó József.

Június 7-én a Ruhagyár Kultúrtermében *Priestley: Váratlan vendég*. A Ruhagyári Kultúr-csoport előadása. Mészáros Tibor – Vámos Istvánné – Forstner Éva – Korán Jenő – Dancsok Gyula – Grubits Ilona – Dénes József.

Július 4–5 a Petőfi Színházban *Sardou: A névtelen asszony*. A szombathelyi Vasas Kultúrotthon színjátszó csoportja.

Szeptember 7, 8, 9-én a Petőfi Színházban *Gergely Sándor: Vitézek és hősök*. A Soproni Vasas Művészegyüttes előadása.

Gáspár Jenőné – Korán Jenő – Szanyi Magdolna – Dénes József – Mészáros Tibor – Hiller István – Tóth Vilmos – Monostori Ferenc – Rezsniák Miklós.

Szeptember 28-án a Petőfi Színházban *Schiller: Haramiák*. A Soproni Művészegyüttes előadása.

Dénes József – Korán Jenő – Mészáros Tibor – Forstner Éva – Dancsok Gyula – Monostori Ferenc.

November 6–7-én a Petőfi Színházban *Dobozi Imre: Szélvihar*. A Soproni Ruhagyár Művészegyüttese.

Horváth Jenő – Dénes József – Vámos Istvánné – Hetesy László – Jahn Erzsébet – Bedi Antal – Mészáros Tibor – Régi László – Farkas János – Körmendi Ferenc – Farkas József – Markó Lajos – Nagy József.

November 9-én a Lakatosárugyári Petőfi Kultúrotthonban *Gárdonyi Géza: A lámpás*. A Soproni Vasas Művészegyüttes előadása.

Szekeres Ferenc – Szanyi Magdolna – Füzes Miklós – Szemerédi Erzsébet – Mesterházi Lajos – Hetesy László – Mészáros Tibor – Bánhidi Margit – Székely Ilona.

December 24-én az Ady Endre Kultúrházban *Hófehérke és a 7 törpe*. A Textiles Kultúregyüttes előadása.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / 1958. évi hangversenyek

1958. évi hangversenyek

Január 31-én a Csepeli Vasművek üdülőjében *Zeneiskolai növendékek hangversenye*.

Február 28-án a Csepeli Vasművek üdülőjében *Zeneiskolai növendékek hangversenye*.

Március 22-én a Liszt Ferenc Kultúrházban *Zenekari hangverseny* Debussy-Ravel emlékére.

A szimfónikus zenekart Horváth József vezényelte, közreműködött A. Mihálka Margit. Műsor: Liszt Lyon. Saint Saens: V. zongoraverseny – Debussy: 2 Nocturnes (Nuages, Fétes – Felhők – Ünnepek).

Március 27-én a Csepeli Vasművek üdülőjében *Zeneiskolai növendékek hangversenye*.

Április 4-én a Petőfi Színházban *Felszabadulási hangverseny*.

A szimfónikus zenekart Horváth József vezényelte. Közreműködött: V. Simon Atala zongoraművésznő, Liszt Ferenc Pedagógus kórus Törzsök Béla vezényletével, Kisipari Termelő Szövetkezetek kórusa Radó Ferenc vezényletével.

Április 28-án a Csepeli Vasművek üdülőjében *Zeneiskolai növendékek hangversenye*.

Május 31-én a Liszt Ferenc Kultúrházban *Zenekari hangverseny*.

A szimfónikus zenekart Horváth József vezényelte. Közreműködött Sándor Judit Liszt-díjas. Műsor: Beethoven Egmont-nyitány. Händel: Ária a Saul című oratóriumból. Mozart: 2. Cherubin ária a Figaro lakodalma című operából. Liszt: Loreley. R. Strauss: Alkonyi álom, Cecilia. Brahms: I. szimfónia (c moll.) (Születésének 150. évfordulójára.)

Június 8-án a Liszt Ferenc Kultúrházban a győri Liszt Ferenc Állami Zeneiskola növendékhangversenye.

Június 23-án a Csepeli Vasművek üdülőjében *Zeneiskolai növendékek hangversenye*.

Június 26-án a Liszt Ferenc Kultúrházban: *Növendékhangverseny*. A Soproni Állami Zeneiskola szülői munkaközössége rendezésében a győri és soproni zeneiskolai cserehangversenyek műsorával.

Szeptember 5-én és 6-án A Soproni Ünnepi Hetek megnyitója, *Zenekari hangverseny* a Liszt Ferenc Kultúrházban.

A szimfónikus zenekart Horváth József vezényelte. Közreműködött Fischer Annie, Kossuth-díjas kiváló művész. Műsor: Beethoven I. Szimfónia. Bartók: III. Zongoraverseny. Kodály: Galántai táncok.

Szeptember 13-án a Petőfi Színházban *Szövetkezeti jubileumi hangverseny*.

A MÁV szimfónikus zenekart Lukács Miklós vezényelte. Közreműködtek: Szecsődi Irén, Radnai György és a Kisipari Szövetkezet Énekkara Radó Ferenc vezényletével.

Szeptember 27-én a Liszt Ferenc Kultúrházban *Zenekari hangverseny*.

366A szimfónikus zenekart Horváth József vezényelte. Közreműködött Perényi Miklós, a 10 éves gordonkaművész. Műsor: Corelli: Concerto Grosso D dur No. 1. Chr. Bach: Gordonkaverseny c-moll. Haydn: Szimfónia C dur No. 97.

November 21-én az Ady Endre Kultúrházban *Egy este Bartók Bélánál*

Közreműködtek: Végvári Zsuzsa – Eck Imre – Wehner Tibor – Boros Jolán – Kocsis Albert – Balassa György – Gyulai Gaál J. – Simor Erzsé – Czirány Judit – Faragó Vera – Harkányi Ödön – Tallós Endre.

December 6-án a Liszt Ferenc Kultúrházban *Zenekari hangverseny*.

A szimfónikus zenekart Horváth József vezényelte. Közreműködött Garay György kiváló művész. Műsor: Tannhäuser nyitány. Mendelssohn: Hegedűverseny. Csajkovszkij: VI. Szimfónia.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / Soproni filmszínházak

Soproni filmszínházak

Ady Endre – Petőfi – Szabadság – Vörös Csillag

1958 évi műsorai

382 műsorban 21 ország gyártmányai peregtek 2731 előadásban:

119 színes és 263 fekete-fehér

8 népi demokratikus országból 273

13 nyugati és más országból 109

Filmműsorok statisztikája:

Gyártási helyek:	Előadások számai (rendes és matinélőadások)	
Amerika	6	118
Anglia	15	163
Argentína	2	27
Ausztria	1	1
Bulgária	4	18
Brazília	1	10
Csehszlovákia	25	162

Franciaország	39	343
India	3	20
Jugoszlávia	14	104
Keletnémet	20	120
Lengyelország	7	38
Magyarország	78	602
Mexikó	1	26
Norvégia	2	11
Nyugatnémet	12	144
Olaszország	21	224
Románia	1	18
Spanyolország	2	6
Svédország	4	47
Szovjetunió	124	529
	382	2731

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / 1958. évi Kórushangversenyek

**1958. évi Kórushangversenyek
4 alkalommal, 4 napon, 4 előadásban**

1958. április 19-én a Liszt Ferenc Kultúrházban *Állami férfikar hangversenye*.
Vass Lajos és Kiss István vezényletével.

1958. június 7-én a Liszt Ferenc Kultúrházban *Liszt Ferenc Pedagógus Kórus bemutatkozó hangversenye*.
Vezényelt Törzsök Béla. Közreműködött V. Simon Atala.

1958. június 8-án a Ruhagyári Kultúrteremben *Kórushangverseny*.
Ruhagyári énekkar, Orsolya téri iskola gyermekkara, Ruhagyári tánccsoport. Vezényelt Kovács Sándor.

1958. szeptember 26-án a Liszt Ferenc Kultúrházban *Kórushangverseny*.

Eötvös József Leánygimnázium – Ruhagyár – Kisipari Szövetkezetek – Orsolya téri iskola – Liszt Ferenc Pedagógus kórusok. Vezényelték: Törzsök Béla – Kovács Sándor – Radó Ferenc. Közreműködtek: V. Simon Atala és Horváth Mihály.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / Népi együttesek szereplése a Petőfi Színházban

**367 Népi együttesek szereplése a Petőfi Színházban
(5 alkalommal, 6 napon, 8 előadással)**

1958. január 21- és 22-én, 3 előadással *Duna Művészegyüttes*.

1958. február 9-én két előadásban *Magyar Állami Népi Együttes ének-, zene- és tánckara*

1958. június 8-án egy előadásban *Állami Budapesti Táncegyüttes és népi zenekar*.

1958. szeptember 14-én egy előadásban *Megyei szövetkezeti kultúrfesztivál*.

Hegykői, győri és mosonmagyaróvári szövetkezeti kórusok, színjátszók, Sopron Kisipari Szövetkezetek kórusa.

1958. október 5-én egy előadásban *Forr a bor...*

Győr-Sopron megyei szövetkezeti művészegyüttesek műsora.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / Fúvószenekari hangversenyek 1958. évben.

**Fúvószenekari hangversenyek 1958. évben.
10 alkalommal, 10 napon 10 előadásban**

1958. június 14-én a Petőfi Színházban *Országos Pénzügyőri Zenekar*.
Vezényelt: Józsa Sándor.

1958. június 21-én a Liszt Ferenc Kultúrházban *Győri Zeneművészeti Szakiskola szóló és rézfúvósötöse*.
Vezényelt: Ernőházi Vilmos. Közreműködött: Unger Ilona.

1958. július 6-án a Csepeli üdülő kertjében *Városi Tanács Központi Fúvószenekara*.
Vezényelt: Sziklai Adolf.

1958. július 27-én a Csepeli üdülő kertjében *Városi Tanács Központi Fúvószenekara*.
Vezényelt: Sziklai Adolf.

1958. augusztus 3-án a Petőfi Színházban *Országos Postás Szimfónikus Zenekar*.
Vezényelt: Dr. Vasady Balogh Lajos és Zombori Henrik. Közreműködtek: Jenei Klára – Beck Ferenc – Boháty Lajos.

1958. augusztus 3-án az Ady Endre Kultúrházban *Városi Tanács Központi Fúvószenekara*.
Vezényelt: Sziklai Adolf.

1958. augusztus 9-én az Ady Endre Kultúrházban *Vasutasnap i ünnepi hangverseny*.

A Városi Tanács Központi Fúvószenekarát Sziklai Adolf vezényelte. Szavalt Rezsónak Miklós.

1958. augusztus 10-én a Csepeli üdülő kertjében *Városi Tanács Központi Fúvószenekara*.

Vezényelt: Sziklai Adolf.

1958. szeptember 19-én a Liszt Ferenc Kultúrházban *Városi Tanács Központi Fúvószenekara*.

Vezényelt: Sziklai Adolf.

1958. szeptember 20-án az Ady Endre Kultúrházban *Városi Tanács Központi Fúvószenekara*.

Vezényelt: Sziklai Adolf.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / Orgonazene-hangverseny

Orgonazene-hangverseny

26 alkalommal az üdülők részére, 3880 hallgatóval.

Orgonált Szentgyörgyi Kálmán, karigazgató.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / Különféle műsoros és zenei rendezvények

Különféle műsoros és zenei rendezvények

10 alkalommal, 10 napon 11 előadással.

1958. január 29-én a Petőfi Színházban *Irodalmi est 2* előadásban.

Kiss Ferenc – Suhayda Mária. Bevezetőt mondott Pernesz Gyula.

1958. március 7-én az Ady Endre Kultúrházban *Magyar rapszódia*.

Zenés-verses műsor. Az Egyetem Közművelődési Bizottságának rendezésében.

1958. április 12-én az Ady Endre Kultúrházban *Vidám dalest*.

Udvardy Tibor – Komáromi Valéria – Kiss László – Szabó Anita – Szabó Sándor – Széplaki Géza és a Vámórség Központi Művészegyüttese.

1958. június 24-én a Csepeli Vasművek üdülőjében *Brennbergi műsoros est*.

A Ramberger-bányászzenekar sramliegyüttesével.

1958. július 1-én a Petőfi Színházban *Német műsoros est*.

A bajai Német Gimnázium kultúr csoportjának közreműködésével.

1958. július 5-én az Ady Endre Kultúrházban *Brennbergi műsoros est*.

A Ramberger-bányászzenekar sramliegyüttesével.

1958. augusztus 2-án a Liszt Ferenc Kultúrházban *Brennbergi műsoros est*.

A Ramberger-bányászzenekar sramliegyüttesével.

3681958. augusztus 30-án a Liszt Ferenc Kultúrházban *Brennbergi műsoros est*.

A Ramberger-bányászzenekar sramliegyüttesével.

1958. szeptember 14-én a Petőfi Színházban *Csehszlovák kultúrest*.

Takács Paula – Ráday Imre – Sütő Irén – Tallós Endre. Közreműködött a József Attila kórus, vezényelte Bánhegyi Sándor.

1958. október 29-én a Petőfi Színházban *Német-magyar művészet*.

Garay György – Gordon Zsuzsa – Gróh Júlia – Brachfeld Sziegfried – Arató Pál – Spiegel Anny – Andresz Vilmos – Gál György Sándor.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / Bábszínház előadások

Bábszínház előadások

10 napon, 10 alkalommal 10 előadásban.

1958. április 24-én egy előadásban *Győri Állami Bábszínház: Hófehérke és a 7 törpe*.

1958. június 8-án a Ruhagyári Kultúrteremben *Árnyilus királyfi*, Ruhagyári kultúrcsoport.

8 alkalommal a Liszt Ferenc Kultúrház bábjátsszói a Liszt Ferenc Kultúrházban.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / Tánczene-esték az 1958. évben

Tánczene-esték az 1958. évben

3 alkalommal, 3 napon 6 előadással

1958. február 4-én a Petőfi Színházban *Hots Hots*. Néger jazz-zenekar Eddy Hinds vezetésével.

1958. április 13-án a Petőfi Színházban *Táncoló ritmusok 1958*. Dr. Holéczy Ákos és szólistái.

1958. szeptember 29-én a Petőfi Színházban *Szép esténk lesz...* Dr. Holéczy Ákos és szólistái.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / Esztrád-műsorok az 1958. évben:

Esztrád-műsorok az 1958. évben:

7 alkalommal, 8 napon 13 előadással

1958. január 14-én a Petőfi Színházban 2 előadásban a Budapesti Varieté műsora: *Ritmus-ritmus*.

1958. február 15-én a Petőfi Színházban 2 előadásban *Skót zene- és táncegyüttes: Dagenham Girl Pipers*.

1958. április 21-én a Petőfi Színházban 2 előadásban *Kamara Varieté műsora: Mindenki a fedélzetre*.

1958. május 5-én a Petőfi Színházban 2 előadásban *Budapesti Varieté műsora: Így fest Pest...*

1958. évi augusztus 16-án a Petőfi Színházban 1 előadásban *Vidám kabaré* a Győri Kecs- és Ostyagyár művészegyüttesének előadásában.

1958. szeptember 20–21-én az Ady Endre Kultúrházban 2 előadásban *Őszi nagy kabaré: Jót nevetünk!*

1958. évi november 18-án a Petőfi Színházban 2 előadásban *Ő meg mi...*

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Sopron kulturális élete 1958 / Friedrich Károly: 1958. évi soproni krónika II. rész / 1958. évi Soproni kiállítások

1958. évi Soproni kiállítások

Január 26–február 16-ig a Festőteremben *Somogy megyei képzőművészek*.

Március 30–április 13-ig a Festőteremben *Mende Gusztáv gyűjteményes kiállítása* a Soproni Művészetbarátok Mozgalma rendezésében.

Április 7–május 4-ig a Liszt Ferenc Múzeumban *Ágoston Ernő emlékezete*.

Április 10–30-ig METESZ Székház *Vasutas újtók*.

Április 20–május 11-ig a Festőteremben *Festészetünk legszebb alkotásai*. Reprodukciós kiállítás.

Május 11–június 1-ig a Liszt Ferenc Múzeumban *Wosinszky Kázmér újabb képei*.

Május 18–30-ig a Festőteremben *A Siketek Állami Faipari Intézetének rajzai és munkái*.

Június 13–július 13-ig a Liszt Ferenc Múzeumban *Sopron múltja az 1809–1919. évi plakátok tükrében*.

Július 20–augusztus 31-ig a Liszt Ferenc Múzeumban *A Hunyadiak emlékezete*.

Szeptember 3–13-ig a Festőteremben *Erdő a képzőművészetben*.

Szeptember 3–28-ig a Petőfi téri iskolában *Sopron fotoszemmel*.

Szeptember 3–28-ig a papréti tornacsarnokban *Erdészet és mezőgazdaság*.

Szeptember 3–28-ig a Liszt Ferenc Klubban *500 év Sopron vendéglátóipari múltjából*.

Szeptember 3–28-ig az Úttörőházban *Úttörő szakkörök munkái*.

369 Szeptember 3–28-ig a Liszt Ferenc Múzeumban *A soproni munkásmozgalom emlékeiből*.

Szeptember 3–28-ig a Liszt Ferenc Kultúrházban *A soproni kisipar*.

Szeptember 3–28-ig az Ady Endre Kultúrházban *Akváriumok*.

Szeptember 3–28-ig a Liszt Ferenc Kultúrházban *Bélyegek*.

Szeptember 7–28-ig a Festőteremben *Csehszlovák reprodukciók*.

Szeptember 14–28-ig a Festőteremben *Soproni képzőművészet*.

Október 5–12-ig az Ady Kultúrházban *Országos Textilipari újtási kiállítás*.

Október 5–november 15-ig a Liszt Múzeumban *Sterbenz Károly és Horváth Marietta munkái*.

Mende Gusztáv: Borozgatók

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Helyreigazítás

Helyreigazítás

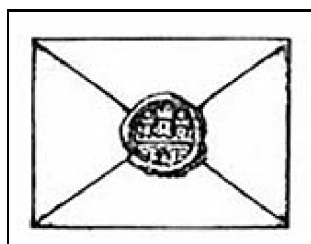
Tördelési hiba folytán sajnálatos módon a SSz. 1959. évi 3. sz.-ban közölt *Csapody István A Sopron környéki szelídesztenyéssek* c. tanulmányából a 242. oldalról a lábjegyzetek elmaradtak. A szövegben feltüntetett utaló számok szerint azok a következők:

1. Soproni Áll. Levéltár 1868. Fasc. XXV. No. 15 468.
2. Soproni Áll. Levéltár 1873. Fasc. XXV. No. 17 806.
3. Soproni Áll. Levéltár 1884. Fasc. XXV. No. 22 327.

4. Soproni Áll. Levéltár 1888. Fasc. XXV. No. 23 927.
5. Soproni Áll. Levéltár 1904. Polgármesteri mutató. No. 13 202.
6. Soproni Áll. Levéltár 1905. Polgármesteri mutató. No. 14 374.
7. Soproni Áll. Levéltár 1886. Fasc. XXV. No. 23 000.

Ugyancsak tördelési hiba következtében a cikk 246. o.-án, a *Kárpáti Zoltántól* származó idézetbe értelemzavaró hiba csúszott, a 10. sor helyes szövege helyett ugyanis az idézet 6. sorát még egyszer szedték. A hibás mondat helyesen a következő: „Az előfordulás tehát eredeti, még akkor is, ha magán az állományon az emberi beavatkozás kétségtelen megvan, így a sorokban való ültetés... stb.” „meg is látszik, mint a Sopron körüli gesztenyésekben mindenütt.”

Megjegyezzük, hogy a tanulmányban többször szereplő *Gáyer Gyula* nem *Gayer*, hanem ékezettel: *Gáyer*. Szerző.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni levelesláda

---

370 Soproni levelesláda

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni levelesláda / Csatkai Endre: Soproni leány magyar szón

Csatkai Endre: Soproni leány magyar szón

Ősidők óta szükség volt rá Sopronban, hogy legalább két nyelven tudjon az, aki a világban forog, magyarul és németül. Iparosnak, kereskedőnek, hivatalnoknak egyaránt értenie és beszélnie kellett mindkettőn, hiszen az északi német és a keleti magyar vidék egyaránt itt intézte ügyes-bajos dolgait, vásárlásait. Éppen azért ősidőktől fogva szokás volt a gyermekeket magyar szóra küldeni, esetleg cserébe, hogy a magyar gyermek viszont itt Sopronban németül tanuljon.

Egy makói helytörténeti munka említi a városi számadás idevonatkozó tételét: „Kicsérélt Leánykakat Tanító leánynak”; az író megjegyzi, hogy Sopron és Ruszt környékéről kerültek Makóra a cseregyerekek, a makóiak pedig az említett vidékre.¹⁽¹³²⁾ Úgy vélem, hogy már a nagy földrajzi távolság miatt sem helytálló ez a feltevés, amellet az eddig ismert adatok szerint a soproni gyermekeket nemigen vitték sokkal messzebb

a régi megye határán. Lackner Kristóf a XVI. század utolsó negyedében Csepregen tanulta a magyar szót. Tán az ő jó tapasztalatainak a visszhangja az a tanácshatározat, amely 1600-ban egy kiskorú számára szintén Csepreget jelöli ki, mint legalkalmasabb helyet a magyar szó elsajátítására, mert ugyanott latin iskola is lévén, egy füst alatt azt is tanulhatja.²⁽¹³³⁾ Ritter György szabó, a kuruckor soproni krónikása elmondja, hogy a XVII. század utolsó negyedében Lócson volt magyar szón, ott a tanítónál lakott, egyúttal iskolába is járt, fiát azonban cserére adta ki Farád községbe.³⁽¹³⁴⁾ Petz Dániel posztónyíró, a maga kedves hangú családi krónikájában szintén feljegyzí, hogy Dániel fiát 1784-ben elvitte Nemeskérre Tanka Istvánhoz 35 ft. kosztpénzt alkudván ki.⁴⁽¹³⁵⁾ A Tiefbrunner család krónikájában minden gyermek felcseperedését jelzi a nagygeresdi Simunyák uram feltűnése, aki magával vitte a szittya idióma megtanulására a soron levő csemetét. Sőt még Tóth József, az Esterházyak jogtanácsosa is szükségesnek tartotta, hogy Ágost fiát, a későbbi szabadsághóst és földrajztudózt, Széplakra vigye a magyar nyelv tüzetesebb megtanulására.⁵⁽¹³⁶⁾

Az alább közlendő levél érdekes bepillantást enged abba, hogy mi módon folyt az ilyen gyermek sorsa. Pfendesack Sámuel soproni kereskedő, aki boltját a Magyar Királynőhöz címezte, leánykáját Bükre adta Sente György tanítóhoz. A különös nevű család első képviselője 1787-ben szerzett polgárjogot, a porosz sziléziai Mítisch nevű helységből származott ide. A szóban forgó Pfendesack valószínűleg már a harmadik nemzedékhez tartozhatott, nemcsak hogy jól tudott magyarul, de lelkes magyar ember is volt, az ide vetődő magyar színtársulatok előadásaira nála lehetett elővételben megszerezni a jegyet. Ami Sente tanítót illeti, az nevezetes nevelő hírében állt, egykori tanítványa, Gyurátz Ferenc írta meg az életrajzát A soproni líceum növendéke volt és 20 éves korában, 1840-ben került Bükre tanítónak, két év után megnősült és a vékony tanítói kenyér gazdagítására fogadott magyar szóra gyermekeket. Egyébként korán szervezett Bükön olvasó-egyletet is.⁶⁽¹³⁷⁾ Verselgető derék embernek hírében élt, méltán bízhatta rá Pfendesack is ³⁷¹leánykáját. Sente lelkiismeretesen beszámolt levelében előmeneteléről:

„Nagyon tisztelt Pfendesack Ur!

Már ez előtt egy héttel szándékoztam tudósítani kis leánykája Luiza felől, de alkalmatosságot nem kaptam, mely levelemet el vitte volna. Minek előtte ezen levél írásához kezdettem, kérdőre vettem kis Luizit, hogy mit irjak kedves Ura Attyának? de minthogy dolga igen jó van, természetesen, hogy panaszra nem nyithatja ajkait, a mi valóban úgy is van, mert tekintetéből is csupa meg elégedés, öröm és vidámság látszanak ki, s mondhatom, hogy még egy német leányka sem volt kezem alatt, ki eleinte mindég haza ne gondolt volna, és kissé ne sirt volna, de Luiza mind ezt nem teszi, ő víg mindég, ugy látszik, oskolába örömezt jön, ahol csak egyedül maga volna egyébaránt, minthogy most 3 holnapig egy gyermek sem jár oskolába, de hogy ott az oskolában tudni illik maga megunná magát, tehát a magam szobájában részént magyar beszélgetések, részént pedig tanulásban tölti idejét. Már tud magyarul imádkozni, magyarul a számokat kimondani, és számot vetni. Dél előtt magyar és német fraseseket tanul, mellyeket magam irok neki le, délután pedig szavakat tanul 12-tőt, mellyeket szinte magam irok neki, mint eleinte leg szükségesebb szavakat, leg inkább a háznál találtató dolgok neveit, hogy így annál hamarább tanuljon magyarul; mert azt tartom, hogy legszükségesebb a szavak tanulása; továbbá forditt, olvas és számot vet. Más kérni valója nincs most Luizának, mint hogy czipellői rosszak, tehát kéri édes attyát, hogy talpaltassa meg néki, mellyeket ezen alkalmatossággal haza küld. Mondotta kis Luizi, hogy édes attya ura levelét meg kapta és az imádságos könyvet is vele együtt. Általám tiszteletjüket jelenti a Tekéntetes Jánosa ur és Asszonyóság kis asszonyokkal együtt, a kis Luiza pedig csókolja édes attya ura kezeit, Lajos és Mili testvéreit, valamint édes öreg mamáját s minden esmerőseit és attyafijait, mindnyájoknak fris egészséget kíván velem együtt, ki a béli tudósításom után magamat tapasztalt szívessegebe és esmeretségebe ajánlom a nagyon tisztelt Pfendesack

urnak kész szolgája

Szente György tanító

Költ Alsó Bükön Junius 20-án 1845.”[7\(138\)](#)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni levelesláda / Makkay Jánosné: Kis János levele az Akadémiához a soproni nyomda működéséről

Makkay Jánosné: Kis János levele az Akadémiához a soproni nyomda működéséről

Kis Jánost, a soproni költő-püspököt (1770–1846) a megalakult Magyar Tudományos Akadémia az elsők között, 1830. november 17-én megválasztotta a történeti osztályba vidéki rendes tagnak. Kis nemcsak a megtiszteltetést fogadta el, hanem a tagokra várakozó munkában is részt kívánt venni és amint az alábbi levél mutatja, kötelezettségének eleget is tett. A levelet az akadémiai titkárnak, Toldy Ferencnek írta és jelenti, hogy nemcsak a rábízott munkákat bírálta meg, hanem a Sopronban és Kőszegen megjelent nyomtatványok közlésével is elősegítette az Akadémiának bibliográfiai munkáját. Ez azért is volt fontos, mert helytartósági rendelet csak 1836-ban szabályozta az Akadémiának juttatandó köteles [372](#)példányokat.[1\(139\)](#) A kőszegi nyomdát 1836-ban indította meg Reichardt Károly.[2\(140\)](#)

A levél az Akadémia kéziratárában (Történel. 2–r. 229. szám alatt) van.

„Tekintetes Titoknok Úr!

A historiai nyolcz pályairatot, miután általolvastam, május elején elküldöm Czech városbíró és társaság r. tag úrhoz.[3\(141\)](#) A tőlem kívánt vélemény ide mellékelve megyen.

A melly könyveknek a Soproni és (mostanában felállott) Kőszegi könyvnyomtató műhelyekben utolsó tudósításom óta megjelenése tudtomra esett, azoknak címjei a túlsó lapra fel vagynak jegyezve.

Idei, s részből tavali aprólékos dolgozataim vagy ebben, vagy a legközelebb jövő esztendőben egy *Soproni estvék* czíme alatt megjelenendő gyűjteményben talán kifognak nyomtattatni.[4\(142\)](#)

Állandóul vagyok igaz tisztelettel s barátságos indulattal a Tekintetes Titoknok Úrnak

alázatos szolgája

Kis János”

Sopron Június 16-án 1837.

A lap másik oldalán a következő szöveg:

„A Soproni és Kőszegi könyvnyomtató műhelyekben újabban kijött néhány könyvek címei:

1. Wegweiser für deutsche Landschullehrer, die ungarische Sprache ohne Meister, in möglichst kurzer Zeit, und auf eine sehr leichte Art selbst zu erlernen, und zugleich ihre Schüler darin unterrichten zu können. Verfasst und auf Verlangen der Stände des Löbl. Ödenburger Comitats zum Gebrauche in den diesem löbl. Comitате einverleibten deutschen u. kroatischen Trivial-Schulen herausgegeben von Matthias Hackstock,

Oedenburg 1855. 8. 147. lap.

2. Szolgálati Szaballat a Cs. K. Gyalogság számára, melyt kivonatban a közkatonák s altisztek mind béke mind hadi kötelességeit tárgyalja a magyar N. gyalog Ezredek használatára, szerkezve magyarított Virág József, Mélt. Báró Gollner 48k=csatarendű Ezredében szolgáló tisztt. Strázsamester. Sopronban, 1836. 8. 119. lap.

3. Erster Unterricht in der ungarischen Sprache, oder kurzgefasste ungarische Sprachleser zum Gebrauche in den deutschen Bürger- und Landschulen. Nach Meidinger ect. Unterr. in der franz. Sprache (bearbeitet von J. Hammrer-Scheidt), Günz 1836. 8. 202. lap.

4. Hála érzet, Mélt. és Főtiszt. Juranics Antal Úrnak, Győri megyés püspöknek, Cs. K. Tanácsosnak, a Vecsei nemes Szék Főispánjának, s. at. midőn Sz. K. Sopron várossa Plebániájának 1498-ban készült, s 1837-ben újra öntetett harangját ünnepélyes szertartással megszentelné, mély tisztelettel bemutatva. Sopr. 4–6. lap.

5. Bau-Staut der Königl. Freistadt Oedenburg. Fol. 4 lap.

6. Virágfüzér, kiadja a Soproni tanuló Magyar Társaság. Sopronban, 1837. 8. 238. lap”.

Nem éppen sok, de hát maga Kis János írja, hogy csak aminek megjelenése tudtára esett. Legalább is a soproni nyomda jóval tevékenyebb volt. A levéllel egy csomóban van 1835 decemberéből, 1837-ből, 1838 második feléből, 1839-ből és 1840 első feléből részletes jegyzék, ezekből kiderült, hogy valóban könyvet félévenként 2–3-at nyomtatott csak az akkori soproni nyomda, amelynek tulajdonosa Kulcsár Katalin volt. A német nyelvű jegyzékeket és itt-ott néhány példányt a nyomda tán nem közvetlenül, hanem Kis közvetítésével juttatta el az Akadémiának. A tevékenységre példának felhozzuk az 1840. év első felévének termékeit:

1. Stand des Ö. Musikvereins (A Zeneegyesület évi jelentése).

2. Stand der Ö. Bürgergarde (A polgári őrség évi jelentése).

3. Todtenverzeichniss der Liebesversammlung (A kat. temetkezési egyes. jelentése).

3734. Circulairn fürs Comitát (A megye körlevelei).

5. Divisions-Befehl der Bürgergarde (a polg. őrség parancsa).

6. Mauthzetteln (vámcedulák).

7. Tendamen publico.

8. Taufschein (keresztlevelek).

9. Strassenbau-Contracte (útépítési szerződések).

10. Frachtbriefe (fuarlevelek).

11. Partezetteln (gyászjelentések).

12. Preis-Courants (árjegyzékek).

13. Speisezetteln (étlapok).
14. Annehmungs-Ausweis der Kranken-Anstalt (kórházi felvételi ívek).
15. Tagzetteln (napi jelentések).
16. Drei Gedichte zum Concert des Hn. Liszt (Versek Liszt tiszteletére).
- Programm dazu.[5\(143\)](#)
- Holz- und Bürtelzetteln (fa- és rőzsecédulák).
- Frachtbriefe (szállító levelek).
- Sangzetteln (énekes cédulák).
- Todtenscheine (halottkémi jelentések).
- Beuchzetteln (gyónási igazolások).
- Fuhrzins-Quittungen (szállítási nyugták).
- Journal-Bögen (napló-ívek).
- Abschied der Soufleine (a színházi sugónő búcsúcédulája).
- Abschied der Zettelträgerin (a színlaposztónő búcsúcédulája).
- Lohnbriefe (fizetési ívek).
- Herrschaftliche Tabellen (urasági tabellák).
- Steinkohlen-Bolleten (széncédulák).
- Todten-Gedichte (halotti versek).
- Gedichte zur Leichenfeier (temetési versek).
- Currenzen fürs Comitát (hirdetmények a megye számára).
- Einladungen zur Declamir-Uebung der ung. Gesellschaft (A diákok Magyar Társaságának szavaló estélyére meghívó).[6\(144\)](#)
- Einladung zur Declamir-Uebung der deutschen Gesellschaft (meghívó az ifjúság Német Társaságának előadó estélyére).
- Lohnbriefe (fizetési ívek).
- Namensverzeichnis der deutschen ev. Schulen (a német ev. iskolák névjegyzéke).
- Catalogus für das hiesige Lyceum (a helybeli liceum névjegyzéke).
- Kirchenlieder deutsch u. ungarisch (német és magyar templomi énekek).

Florian Novellái.[7\(145\)](#)

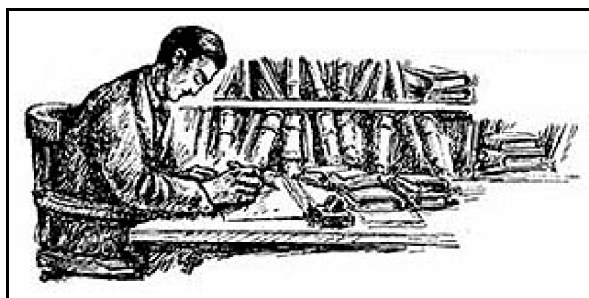
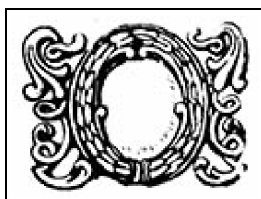
Classification der hiesigen Klosterschulen (a zárdai iskolák osztályzata).

Classification der Normalschulen (az elemi iskolák osztályzata).

Classification des Gymnasiums (a bencés gimnázium osztályzata).

Tabellák, jelentések, színlapok és kisebb hirdetések”.

Látnivaló e nyomtatványokból, hogy Sopron közgazdasági élete már erősen igénybe vette a nyomdászatot, de éppen úgy érdekesen tükrözi a kulturális vonatkozásokat is. Kis János persze csak a könyveket vette figyelembe.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Az olvasó kérdez – Az olvasó közöl

---

374 Az olvasó kérdez – Az olvasó közöl

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Az olvasó kérdez – Az olvasó közöl / László Ernő: 31. Móra Ferenc téves elbeszélése Haydn koponyájának sorsáról

László Ernő: 31. Móra Ferenc téves elbeszélése Haydn koponyájának sorsáról

Haydn koponyájának sorsa eléggé közismert. Minthogy halála idején – 1809-ben húnyt el a kiváló zeneszerző –, nagy divat volt a frenológia, azaz az emberi koponyából következtetéseket levonni viselőjének lelki alkatára, felhasználva az 1809-es francia megszállást, holmi műkedvelő tudósok Haydn friss sírját

felásták és koponyáját ellopták. A tettesek egyike Esterházy herceg alkalmazottja volt, a másik valamiféle rendőrségi tisztviselő. A dolog csak akkor derült ki, amikor Esterházynak angol vendégei voltak Kismartonban és azok csodálkozásuknak adtak kifejezést, hogy a herceg nem a rezidenciája székhelyén temettette el hajdani muzsikusát, aki az egész világon hírnevet szerzett öneki. Így rendelte el 1819-ben Esterházy Haydn kihantolását, és miután a nyomozás nem vezetett eredményre, a fej nélkül szűkölködő csontvázat eltemettette a kismartoni Kálvária-templom (hegyi templom) kriptájába, ahol egyéb hercegi tisztviselők hamvai nyugodtak. A koponya azután változatos utakon a bécsi Zenekedvelők múzeumába került és csak 1954-ben tért meg Haydn egyéb földi maradványaihoz, és együttesen nagy pompával eltemették most már egy erre a célra átalakított toronyban, ugyancsak a Kálvária-templom mellett.

Úgy gondoltam, hogy ezt minden soproni tudja, éppen ezért meglepett, hogy újabban egy egészen különös változatot hallok, ha szóba kerül Haydn koponyája. Az elbeszélők Móra Ferencre hivatkoznak, akinek összegyűjtött műveiben egy történeti elbeszélés a forrás. Móra Ferenc írásaiban igen sok elfeledett történelmi furcsaságot újított fel, a sokszor regényes eseményt csodálatos elbeszélő képességével varázslatosan érdekessé tudta tenni, és megvallom, hogy eddig még nem találtam olyan munkájára, amelynek a magva ne lett volna igaz. Ez esetben azonban sajnos Móra alaposan tévedett.

1958-ban a Magvető kiadásában jelent meg Móra „Sokféle. Egy cár, akit várnak” című kötete, úgynevezett „kritikai” kiadás. Ebben a 256. lapon olvasható „Két koponya története” címmel Haydn esete, már ti. úgy ahogy Móra valahol hallhatta, mert aligha hiszem, hogy valaha ezt az esetet így nyomtatásban kiadhatták volna. Eszerint Haydn koponyája „*az edinburgi múzeum kraniológiai gyűjteményében van leltározva.*” Ugyanis angol arisztokraták meglátogatták Esterházy herceget Kismartonban, „ki restelkedett, hogy a sír csak egy egyszerű halom a park végében.” Ezek a látogató főurak „*úgy gondolták, hazafias kötelességet teljesítenek, ha addig, míg vendéglátó gazdájuk alszik, kiássák a kismartoni park földjéből egy világhírű művész koponyáját s hazalopják magukkal Angliába.*” Így is történt, mondja Móra. Ha már egyszer kritikai kiadásról van szó, azt reméltük, hogy a kiadók a szokásos magyarázó jegyzetekben utalnak rá, hogy Móra itt végzetes tévedésnek esett áldozatul, de nem: a jegyzet a 389. lapon csak arra hivatkozik, hogy a történetet Móra először 1923. XI. 28-án a Világ c. napilapban, másodsor pedig a Magyar Hírlapban 1931. VIII. 2-án jelentette meg.

375 Kár, hogy a felújítás éppen a Haydn-év küszöbén történt és így élénkebben megragadt az olvasók emlékezetében, amint tapasztalhattam. Hogy Móra honnan vette ezt a hamis adatot, arra nyilván a „kritikai kiadás” összeállítóinak kellett volna, hogy gondja legyen. Tán még akkor hallott valamit Haydn koponyájáról, amikor itt a nyugati határszélen, Felsőlövön volt tanár. Amint látnivaló, angol főrangú tényleg szerepelt a valóságban is a koponya sorsának kialakulása körül, minden egyéb azonban valótlan.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Az olvasó kérdez – Az olvasó közöl / Szele Lajos: 32. Adat a kurucdombi szélmalom történetéhez

Szele Lajos: 32. Adat a kurucdombi szélmalom történetéhez

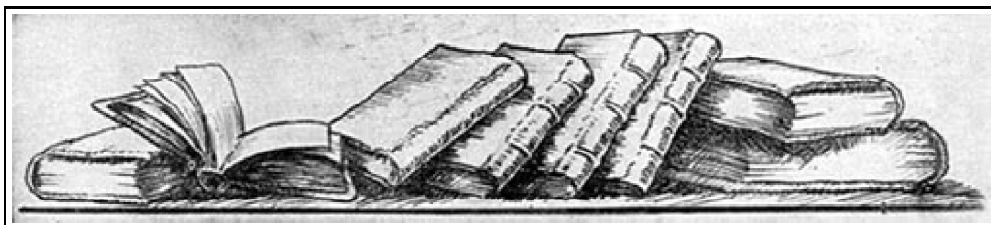
A SSz. 1956. évfolyamában Kovács Gábor Az olvasó kérdez, az olvasó közöl című rovat keretében felteszi a kérdést, hogy szélmalom volt-e eredetileg a Kurucdombon álló torony a hajdani kaszárnyával. Az ipari műemlék bizony megérdemelné, hogy már egyszer pontosan álljon előttünk a története. Heimler a maga topográfiájában csak a nevét említi, a történetét nem. A művészettörténeti topográfiából megtudjuk, hogy 1841-ben Saltzmann Károly felépítette a tornyot és az épületet szélmalomnak, és hogy 1842-ben Széchenyi

is megemlítette naplójában. Ezzel szemben a SSz. idei első számából (12. lap) az derül ki, hogy az építkezés egyáltalán nem indult meg és bár Saltzmann polgárjogot is szerzett, a tervek kivitelezésével késlekedett. Szabad legyen itt egy újabb adatot beiktatni, amely szerint 1845-ben a város az építető engedélyét 1847. november elsejéig meghosszabbította és felszólította, hogy 1846 tavaszán okvetlenül kezdje el a torony (Mühlthurm) építését (Tjk. 5104. tétel). Egyelőre hiányoznak az adatok az üzem megkezdéséről, de közölhetem egy újságcikk alapján annak befejezését, vagy legalább is gyanítható befejezését. Ugyanis a Politikai Ujságok c. lap 1860. július 12-én jelenti a következőket: „Csőd nyitott Salzmann Károly soproni lakos vagyona ellen; a köv. bejel. aug. 31-ig a soproni orsz. törvszéknél; perügylő Maresch József ügyvéd.” Ezek szerint a szélmalom még másfél évtizedig sem működött és a város hamarosan megszerezte kaszárnya számára.

A második világháborban elpusztult rokokó házak a Várkerületen

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni könyvespolc / Csapody István: Kitaibel Pálra vonatkozó töredékek

Csapody István: Kitaibel Pálra vonatkozó töredékek

A felejthetetlen emlékezetű magyar flórakutatónak, *Kitaibel Pálnak*, Sopron megye fiának születése 200. évfordulóját az elmúlt esztendőben ünnepelte idehaza és külföldön az egész tudományos világ. (L. *Kárpáti Zoltán*: Kitaibel Pál emlékének megünneplése SSz. 1958. 2. sz. p. 155–161. és Botanikai Közlemények 47. köt. 3–4. f. 1958. p. 367–371.) Érdemeinek méltatásából és pályafutásának értékeléséből olyan mértékben vette ki részét a napi sajtó, ismeretterjesztő- és tudományos irodalmunk, hogy hasonlóra alig akadhat példa egyhamar. (*Jávorka Sándor*, *Réthly Antal*, *Tasnádi Kubacska András*, *Proszjt János* stb. írásai.) Az érdeklődő olvasó meggyőződhet erről, ha soproni bibliográfiánk 1957. évi természettudományi termését áttekinti (S. Sz. 1958. 4. sz.), s azt a még most is gyűrűző *Kitaibel*- megemlékezésekkel (Bgd. Heimitblätter, Dokladü earubezsnuh ucsenuh stb.) kiegészíti (I. SSz. 1958. évi bibliográfiáját az 1960. évfolyamban!). Helytörténeti folyóiratunk is kivette részét az ünneplésből (1. *Kárpáti Z.*: Kitaibel Pál. SSz. 1957. 1–2. sz. p. 141–143.), sőt *Kárpáti Zoltán* és *Csatkai Endre* javaslatára városunk létesítendő utcái közül egyet *Kitaibel Pálról* el is nevezett (Egerdi-domb táján).

Kitaibel-irodalmunk legértékesebb termését *Jávorka Sándor* tette le szak- és olvasóközönségünk ünnepi asztalára (Kitaibel Pál. Bpest, Akadémiai Kiadó. 1957.), ismertetését e sorok írójától a SSz. 1957. évi 3–4. sz.-ban (p. 320–321.) találja meg az olvasó. Jelen néhány adatnak közlése *Jávorkának* ehhez a könyvéhez kapcsolódik, s bár futólag mindkettőt érinti, úgy véljük, mégsem érdektelen azokat teljes terjedelemben közölni.

Jávorka említi (p. 125.), hogy 1821. aug. 23-án *Kitaibel* emlékére az egyetem épületében ünnepséget rendeztek, amelyen *Pfisterer András*, az orvosi kar elnöke, királyi helytartósági tanácsos mondott beszédet, méltatva *Kitaibel* érdemeit. Hogy miként emlékezik meg erről akkori tudományos újságunk, a *Magyar Kurir* 1821. évi aug. 31-i száma (18. kötp. 144.), álljanak itt sorai:

„Pesten, Augustus 23-dikán a Királyi Universitásnak palotájában néhai T. T. Kitaibel Pál Úrnak, az Orvosi Tudományok Doktorának, és az Universitás Fűvészt Kertje Igazgatójának, kinek halála annak idejében jelentetett, emlékezete jeles magasztaló beszéddel innepeltetett. Ezen gyászinnepelés annál szembetűnőbbnek látszhatott, mivel a' boldogult még életében is tsaknem elfelejtette volt, és noha jeles munkákkal, és hasznos fáradozásokkal a' Közjóra folyvást dolgozott, még is Őtet hazabeli különös tisztelet soha sem, a' tsekély jutalom pedig későn érte. A' külföld tsudálja az ő szép munkáját, mellyet: *Plantae rariores Regni Hungariae* név alatt kiadott, s' talán tsak a' késő maradék fogja használhatni azon kézírásait, mellyek a' Nemzeti Múzeum számára megvásároltattak, és az ő Magyarországi útazásait, és a Hazánkban lévő, tsaknem minden Érczes és Orvosi vizeknek chemiai megvizsgálásait foglalják magukban.

Erre nézve különös tiszteletet érdemel Nagyságos Pfisterer András, Kir, Tanácsos Urnak, az Orvosi Kar Igazgatójának és Elülülőjének, a' megholt érdemes férfit éránt való figyelmessége, hogy Őtet legalább holta után megkülönböztette, és önön maga számos nagy gyülekezet előtt, magasztaló 377 beszéddel megtisztelte. Mellyekben az előbb mondottakon kívül, ditséretesen említettett, hogy Kitaibel a Fűvész Tudományokban 300 új fajakat és 3 új nemet talált fel; az Állatok–Históriájára nézve pedig, hogy egy új Gyík fajat fődözött fel, és mind' a' Balatoni, mind a' Dunai több Hal fajaknak mineműségét szorossan meghatározta; az Ásványok Országában is jeles érdemeket tett, midőn többféle Ércz és Ásvány testeket, a' Chemia segedelmével bővebben megismértetett. Vajha ezen késő megtiszteltetés arra ébresztené azokat, akik a' Talentumokat felserkenthetik, hogy a' Hazafiakban lévő tehetségeket segedelmekkel ébresztenék, és korábban megbetsülni el ne mulassák."

Hogy hazánk legjobbjai már korábban is értékelték és tisztelték *Kitaibelt*, bizonyítja *Cserey Farkasnak Kazinczy Ferenchez* intézett, 1818 jan. 18-ról kelt levele (l. Kazinczy F. levelezése. XV. kötet. p. 451–452), amelyben ezeket írja:

„Leg nagyobb Hazai Botanicusunk meg halván, köz háládatosságra érdemesedett és így erre magamot is le kötelezve ismervén, kertembe, éppen oda, a'hol egy szép *Kitaibelia Vitifolia* áll, követ állítok emlékezetére, és a következőket vésetem abba:

Memoriae Pauli Kitaibel Sacrum, – Qui Botanicus studium non modo coluit assidue, sed promovit etiam indefesse. Ad Exemplumque, quod aliae praestiterunt Gentes, opes hujus Naturae Regni detexit vulgavitque- Erudite et Nitide- Hinc nomen, et memoriam ejus – Ipsa Vegetatio Aere perennius reddit."

Azt, hogy *Cserey Farkas* szándékát valóban beváltotta, tudjuk. *Jávorka Sándor* lábjegyzetben megemlékezik ugyanis arról, (p. 27), hogy „egykorú emlékköve állott *Kitaibelnek* Erdélyben, a nagy műveltségű voltaireánus nagyajtai *Cserey Farkas* krasznai híres botanikus kertjében." Azt, hogy meddig állt fenn, nem ismerjük.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni könyvespolc / ERDÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK Szerk.: Botvay Károly. Szerk. bizottság: Farkas Vilmos, Haracsi Lajos, Lámfalussy Sándor és Sébor Sándor. Az Erdőmérnöki Főiskola Kiadványa. Sopron. Mezőgazdasági Kiadó. 1958. No. 1. 280 o.

ERDÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK Szerk.: Botvay Károly. Szerk. bizottság: Farkas Vilmos, Haracsi Lajos, Lámfalussy Sándor és Sébor Sándor. Az Erdőmérnöki Főiskola Kiadványa. Sopron. Mezőgazdasági Kiadó. 1958. No. 1. 280 o.

Örömmel köszöntjük az Erdőmérnöki Főiskola kiadványának ünnepi számát, amely kiállításában, terjedelmében és tudományos mondanivalójában tekintve jelentős lépés előre. A kötet alkalmas arra, hogy az Erdőmérnöki Főiskola 150 éves fennállását, az erdészeti felsőoktatás kétszázéves évfordulóját, s végül az első erdészeti szakfolyóiratnak, a nagyigényű Erdészeti Kísérleteknek 60 éves fordulóját egyszerre jubiláló résztvevők számára demonstrálja erdészettudományunk európai színvonalát. A jelenbe átnyúló múltat és a jövőbe mutató jelent szerencsés összefonódásban mutatja a határainkon kívül erdészeti szakkörökben mindenütt ismert *Fekete Zoltán*, *Magyar Pál* és *Roth Gyula* nevei mellett, továbbá elismert tudósainkon kívül a feltörekvő harmadik nemzedék részbeni jelentkezése is. A váratlanul elhunyt *Botvay Károly* professzor szerencsés szerkesztői működésének kell tartanunk, hogy a kiadvány új, az eddiginél

kifejezőbb címet is kapott. Az 1949-ben megszakadt Erdészeti Kísérletek jogutódja ugyanis 1950-től az Agrártudományi Egyetem Erdőmérnöki Karának Évkönyve, 1951-től az Erdőmérnöki Főiskola Évkönyve címen jelent meg, 1954-től kezdve pedig az – e sorok írójától rendszeresen ismertetett – Erdőmérnöki Főiskola Közleményei nevet viselte. Az Erdészettudományi Közlemények, a kiadvány jelen elnevezése, nagyon kifejező s ezért reméljük, hogy tartós is lesz, periodikák életében ugyanis a sűrű névváltoztatás nem előnyös.

Úgy véljük, senkit sem zavar, hogy a kötetben, 280 oldalon közreadott, bőségesen illusztrált 16 közlemény fele nem a Főiskola oktatóinak, hanem az erdészettudomány más illusztris képviselőinek tollából került ki, annál is inkább, mert *Bokor Rezsőt*, *Győrfi Jánost* és *Magyar Pált* a Főiskola legalább annyira magáénak vallhatja, mint az az intézmény, amely ma állomáshelyük. (ERTI.) Külön örömeinkre szolgál, hogy az Erdőmérnöki Főiskola vendégszeretét élvező Magyar Tudományos Akadémia [378](#)Talajbiológiai Laboratóriumának ez idő szerinti vezetője, *Varga Lajos*, évtizedekig *Fehér Dániel* személyes jóbarátja és munkatársa, áttekinthető módon számot ad arról a szerteágazó kutatómunkáról, amely a Főiskola Növényteni Intézetében, boldogult *Fehér Dániel* irányítása alatt – világviszonylatban úttörő formában – lefolyt. Ez a kegyeletes számadás, a múltra emlékezés haladóan kötelező hagyományait élesíti fel az olvasóban, a szorosan mellette felzárkózó *Keresztesi Béla* által írott közlemény pedig erdőgazdaságunk szocialista építésének megtett útjáról adva mértéktartó keresztmetszetet, mai életünk elemzésében gyökeredzik. Aki nem szorosabb értelemben vett szakember, annak elsősorban ezt a két, szemleszámba menő tanulmányt ajánljuk figyelmébe.

A tudományos igénnyel jelentkező értekezések, tanulmányok ill. dolgozatok sorát – *Fekete Zoltán* beköszöntője után – *Haracsi Lajos* professzor nyitja meg. Dolgozatának már a címe is: „Hazánk természetes erdőtípusai”, meglepi a tájékozottabb olvasót, hiszen korunk egyik legforrongóbb szakterületéről ígér nem-tipológus újszerű szintézist. A feladat nagyságából következik, hogy ezt – számos értékes megállapítása és gyakorlati útmutatása ellenére – sem oldja meg. Fő erőssége a típusok erdőművelési jellemzése és az ökológiai sorok összeállítása. Feltétlenül szerencsés gyakorlati szempontból a kocsányos- és kocsánytalan tölgyesek éles elhatárolása olyan mértékben, miként azt a szerző teszi, kellő elméleti pontossággal nem definiált „erdőtípus” fogalma szerint helyenként aránytalanul kategorizált tipológiai egységei azonban – felvételi táblázatok, bizonyítóanyag hiányában és a szakirodalomban következetesen alkalmazott nomenklaturai prioritás mellőzésével – nem minden esetben azonosíthatók a negyedszázados magyar növényföldrajzi irodalom eredményeivel. Értékes újszerűségében, eredetiségében és bátorságában van; gyakorlati alkalmazhatóságáról az idő mond majd ítéletet.

A Kossuth-díjas *Roth Gyula* ugyanúgy, mint az előző kötetben, most is a szálalóerdőről értekezik. Noha a tanulmány sok újat – eddigi közleményeihez viszonyítva – nem tartalmaz, mégis jó, hogy ez ünnepi számban az egész erdőgazdálkodást forradalmasító szálaló-üzemmódról összefoglalást kapunk, éppen annak leghivatottabb szószólójától. Dolgozatának elméletileg figyelemre méltó kitétele az, amely az erdő értelmezésével kapcsolatban az erdőt *Möller* nyomán hajlandó organizmusnak felfogni. Ennek a felfogásnak a nyugati szakirodalomban *Wohlfarth* mai képviselője, könyve túlzásai mellett is gondolatébresztő. *Roth* dolgozatának gyakorlati tételei közül a vágásra jelölés irányelvei a legfigyelemreméltóbbak. Csak tisztelet és köszönet illetheti a szerzőt, amiért évtizedek óta bátor kiállással harcol szálalómeggyőződése mellett s cikkének ez alkalommal fémjelzett megjelenése mintha arra engedne következtetni, hogy a szálaló-elvvel szemben – Alma Materen belül és kívül – egyre jobban megtörik a jég.

Mai fiataljaink meghatott tisztelet nélkül alig állapodhatnak meg *Fekete Zoltán* akadémikus erdőbecslésán körébe vágó tanulmányának olvasásánál. Ez a tisztelet szól a tudósnak, aki gazdag tudományos

munkásságát még most sem tartja befejezettnek, és szól az embernek, aki egy húsz év előtt megkezdett kísérletsorozat próbatereinek újrafelvétele nyomán, példátlan szorgalommal még most is adni kíván a népgazdaságnak. A közlemény célja annak megvitatása, hogy az 1937-ben megjelent magyar akác-fatermési táblák átalakítása szükséges-e s ha igen, milyen mértékben. Arra a megállapításra jut, hogy az akácok gyéritésének régi rendszere nem felelhet meg a kívánalmaknak, mert nem ad módot az akác fatermő erélyének kellő kiaknázására. Erősebb gyéritéssel jobb eredmény várható. Kívánatos lenne a legjobb termőhely felső határát emelni. Végző fokon tehát új fatermési tábla készítését tartja szükségesnek.

Magyar Pál professzor sokat vitatott rontott erdeink helyreállításához szól hozzá, különös tekintettel az alföldi erdőkre. A rontott erdő fogalmát tágabb értelemben használja a kérdés magyar előzményeinek érintése után azoknak osztályozását adja. Megkülönböztet leromlott állományokat leromlott talajon, leromlott állományt nem vagy alig leromlott talajon, rossz állományt erdőtenyésztésre alkalmas talajon, rossz állományt erdőtenyésztésre javítás nélkül nem alkalmas talajon és rossz állományt erdőtenyésztésre nem alkalmas talajon. Felosztása szerint, néhány alföldi termőhelyen [379](#)konkrétan rámutat a javítás módjára. Írását szakirodalmunk határozott nyereségének tartjuk.

Bokor Rezső a tölgyek valódi mikorrhiza gombáinak meghatározásáról és a mikorrhiza-kapcsolat mesterséges létrehozása terén végzett kísérletek eddigi eredményeiről számol be. A kísérletek módszerét és táblázatos eredményeit a kissé túlrészletezett dolgozatban kapja az olvasó.

Győrfi János enumerációt ad a valódi fürkészarazsak gazdáinak ismeretéből. 108 fajt sorol fel, melyből 39-nek gazdája a tudományra nézve újak. A dolgozat számos soproni vonatkozást tartalmaz.

Papp Lászlónak, az Erdészeti Tudományos Intézet kutatójának mikroklimatikus dolgozata az állományklímának és a záródásnak kapcsolatát boncolja. Az állományklíma sajátosságai után vizsgálja a lombsátor megbontásának és a záródás mértékének mikroklimatikus hatását. Írását sok grafikon teszi szemléletessé.

Járó Zoltánt szakköreinknek nem kell bemutatni. Ezúttal a magyar erdők egyes típusainak alommennyiségével kapcsolatos vizsgálatairól számol be. Megállapításai érdekesek. Így arra az eredményre jut, hogy a bükk, gyertyán és fehérynár évi alomleadása megegyezik az átlagnövendék kg-mal, figyelembe véve a fatermési osztályt és a fajsúlyt. Az akácnál a felét sem éri ez el, a nyírnél, égernél és tölgnél a törvényszerűség még nem bizonyítható. Az alommennyiség azonos termőhelyen a kortól függ, különböző termőhelyek esetén pedig gyenge termőhelyen kisebb, jobb termőhelyen nagyobb. Figyelemre méltó, hogy a csernél és gyertyánál, ha eredeti termőhelyénél jobb helyre kerül, akkor is jelentkezik az alommennyiség csökkentése.

Mátyás Vilmos 1952 óta folytatott tölgytermésbecslési kísérleteiről ír tanulmányt. A ritkábban jelentkező tölgytermés előrebecslésére próbagallyakat használ fel. Módszere és táblázatai révén hazánkban első ízben nyílik lehetőség a tölgytermés rendszeres mennyiségi előrebecslésére.

A műszaki jellegű értekezések között *Winkler Oszkáré* az első „A magyarországi fűrészüzemek korszerűsítésének néhány építészeti kérdéséről.” A cikk nem szakember számára is érdekes, mert bemutatja, hogy a hazai fűrészüzemek nagy része nem felel meg a követelményeknek s ezért áttervezésük égetően szükséges. A tervezésnél legfontosabb szempont az anyagmozgatás gépesítése, amely az egyes hazai fűrészek évi 20 000–50 000 m³ rönkfeldolgozását tekintve, nem lehet olyan nagyfokú, mint a külföldi nagyüzemeké. A tanulmány az épülőfélben lévő szombathelyi fűrészüzem tervezésének ismertetése kapcsán számos kérdést vet fel és különösképpen az 1. iparvágány rönktér, fűrészcarnok és készárutér

viszonylagos elhelyezésének, és 2. a gépesített anyagmozgatás kérdéseit tárgyalja, a fűrészüzemi épületek közül pedig 3. a fűrészcsernok elrendezésével, kialakításával, korszerű és gazdaságos szerkezeti rendszerével foglalkozik.

Nagy fontosságú *Pálvölgyi Lóránd* egyetemi adjunktusnak az elektronikus távolságmérésről szóló értekezése, mely a geodéziai hálózatoknak radar- ill. elektronikus módszereken alapuló mérőműszer elméleti és gyakorlati kérdéseit oldja meg. A műszer első mintapéldánya most készül, szabadalmi bejelentése megtörtént. A találmány jelentőségét az adja meg, hogy az időjárás viszonyoktól függetlenül, tehát gazdaságos eljárás alapján elégíti ki a követelményeket anélkül, hogy a pontossági igényeket illetően engedményeket kellene tenni. A közlemény anyagát képező előadás a Geofizikai Társaság ülésén is igen élénk hazai és külföldi vitát eredményezett.

Két dolgozat az erdőfeltárástan köréből meríti tárgyát. *Rónai Ferenc* a feltáró utak víztelenítési problémáival, *Herpay Imre* az egyjártú erdei makadám utak korszerűsítésével foglalkozik. Mindketten hasznos, gyakorlatilag kivitelezhető javaslatokkal élnek, melyeknek beható elemzése az útépítő szakembereket érdekli.

A kötet utolsó tudományos értekezése *Szendrey István*tól származik „A rádióaktív dozimetria egyes kérdései és egy új mikrocoulombmetriás módszer” címen. Szerző megállapítja, hogy a radioizotopos erdészeti biológiai és biokémiai kutatások során a sugárzásnak biológiai hatékonyság szempontjából való megítélése dózismérés útján lehetséges.

Kovács Gábor.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni könyvespolc / Kovács Gábor: A tanulmányi állami erdőgazdaság ismertetése Sopron, 1958.

380 Kovács Gábor: A tanulmányi állami erdőgazdaság ismertetése Sopron, 1958.

Összeállította a Tanulmányi Erdőgazdaság munkabizottsága. – Felelős kiadó: Sallay Ferenc igazgató. – Felelős szerkesztő: Béky Albert főmérnök.

Az ízléses, kitűnő papíron és számos fényképpel ellátott kiadvány tulajdonképpeni feladata az Erdőmérnöki Főiskola 150 éves jubileumán résztvevők tájékoztatása volt a soproni Tanulmányi Állami Erdőgazdaság viszonyairól. Ezt az 54 oldal terjedelmű füzet nemcsak elérte, hanem ezen messze túlmenően szakembereknek és nem szakembereknek egyaránt olyan hasznos keresztmetszetet adott, amelyet mind ez ideig nélkülöztünk.

A kiadvány öt nagyobb fejezetre oszlik. Bevezetőben az erdőgazdaság célját és feladatát, kialakulását, jelenlegi szervezetét és más intézményekhez való viszonyát tárgyalja. Megtudjuk belőle, hogy a központhoz 4 erdőszet, 1 fogatgazdaság, 1 gépállomás és 1 fűrészüzem tartozik. Alkalmazottainak száma 151 fő, amelyből műszaki 98, adminisztratív 33, kisegítő 20, fizikai dolgozóinak átlaglétszáma 700. Területileg összesen 16 576 ha-on gazdálkodik s különleges feladata a gyakorlati oktatás biztosítása közép- és felsőfokú szakkaderek részére.

A második rész az erdőgazdaság leírásával foglalkozik. Különösen hasznos benne az erdők történeti

múltjával foglalkozó rész, mely ha hiányos, helyenként rapszódikus is, természetszerűleg nem pótolhat nagyobb tanulmányt, s ennél fogva a célnak megfelel. Bízunk abban, hogy Tamás József kéziratban lévő ilyen irányú munkája, gondos átdolgozás után napvilágot lát, a „százéves” munkaközösség munkálatai között pedig a soproni erdők történetének sokoldalú szintézisét Csapody Istvántól várjuk.

A harmadik fejezet az erdőgazdaság eddigi tevékenységéről ad számot. Mérlegre teszi a fahasználatok mértékét, erdőszítések, erdőnevelést, magtermést, csemetetermelést, fakitermelést és fagyártmánytermelést, gépesítést, a gazdaság területi feltártságát, építkezéseit és oktatásjellegű munkásságát. Megállapítja, hogy az erdőgazdaság, születésétől fogva, a meglévő 2 992 erdőrészlet közül 1781-ben egyszer vagy több alkalommal dolgozott, ami – az erdőrészek egyszeres területét véve figyelembe – az erdővel borított terület 80 %-át teszi ki.

Az erdőgazdaság célkitűzései során a távlati tervekkel ismerkedhet meg az olvasó. Végül az utolsó fejezet a területen folyó kísérleti és kutatási témákat sorolja fel.

Ha egyes fejezetei (pl. a geológiai és erdőtípus-viszonyokat tárgyaló rész) nem is egészen hibátlanok, a kiadvány ellen nagyobb kifogás nem emelhető. Az erdőgazdaság vezetőit csak elismerés illetheti, amiért egyre elmélyültebb szakmai munkájukat fentiekkel dokumentálva, mind szélesebb rétegeket segítenek hozzá szűkebb pátriájuk más nézőpontból való megismeréséhez. Ha kisebb észrevételeket (az 1. sz. táblázatban a területesség jelzésére szolgáló „ha” elmaradt; a 17. o-on a *Calluna-Vaccinium* nem talaj-, hanem növénytakaró stb.) tesszük is, javító szándékkal tesszük. Ugyanúgy felhívjuk a figyelmet arra, hogy a mellékletként csatolt I. sz. vázlatrajzon a „Fertő”-vel kezdődő helynevek rövidítésében következetesen „E” szerepel „F” helyett. Tehát Fertőszentmiklós helyett Eszenthmiklós, Fertőszéplak helyett Eszéplak, Ehomok stb. Ez nyilván elírás, idegeneket megtévesztő volta miatt azonban említésre érdemes.

Kovács Gábor.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni könyvespolc / Az Országos Orvostörténeti Könyvtár közleményei (Communicationes ex Bibliotheca Historiae Mediciae Hungarica.) Bpest. 1957. 6–7. sz. 318. o. Szerkesztette: Palla Ákos.

**Az Országos Orvostörténeti Könyvtár közleményei
(Communicationes ex Bibliotheca Historiae Mediciae Hungarica.)
Bpest. 1957. 6–7. sz. 318. o. Szerkesztette: Palla Ákos.**

Sem szerzői, sem megjelenési helye szerint nem soproni, számos soproni vonatkozása révén mégis könyvespolcunkra tartozó kiadvány látott 1958 utolsó negyedében napvilágot, mely bár eléggé alacsony példányszámban (700 db) az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei igényes sorozata 6–7. összevont számaként [381](#) jelent meg, joggal keltheti fel hely- és tudománytörténeti kérdések iránt fogékony olvasótáborunk figyelmét. Annál is inkább állíthatjuk ezt, mert a sorozat egyik elindítója és szerkesztő bizottságának elnöke, néhai *Jáki Gyula* orvosprofesszor, kinek elsősorban érdeme, hogy a kiadványsorozat rövid idő alatt európai színvonalat ért el, a Soproni Szemle írógárdájához is tartozott.

Jelen sorok a kiadványsorozat legújabb számával kívánunk foglalkozni, mégsem mulaszthatom el annak megemlítését, hogy már a korábbi számok közül is nem egy akadt, amelyik méltán érdemelt volna bővebb ismertetést. Így a 2. szám *Csapody István* szemésztől emlékezik meg és értékeli tudományos munkásságát,

fiának, *Csapody István Zoltán* orvosprofesszornak tollából. A 3. szám *Borsa Gedeon*nak, a soproni származású szlavyon orvosnak, *Frankovith Gergely*nek működésével foglalkozik, míg a 4. szám (1956) *Iványi Béla* színes részlettanulmányát hozza „Vízégetés” Nyugat-Magyarországon a XVI–XVII. században” címmel. A sort a kifejezetten soproni vonatkozású *Kitaibel*-irodalom egyik jeles dolgozata zárja le (5. szám, 1957) *Daday András*tól, *Tasnádi Kubacska András* bevezetésével.

Az előttünk fekvő kötet jó papíron, megnyerő kiállításban, a legigényesebb olvasót is jólesően elégítheti ki. Az az orvostörténeti anyag, amelyből a kötet tizenegy közleménye tárgyat meríti, gazdagon és szépen illusztrált. Értékéhez nagyban hozzájárul, hogy mindegyik dolgozathoz idegen nyelvű összefoglaló is tartozik több nyelven, attól függően, hogy az egyes témakörök melyik nemzetet érintik közelebbről, Prof. Miloslav Matousek írása egész terjedelmében német nyelven látott napvilágot a magyar és csehszlovák orvosok régebbi kapcsolatairól.

Bármennyire szeretnénk valamennyi tanulmányt ismertetni, e helyütt erről le kell mondanunk. Csak megemlítem, hogy *Prof. Morelli Gusztáv*nak Árkövy Józsefről, *Daday András*nak Schoepf Ágostonról, *Izsák Sámuel*nek Oroszhegyi Józsa doktor munkájáról írott dolgozatai csakúgy, mint *Birtalan Győző* és *Máté Károly*, továbbá *Mérei Gyula* vonzóan megírt értekezései a klasszikus kínai, ill. asszír-babilóni orvostudományokról, válogatottan színvonalas írások. Egészen becses tudománytörténeti értékű, s emellett laikusok számára is érdekes *Tardy Lajos* közleménye a kalandos életű Reineggs Jakabról, Gruzia reformátoráról.

Soproni vonatkozású dolgozat három akad a legújabb kötetben: *Csatkai Endréé*, *Natter-Nád Miksáé*, *Bencze Józsefé*, s amennyiben Loew Károly Frigyes soproni orvosbotanikus kortársaként fogjuk fel Fischer Dániel késmárki orvost, az első magyar orvos-természettudományi folyóirat értelmi szerzőjét, bizonyos mértékben ide vehető *Schulteis Emil* írása is.

Csatkai Endre (p. 275–277.) a győri ferencesek hajdani betegszobájának 1786. évi leltárát közli. Dolgozata soproni nézőpontból azért érdekes, mert rövid közleményében, adatközlésével kapcsolatban megemlékezik arról, hogy Sopronban a ferenceseknek, Vimpácon a minoritáknak, Lándzséron pedig a kamalduli-rendnek voltak a XVIII. szd.-ban betegszobái.

Natter-Nád Miksa élvezetes tanulmánya (p. 278–318) „A magyar orvosok és a botanika” címet viseli. Írója – kit aligha kell idősebb nemzedékünknek bemutatni – hivatott mestere a tollnak. Népszerűsítő írásai, könyvei s most tudománytörténeti közleménye szakműveltségünk kiterjesztésének nemesveretű hagyományaira épülnek. Jelen tanulmányában a magyar orvosbotanikusok legjelesebbjeinek állít emléket s minket azért érint közelebbről, mert számos olyan névvel találkozunk, amelyeknek viselői soproni működésük révén jelentősek. A sort *Clusius* nyitja meg, majd a Flora Semproniensis szerzői *Loew Károly Frigyes* és *Deccard János Kristóf*, *Brückmann Franz Ernest*, *Krámer János*, *Franz Mygind*, *Ingenhousz*, *Kitaibel Pál*, *Szontágh Miklós*, *Manninger Vilmos* következnek. Magunk részéről még ki is egészítjük *Frankovith Gergely* megemlékezésével, akinek 1588-ban megjelent „Hasznos és felette szükséges könyv”-e kifejezetten orvosi receptkönyv s ha orvos nem is volt, pacienturával bírt, s mint már 1949-ben kimutattam, termő- és lelőhelyi adatokat közölt művében Sopron környékéről. (Csapody István: Sopron és Sopronmegye a magyar botanika történetének tükrében. Agrártud. Egyetem Erdőmérnöki Kar Évkönyve. I. köt. 1949. p. 257.–298.) Hiányoljuk, bár alárendeltebb jelentőségénél fogva megértjük, hogy *Gensel Ádám* soproni orvos, *Gensel Kornél* gyógyszerész fiának neve nem [382](#)került említésre, aki a magyar teáról értekezett és több tudós társaságnak tagja volt. Sajnos *Deccard Kristóf* említése sem egészen egyértelmű, s mintha *Gombocz Endre* korábbi tanulmányainak elmarasztaló felfogását tükrözné, noha *Deccard Loew Károlynak*

jelentős szerzőtársa volt az első magyar helyi flóramű megszerkesztésénél. A fogalmazásból az sem tűnik ki, vajon a szerző tud-e arról, hogy az eredeti „Flora Semproniensis” 1947-ben előkerült és jelenleg a soproni múzeum birtokában van. (1. id. m. p. 268.) Ha nem is botanikai, de borászati szakmunka szerzője *Komáromy János Péter* orvos, ki soproni születésű volt és a soproni borról írta meg doktori értekezését. Kisebb jelentőségűek, s ezért általános magyar orvostörténeti szempontból érthetően nem voltak a dolgozatban tárgyalhatók *Deccard Vilmos*, az előbbi Deccardnak fia, továbbá *Conrád András* és fia, *Conrád József*, mindketten soproni orvosbotanikusok. Feltétlenül a tanulmányban lett volna azonban helye az orvosbotanikusok egyik kiváló megtestesítőjének, a kőszegi flóra szorgalmas kutatójának, *Waisbecker Antalnak*, kiről *Jávorka Sándor* a *Carex Fritschii*-vel kapcsolatban emlékezett meg (*Acta Geobotanica Hungarica*. Tom. III. 1940. p. 148–150.).

A dolgozat értékét nem rontják olyan apró kifejezésbeli elírások, mint pl. *Clusiussal* kapcsolatban a hírhedt jelző (inkább *híres* volt, mint hírhedt), ehető- és mérgecgombák helyett a „bolongomba” szóhasználat. A 278. oldalon, Hippokratésszel kapcsolatos rész 2. és 3. sora között nyilván egy sor, nyomdatechnikai okokból kimaradt, jelen formájában nem érthető.

Az értekezés imponálóan sok kultúrtörténeti adatot dolgoz fel s feltétlenül felkelti szakköreink figyelmét, főként a *Meliusz Juhász Péter* Füveskönye (1578.) előtti időszak botanikatörténeti emlékeiről szolgáltatott adataival.

Natter-Nád Miksa munkájával kapcsolatos némileg *Bencze József* több szempontból is érdekes, igen szép írása „Az empirikus doktorkodásról és annak kéziratairól.” (p. 212–274.) Soproni vonatkozások ebben is bőven akadnak. Így rámutat arra, hogy Sopronban a XV–XVI. szd.-ban a céhek élénk virágzásával kapcsolatban orvosok „szegődtetése” már divatban volt; utal a már említett *Frankovith Gergelyre*; ismerteti a Győr-Sopron megyei Beled község egykori plébánosának, Kisfaludynak kéziratosa-könyvét; csepregi, répcevidéki néprajzi adatokat stb, stb. *Ferber József* pinkafői, majd rohonci gazdatisztnak 1830-ból származó gyógyító könyve *Maár Margitnak* a SSz-ben, később a Bgd. Heimatblätterben közölt „Népi orvoslás Sopronban és környékén” c. műveivel rokon, e tárgykör mélyebb és további feldolgozása érdekes lehet.

A kiadványt határozott nyereségnek tartjuk és folytatását várjuk.

Csapody István

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni könyvespolc / Mitscha–Märheim, Herbert: Der Awarenfriedhof von Leithaprodersdorf.

Mitscha–Märheim, Herbert: Der Awarenfriedhof von Leithaprodersdorf. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Heft 17, Eisenstadt, 1957.)

Lajtpordánytól délkeletre, az alsó-ausztriai határvonal mentén kis emelkedő terület el, amelyből már a múlt század végétől homokot bányásztak. A munka folyamán állandóan sírokra bukkantak, tartalmukat azonban széthordták, szétszórták, a sírokat összerombolták. 1927-ben a burgenlandi Landesmuseum, 1928-ban Wolf Sándor bízta meg Seracsin Sándort a sírok feltáráásával. 1951-ben Ohrenberger szintén a Landesmuseum számára végzett ásatásokat.

Seracsin Sándor ásatási jelentései alapján foglalkozik az avar temető leleteivel Mitscha–Märheim, 131 sír

és tartalma nyer e füzetben megbeszélést. Seracsin azonban nem készített sem feltárási tervet, sem felmérési adatokat nem nyújt jelentésében, így sem a temető nagyságára, sem a sírok elhelyezési módjára következtetni nem lehet. A leletek különben is csak csekély világot vetnek az avar életre, mert valószínű már korán, talán már az utolsó temetkezések után a sírok rablók áldozatai lettek. A gazdag ezüst és arany díszítések ornamentikája a 7–8. századra utalnak. Két sírból jellegzetesen germán övdíszek kerültek elő, melyekből egy korábbi, népvándorláskorabeli germán temetőre lehetne következtetni. Feltűnő, hogy fegyveres [383](#)sírok igen ritkán fordulnak elő, lovas temetkezés egyáltalán nem. A későbbi temetkezési réteg agyagedényei már a 9. sz. termékei, tehát a pusztuló avar néptöredék utolsó maradványai is még temetőnek használták e helyet.

M. G.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni könyvespolc / Kranzmayer, Eberhardt–Bürger, Karl: Burgenländisches Siedlungsnamenbuch

Kranzmayer, Eberhardt–Bürger, Karl: Burgenländisches Siedlungsnamenbuch (Burgenländische Forschungen, Heft 36, Eisenstadt 1957.)

Nyugat-Magyarország, ill. Burgenland helységneveinek magyarázatával már több jelentős nyelvészeti munka foglalkozott, nem mindig kielégítő eredménnyel. Kranzmayer, a bécsi egyetem professzora és az osztrák helységnev- és településtörténeti kutatás jeles képviselője új módszerrel kíván célt érni. A K. Bürger által kidolgozott etimológia alapján a neveket különböző szempontok szerint (eredet, kor, alaktani osztály stb.) csoportokba szedi, és az egyes csoportoknak egymáshoz, valamint a szereplő nevek összegéhez való százalékos viszonyából következtet a település keletkezési idejére, nemzetiségi hovatartozására. E kimutatások képezik Kranzmayer településtörténeti összefoglalásával a mű második részét. Következtetései helyes vagy helytelen voltának vizsgálata további helytörténeti és nyelvészeti kutatások feladata, és nem tartozik e rövid ismertetés keretébe. Megemlítjük azonban, hogy a „Sopron” név magyarázatánál még Moór Elemér magyarázataira hivatkozik. Erőltetettnek érezni többek között Sásony (Winden) származtatását ofn. Sahsin vagy Sahsono („szász”)-ból a régi lövésztelepülés, Schützen a/G. (Sérc) régebbi német nevének, „Gschieß”-nek a kfn. schiez (oromfal) szóból is. Így természetesen az etimológiai értelmezés változásával a viszonyszámok is megváltoznak. A szerzők a 307 vizsgált helységnevből 8 %-ot magyar eredetűnek, 35 %-ot német eredetűnek, a többit szlávnak, páros elnevezésnek v. szabad fordításnak fogadnak el.

M. G.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni könyvespolc / Karl Mollay: Das Ofner Stadtrecht.

Karl Mollay: Das Ofner Stadtrecht. Budapest, 1959. 8-^o, 237. I., 2 térképpel és 14 képmelléklettel.

A budai jogkönyvet a pozsonyi líceum birtokában lévő kézirat alapján még 1845-ben kiadták Michnay és Lichner líceumi tanárok. Ámbár ez a kiadás az akkori viszonyokhoz képest jónak mondható, a mai követelményeknek már nem felel meg és így igen hasznos munkát végzett Mollay, amikor ezt a becses nyelvészeti és történeti emléket orthographiai hűséggel újból kiadta.

A budai jogkönyv írójának kérdését mindeddig még szóvá sem lehetett tenni, mivel a kézirat előszavában található *Johes* rövidítést az első kiadók sajnálatos tévedéssel Jehovas-sal fejtették meg az egyedül helyes *Johannes*, azaz János helyett. Mert bizonyosnak mondhatjuk, hogy a budai jogkönyvet az 1404–1439. közötti években írták le, ebből következik, hogy a budai jogkönyv írója csakis ebben az időben élő János nevű városbíró, tanácsos vagy városi jegyző lehet, mivel a vasládában gondosan elzárt budai kiváltságlevelekhez csak ezek férközhettek. Mollay meg is kísérli az író személyének kérdését tisztázni és arra az eredményre jut, hogy az Siebenlinden János lehet, aki valóban többször Buda városbírája volt a jelzett időben.

Bármennyire meggyőzőnek látszik is Mollay ez irányú okfejtése, a budai jogkönyv szövegének gondos áttanulmányozása alapján a magam részéről inkább azon a véleményen vagyok, hogy azt egy János nevű budai városi jegyző írta le, mert sem a budai városbírónak, sem egyetlen budai tanácsosnak nem állott érdekében a városi jegyző kiváltságos helyzetét olyan részletességgel, sőt azt mondhatnám, olyan féltő gondossággal lerögzíteni, miként azt a jogkönyv 21., 28., 30., 40., 41., 44., 49., 51., 54., 55., 56., 61., 144. és 236/a. fejezeteiben olvashatjuk. Ide sorolom az 50. fejezetet is, amelyben a városi jegyző írói díjazása van felsorolva a lehető legnagyobb pontossággal!

A budai jogkönyv eredetije elveszett, de három másolata fennmaradt. A szövegekölés a pozsonyi líceum birtokában lévő példány alapján történt, amely közel egykorú másolata az eredetinek és amelyet Reichentaller Tamás pozsonyi tanácsos 3841559-ben ajándékozott Pozsony városának. Minden fejezet alján a másik két példány eltérő szavai találhatók, hogy így e három példány szövege egymással összevethető legyen. E két másolat közül az egyiket a budapesti Egyetemi Könyvtárban őrzik. Ez 1560-ban Cromer Lénárd kassai városi jegyző tulajdona volt és azt 1541–1559 közötti időben másolták le. A harmadik példányt a Fővárosi Könyvtár szerezte meg 1938-ban Bozsernyik Béla hagyatékából, aki ahhoz Erdélyben jutott. Ez a másolat a XVI. század elejéről származik.

Az elmondottak szerint a budai jogkönyvet Budán és Pesten kívül Pozsonyban, Kassán és Erdélyben, valószínűleg Kolozsvárott használták, ezzel szemben Sopronban, amely pedig szintén tárnoki város volt, ennek a jogkönyvnek semmiféle hatását sem tudjuk kimutatni. Olyan izgalmas kérdés ez, amivel érdemes lenne egy tanulmányban külön foglalkozni.

A budai jogkönyv 9. fejezete szerint Buda évi királyi adója 4 000 aranyforint. Ebből Buda 2/3 részt, míg Pest az 1/3 részt fizeti. Ugyanekkor Sopron évi adója 400 aranyforint! Mivel Sopron lakosságát a fennmaradt adójegyzékek alapján ebben az időben legalább 3 500 lélekre becsülhetjük, pusztán a királyi adózás mértéke után Buda és Pest együttes lakossága ezek szerint 35 000 lélek benne! Nem hinném, hogy ez a számítás megtámadhatatlan volna, annyit azonban nyugodtan elmondhatunk, hogy Buda és Pest lakossága legalább 25–30 ezer lélekre tehető Zsigmond király korában.

A budai jogkönyv szövegének betűhű közlése után kitűnő tárgy- és szómutatóval zárul a kötet, amelynek nyomdatechnikai szempontból való kiállítása is minden dicséretet megérdemel.

Mi, soproniak annak is nagyon örülünk, hogy a Monumenta Historica Budapestinensia I. kötete Mollay nevével jelent meg, ki nemcsak Sopron város szülötte, hanem Sopron helytörténetének eredményes művelésében nőtt naggyá!

Házi Jenő

Kilátás a Tűztoronyból 1890 körül

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HIRDETÉS

HIRDETÉS

Városunk lakosságának minden igényét kielégítik
Az Iparcikk Kiskereskedelmi Vállalat szaküzletei

Közkedvelt a **Soproni Sörgyár** készítménye

a kiváló
Világos
Barna
Kinizsi
sör

A Soproni Élelmiszerkiskereskedelmi Vállalat

fűszer
csemege
édesség
dohány
tej és hús boltjai

a város minden pontján egész nap a vásárlóközönség szolgálatára állnak

Sopron és Vidéke **Körzeti Földművesszövetkezet** mezőgazdasági szakboltja:

Ötvös utca 3.

A korszerű mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos szerárúk, kisgépek, védőszerek, műtrágya stb.

A szőlőgazdaság kellékei, hordók, prések, szőlőzúzó, permetezőgépek, burgonyazúzó stb.

Soproni Építőipari és Épületkarbantartó Ktsz

Vállal:
kőműves
ács
tetőfedő
épületasztalos
szobafestő
mázoló
címfestő
dukkozó
üvegező
üvegcsiszoló
kályhás
parkettás
munkákat

Központi telep és iroda: Kossuth Lajos utca 5 – Telefon: 318 és 327

Üveges részleg: Lenin körút 22 – Telefon: 326

Soproni Asztalos- és Faipari KSZ

Sopron, Vitnyédi u. 13 – Telefon: 704

asztalos

**kárpitos
festő, mázoló
javító
játék
iparművész**

részlegeivel a lakosság szükségleteinek kielégítésére a legmesszebbmenőig rendelkezésre áll

Készít:

hálószobát, kombináltszekrényt, rekamiét, sezlont, konyhabútort
és mindennemű egyéb lakberendezési tárgyat, egyéni megrendelésre, elsőrendű minőségben és ízléses
kivitelben

Vállal:

címtáblafestést, bútormázolást és mindennemű javítást

Játék és iparművészeti készítményei minden alkalomra nagy választékban kaphatók a Soproni
Kiskereskedelmi V. üzleteiben

Győr-Sopron megye Idegenforgalmi Hivatala

Sopron, Ógabonátér 8 – Telefon: 55

Kirendeltségek:

Győr, Városi Tanácsház – Telefon: 25-90

Mosonmagyaróvár, Lenin út 60 – Telefon: 66-30

Kirándulások előkészítése, program összeállítása, szervezése

Szállásbiztosítás:

szállodában – turistaszálláson – magánhelyen.

Ellátás és csoportos étkeztetés biztosítása

Különvonatok és autóbusz különjáratok indítása.

Városismertetési séták rendezése szakképzett vezetőkkel

Városkörnyéki autóbuszkirándulások szervezése

Utazási- és menetjegyirodák (IBUSZ)

Soproni diákszálló

Ferenczi János u. 2 – Telefon: 414

Szállásigénylések idejében bejelentendők:
az Idegenforgalmi Hivatalhoz

Soproni Posztó- és Szőnyeggyár

Sopron, Baross út 24

Gyapjúsövetek
Takarók
Műszaki szövetek
Bútorszövetek
Szőnyegek

Soproni Húsipari Vállalat

Sopron

Telefonszámok: 191, 192, 193, 627
és az üzlet: 699

*A Soproni Húsipari Vállalat dolgozói
jóminőségű hentesáruk készítésével járulnak hozzá
az élelmiszeripar fejlődéséhez.*

Hátulsó utca 2–4. szám alatt
a Húsipar húsüzletében naponta friss hentesáru kapható bőséges választékban

Soproni pamutipar

Sopron, Selmeci utca 15-17 szám
Telefon 298 szám

Pamutszövőgyár

**ELZETT
Vasáru gyár
Zárgyár**

Sopron
Csengeri utca 30–32

Gyártmányai:

zárak, ajtó- és ablakpántok, épületvasalások

Soproni Fésűsfonalgyár

Gyártelep:
Sopron, Ágfalvi út 4. szám
Távbeszélő: 50

Budapesti iroda:
Budapest, V., Szent István tér 16 sz. – Távbeszélő: 328-722

Autóalkatrészgyár V.

„Rába” gyáregysége
Sopron, Batsányi u. 15

Gyártmányai:

Személy- és tehergépkocsi alkatrészek
„Rába” motor, futómű, kapcsolóművek
Csepel 130–300 futómű és csörlőművek

Soproni Tűgyár

Sopron, Csepel utca 3

Különbéféle tűárak, kárpitós díszszeg, cipőkarikák, fűzőszemek, bőrszegecsek,
mezőgazdasági gépalkatrészek, késárak, különféle kéziszerszámok készítése

Üzemünk kiváló dolgozói a következők:

László Lószef beállító lakatos
Csiszár József beállító lakatos
Polák Dezső beállító lakatos
Kalcher Istvánné csomagoló
Gombás Istvánné gépmunkásnő
Kránixfeld Lajosné gépmunkásnő
Szabó Sándorné gépmunkásnő
Szekendi Ferenc szerszámkészítő
Tamási Károly galvanizáló

Soproni Ruhagyár

Sopron, Rákóczi utca 6

Kiváló eredményeivel négyszer szerezte meg az Élüzem címet

1958 augusztus 20-án kitüntetést nyert dolgozók:

„Könnyűipar kiváló dolgozója“

SÁGHI FERENC áruforgalmi osztályvezető, SZABÓ JENŐ műszak diszpécser, BALOGH LAJOSNÉ
kézimunkás

„Kiváló dolgozó“ jelvény

SOBOR LAJOS művezető, TÓTH IRÉN gépész, SIMON JÓZSEFNÉ gépész, HÓDI JÁNOS művezető

„Kiváló dolgozó“ oklevél

BERKES JENŐ művezető, SZOLNOKI GYULA gyártáselőkészítés vezető, GAÁL TERÉZ művezető, BENCSIK KÁROLYNÉ szériázó szabász, HASZA MARGIT számviteli osztályvezető, KOVÁCS JÓZSEF üzemmérnök, FEGYVERNEKI SÁNDOR asztalos, TÓTH BÁLINTNÉ gépész, KARDOS FERENC gépész, SCHUBERT ELEMÉR gépész, FRANG GÉZÁNÉ gépész, GUZMITS JÓZSEF gépész, TAKÁTS KÁLMÁNNÉ vasaló, STIFTER MARGIT gépész, SZABÓ MÁRIA gépész, SKULTÉTI JÓZSEFNÉ gépész, MARSITS MARGIT gépész, MÉSZÁROS GYULÁNÉ technikus csoportvezető, FOKI ILONA norma csoportvezető, HORVÁTH GYULA főműszerész

Tartsa pénztét takarékpénztárban!

A takaréketét kamatozik, bármikor minden előzetes felmondás nélkül *felvehető!*

Bővebb felvilágosítást ad az Országos Takarékpénztár fiókja, Sopron, Lenin körút 98, valamint bármelyik postahivatal

Kevés pénzért sokat nyerhet!

Totózzon

Lottózzon

a soproni totó-lottó irodában

Sopron, Lenin körút 88

Soproni Járműgyártó Szövetkezet

Központi iroda: Rákóczi utca 27

Tel.: 319

Szjgyártó Üzem

Lenin körút 90

Telefon: 317

Lószerszámok, kézitáskák, bőröndök, bőrárúk készítése, javítása

Motorjavító Üzem

Botond utca 1

Telefon: 524

Megbízható, gyors, biztos szerviz

Bognár-, kovácsüzem

Rákóczi utca 27

Kézikocsi, szekér, fejsze, ekekészítés, javítás, lópatkolás, autókarosszéria készítés

Tisztaság: félegészség

Saját egészsége érdekében látogassa a több káddal bővített, hőlégfürdővel, központi fűtéssel korszerűsített városi fürdőt

Fürdővállalat

Soproni Fodrász Szövetkezet

Korszerűsített, higiénikus termeiben gondos és figyelmes kiszolgálás

A Soproni Állami Gazdaság

Kékfrankos
Leányka
Muskotály
palackozott márkás borai

A korszerű soproni szőlőtermelés eredményei!

Soproni Háziipari Szövetkezet

Mértékutáni kötöttáru üzlete

Torna u. 1.
Telefon 43

Női és férfi pulóverek
Kuligánok kötése gyapju és pamut fonalakból

Szolgáltató részlege

Lenin krt. 94.
Telefon 71

Szemfelszedés – Himzés
Előnyomás
Nylonharisnya átkötés

Minőségi munkával!

Takarékoskodjunk a gázzal,
akkor kisebb lesz a gázzámla és jobb lesz a gáznyomás!

*Felvilágosításért és panasszal forduljunk a **Gázműhöz***

Táncsics Mihály u. 12. Telefon 254

A Soproni Szálloda és Vendéglátó Vállalat

Figyelmes kiszolgálással és jó ellátással, szeretettel várja kedves vendégeit

Üzemei:

Pannónia Szálló és Étterem:

80 szobával, központi fűtéssel a város reprezentatív vendéglátó üzeme

Turista Szálló és Étterem:

a Lővérek gyönyörű fenyőerdői között fekvő erdei szállójával és éttermével közkedvelt üdülő- és kirándulólhely

Kertvárosi Vendéglő:

a kertváros kedvelt kirándulólhelye, árnyas kerthelyiséggel

Alpesi Vendéglő:

a Lővérek kedvelt nyári vendéglátó üzeme

Deák Étterem:

a város legszebb helyén, tágas kerthelyiséggel, elsőrendű tánczenével

Gambrinus Étterem:

a patinás belvárosban, elsőrendű konyhával

Várkapu Eszpresszó:

I. osztályú táncos szórakozólhely a város főutcáján

Fórum - Gyöngyvirág - Ciklámen - Pettyes

cukrászda, elsőrangú cukrászsüteményeivel, fagyaltkülönlegességeivel és minőségi eszpresszókávéval

Büfék és italboltok a város legkülönbözőbb helyein és strandokon

Látogassa meg üzemeinket!

É. M.

Soproni Épületasztalosipari Vállalat

Hazánk legkorszerűbb épületasztalosipari nagyüzeme

Gyárt:

Mindenfajta ajtót, ablakot és egyéb felszereléseket

Gyártelep

Sopron, Baross út

Telefon: 370, 371, 372

Soproni Vas- és Szerelő Kisipari Szövetkezet

vállal rádiójavítást,
gyermekkocsijavítást,
bádogos, vízszelési,
lakatos, esztergályos, géplakatos,
villanyszerelő, motortekercselő munkákat

Sopron – Ógabona tér 16

Soproni Fémtömegcikk Kisipari Szövetkezet

Vállal:

edényjavítást, mindennemű bádogosmunkát, nikkelezést, hegesztést, lakatos- és esztergályozási munkákat

Központi telep:

Sopron, Rákóczi utca 39. szám

SOPRONI SZEMLE

Soproner (Ödenburger) Rundschau.

Herausgegeben von der Stadt Sopron. Redigiert von André Csatkai.

Lokalhistorische Quartalschrift.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HIRDETÉS / Aus dem Inhalt

Aus dem Inhalt

Soós, Katharina: Beziehungen der Ungarischen Räteregierung zu der Ost. Republik 1919

Kelényi, Franz: Franz Kazinczy in Sopron

Firbas, Oskar: Die Quellen des Soproner Gebirges

Pósfai, Wilhelm: Der Maler Karl Hauser

Házi, Eugen: Das Grundbuch des zweiten Viertels der Soproner Vorstadt

Csatkai, André: Schiller und Sopron

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MUNKATÁRSAINKHOZ!

MUNKATÁRSAINKHOZ!

Kérjük munkatársainkat, hogy a szerkesztőség és a nyomda munkájának megkönnyítésére a következőket vegyék figyelembe:

1. *Kéziratokat szabványos ívpapír (21x29 cm) egyik oldalára, írógéppel, kb. három ujjnyi margóval íróják. A kéziratok terjedelme ne haladja meg a 20 gépelt oldalt.*

2. *A dőlt szedést a megfelelő szavak egyszeri aláhúzásával, a ritkított szedést szaggatott aláhúzással jelezzék. (A ritkítást csak szavaknál eszközöljük.)*

3. *A lapalji jegyzeteket külön lapra íróják. A szükséges könyvészeti adatokat pontosan adják meg: könyveknél a megjelenés helyét és idejét is, folyóiratoknál az évfolyam és a lap számát, napilapoknál a megjelenés keltét. A kötetet vagy az évfolyamot római számmal, a lapokat arab számmal íróják. A kettő közé vesszőt tegyenek. Használják a bibliográfiákban bevezetett rövidítéseket (pl. SSz = Soproni Szemle). További rövidítéseket a szükséghez képest alkalmazunk.*

4. *Ha a lapalji jegyzet rövid (pl. SSz VII, 39), akkor a szövegbe dolgozzuk bele és tegyük zárójelbe.*

5. *A kiadó csak teljesen nyomásra kész kéziratokat fogad el, és a korrekturában eszközölt pótlások esetén a nyomda külön költségeit a szerző tiszteletdíjából levonja.*

1959. XIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / OLVASÓINKHOZ!

OLVASÓINKHOZ!

A Soproni Szemle Sopron városának és környékének helytörténeti folyóirata, a Soproni Városi Tanács kiadásában negyedévenként, összesen évi 24 ív terjedelemben jelenik meg.

A folyóiratra a Soproni Szemle kiadóhivatalánál (Sopron, Tanácsháza) vagy az MNB 793.116–706. számú csekk számláján lehet előfizetni. Előfizetési díj évi 48 forint, amely negyedévi részletekben fizethető. Egyes szám ára 16 forint. Kettős szám ára 32 forint. Kérjük, hogy munkánkat új előfizetők

szerzésével is támogassák.

Szedő:	Majoros Ildikó
Karakter:	1220603
Kép:	
Korrektor:	
Szövegviszajavító:	

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Stenographische Protokolle über die Sitzung der Provisorischen Nationalversammlung für Deutschösterreich 1918 und 1919. Band I. Wien 1919. 3, 4, 5 Sitzung.

2 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Benedikt: Geschichte der Republik Österreich. München 1954. 82. old.

3 (Megjegyzés - Popup)

Stenographische Protokolle über die Sitzungen der Konstituierenden Nationalversammlung. 1919. Band I. Wien 1919. 21. Sitzung.

4 (Megjegyzés - Popup)

Staatsgesetzblatt für den Staat Deutschösterreich. Jahrgang 1918. 9. Stück. 51–52. old. 41.
Staatserklärung vom 22. November 1918. über Umfang Grenzen und Beziehungen des Staatsgebietes von Deutschösterreich.

5 (Megjegyzés - Popup)

Ostdeutsche Rundschau 1919. március 26. Deutschösterreicher, Wiener lasst Hienzenland nicht untergehen! 2. old. Ostdeutsche Rundschau 1919. április 4. Deutschungarn unter dem Terror. 1–2. old. stb.

6 (Megjegyzés - Popup)

Ostdeutsche Rundschau 1919. június 20. Eine Versammlung von Deutschwestungarn in Wien. 3. old.

7 (Megjegyzés - Popup)

Österreichisches Staatsarchiv. Zeitungs-Archiv „Westungarn“ 196. és Géza Zsombor: Westungarn. Zu Ungarn oder zu Österreich. Ödenburg. 1919. 16. old.

8 (Megjegyzés - Popup)

Die Arbeiter Zeitung 1919. július 3. Die Reichkonferenz der Arbeiterräte Deutschösterreichs. Der dritte Tag der Beratungen. 9. old. Memoiren des Grafen Tamas von Erdödy: Habsburgs Weg von Wilhelm zu Briand. Zürich–Leipzig–Wien. 1931. stb.

9 (Megjegyzés - Popup)

Grätz Gusztáv: A forradalmak kora. Bp. 1935. 190., 194., 195–196., 199. old.

10 (Megjegyzés - Popup)

Kerecseny János: A magyar Dreyfuss-per. Bp. 1925. 60–61. old.

11 (Megjegyzés - Popup)

Tanácsköztársasági Törvénytár I. füzet. Bp. 43–44. old.

12 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 60. old.

13 (Megjegyzés - Popup)

P. I. Archivum. A. II. 17/19. A Tanácsköztársaság német népbiztosának, Kalmár Henriknek rendelete a német nyugat-magyarországi választásokról.

14 (Megjegyzés - Popup)

A 3 autonóm német jogterület járásokkal együtt:

1. Német–Nyugat-Magyarország. Székhelye Sopron. Magyaróvári, Rajkai, Nezsideri, Soproni, Nagymartoni, Kismartoni, Felsőpulyai, Kőszegi, Felsőöri, Németújvári, Szentgotthárdi, Pozsonyi járás; és Sopron, Kismarton, Kőszeg, Szentgyörgy, Bajm.
2. Mittelgau: Soroksári, Nagymarosi, Vértesacsai, Móri, Városlódi járás.
3. Swäbische Türkei: Hidasi, Bonyhádi, Gyönki, Mágocsi, Almamelléki járás (U. ott).

15 (Megjegyzés - Popup)

Tanácsköztársasági Törvénytár. II. füzet. Bp. 1919. 52. old.

16 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. 1919. évi Országos Törvénytár. Bp. 1919. 17–19. old.

17 (Megjegyzés - Popup)

A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság Akotmánya. A Magyar Tanácsköztársaság jogalkotása. Bp. 1959. 71–72. old.

18 (Megjegyzés - Popup)

Népszava 1919. július 18. A nyugat-magyarországi német nemzeti kerület felállítása. 3. old.

19 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Heinrich Benedikt: Geschichte der Republik Österreich. München 1954. „Die Budapester Regierung hatte eine weitgehende Autonomie gewährt, und damit auf die Arbeiterschaft eingewirkt...” (83. old.)

20 (Megjegyzés - Popup)

P. I. Archivuma. A. II. 14/30. A Tanácsok Országos Gyűlésének 1919. június 19-i ülése. Vita a külpolitikáról.

21 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Karl Renner: Wie es zur Befreiung des Burgenlandes kam? Die Gendarmerie. Illustrierte Zeitschrift für die allgemeine und fachliche Fortbildung der Gendarmeriebeamten Österreichs. 1931. No. 1. 9. o.
„Direkte Verhandlungen mit Ungarn wären nicht nur aussichtslos gewesen, sie waren bei den staatlichen Wirren des Landes, das sich im Oktober zur Republik erklärt hatte, aber bald dem Bolschewismus und bald darauf dem monarchischen Faschismus zum Opfer fallen sollte, geradezu unmöglich.“

22 (Megjegyzés - Popup)

Népszava, május 13. A nyugat-magyarországi annexió ellen. Jegyzékünk az osztrák-német kormányhoz. 4. old.

23 (Megjegyzés - Popup)

Harold, Nicolson: Peacemaking. 1919. London 1933. 280. old.

24 (Megjegyzés - Popup)

The Treaty of Saint Germain. A Documentary History of Its Territorial and Political Clauses. With a Survey of the Documents of the Supreme Council of the Paris Peace Conference. Selected and Edited by Nina Almond and Ralph Haswell Lutz. 1935. Stanford University Press. 272–273. o.

25 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 412–413. o.

26 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 414. o.

27 (Megjegyzés - Popup)

379. Beilagen der Konstituierenden Nationalversammlung. Bericht über die Tätigkeit der dö-n Friedensdelegation in St. Germain-en Laye. I. Band. Wien 1919. 47. old.

28 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 9–11. old.

29 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 75. old.

30 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 130–131. old.

31 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 192–199. old.

32 (Megjegyzés - Popup)

Ostdeutsche Rundschau 1919. június 20. Eine Versammlung von Deutschwestungarn in Wien. 3. old.

33 (Megjegyzés - Popup)

Stenografische Protokolle über die Sitzungen der Konstituierenden Nationalversammlung. 1919. Band. I. 1 bis 46 Sitzung. Wien 1919. 21. Sitzung.

34 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919. Washington 1942–47. Vol. VII. 174–177. 300. old.

35 (Megjegyzés - Popup)

Die soziale Revolution. 1919. június 12. Deutschösterreich auf Seite der Gegenrevolution. 3. old.
Memoiren des Grafen Tamas Erdödy: Habsburgs Weg von Wilhelm zu Briand. Zürich–Leipzig–Wien. 1931. 186–192. old.

36 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Nachgelassene Werke von Karl Renner: II. Band. Von erster zur zweiten Republik. Wien 1953. 33. old. és Anton Rintelen: Ernnerungen an Österreichs Weg. 2. Aufl. München 1941. 72. old.

37 (Megjegyzés - Popup)

A Vörös Újság 1919. április 30-i száma a „Zeit” jelentésére hivatkozva megírta, hogy „határvédelem” céljából 2000 tisztból álló őrséget szerveztek. (Tiszti őrségek védik az osztrák határt. 3. old.)

38 (Megjegyzés - Popup)

Reichspost 1921. aug. 19. Westungarn, Béla Kun und Dr. Deutsch. Aus der politischen Vorgeschichte der Vereinigung des Burgenlandes. 2. old.

Die Soziale Revolution 1919. június 12. Weisgarde.

39 (Megjegyzés - Popup)

Die Arbeiter Zeitung 1919. július 3. Die Reichskonferenz der Arbeiterräte Dö-s. Der dritte Tag der Beratungen. 9. old. P. I. Archivuma A. II. 8./28.

Mémoires des Grafen Tamas Erdödy: Habsburgs Weg von Wilhelm zu Briand. Zürich–Leipzig–Wien. 1931. 189–190. old.

40 (Megjegyzés - Popup)

Arbeiter Zeitung 1919. júl. 3. Die Reichskonferenz der Arbeiterräte Dö-s. Der dritte Tag der Beratungen. Koritschoner felszólalása. 9. old.

41 (Megjegyzés - Popup)

Julius Braunthal: Die Arbeiterräte in Deutschösterreich. Ihre Geschichte und ihre Politik Die Beratungen

und Beschlüsse der II. Reichkonferenz. Wien 1919. 28. old.

42 (Megjegyzés - Popup)

Mayer Géza: A vörösdúlás nálunk. Sopron és vármegye a két forradalom alatt. Sopron 1919. 27–30. old.

Kellner Sándor tevékenységére lásd: Népszabadság 1957. szept. 4.

Szerémi Borbála: Kellner Sándor.

43 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság 1919. április 17. A dolgozók vármegyéje. 2. old.

44 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság 1919. április 25. Felállítják a német vörös gárdát. 2. old.

45 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság 1919. május 21. A nyugat-magyarországi „Gaurat” első ülésén beszélt Kun Béla. 2. old.

46 (Megjegyzés - Popup)

P. I. Archivuma. A. II. 14/29. Kun Béla beszédei.

47 (Megjegyzés - Popup)

A Sopron megyei ellenforradalmi mozgalmak lefolyását részletesen ismerteti Koncsek László: A reungassei összeesküvés c. munkájában. Bp. 1959., továbbá e szerzőtől: A bécsi és Sopron megyei ellenforradalom kapcsolata 1919-ben. SSz. 1956. 97–; 1959. 73–.

48 (Megjegyzés - Popup)

P. I. Archivuma. A. II. 8/58. Tóbi József jelentése a főváros politikai osztályától saját ellenforradalmi akcióiról. 1919. szept. 24.

49 (Megjegyzés - Popup)

Mayer id. m 32. old.

50 (Megjegyzés - Popup)

Lásd ehhez: Koncsek, Mayer id. m. stb.

51 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Állami Levéltár. Soproni Munkás. Katona és Földműves Tanács ülésének 1919. július 1-i jegyzőkönyve.

52 (Megjegyzés - Popup)

Népszava 1919. június 11. Német proletárok országos gyűlése. 6. old.

53 (Megjegyzés - Popup)

Népszava 1919. június 12. Németajkú proletárok átveszik a kormányzást a németlakta vidéken. 1 old.

54 (Megjegyzés - Popup)

U. o.

55 (Megjegyzés - Popup)

Népszava 1919. június 13. A német országos tanács ülése. 8. old.

Népszava 1919. június 14. A német országos tanács ülése. 9. old.

Népszava 1919. június 15. Német területen minden termelési eszköz a német proletáriátus tulajdona. 15. old.

56 (Megjegyzés - Popup)

Népszava 1919. június 18. A világ német proletárjaihoz.

57 (Megjegyzés - Popup)

P. I. Archivuma. A. II. 8/47. Németújvári helyzet. 1919. július 17.

58 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság 1919. június 17. Rémhírterjesztők aknamunkája Kismartonban. 3. old.

59 (Megjegyzés - Popup)

Almond–Lutz: id. m. 415. old.

60 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Karl Renner: Wie es zur Befreiung des Burgenlandes kam? 10. old.

61 (Megjegyzés - Popup)

Almond–Lutz: id. m. 68. old.

62 (Megjegyzés - Popup)

Almond–Lutz: id. m. 414. old.

63 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 416–417. old.

64 (Megjegyzés - Popup)

Bericht id. m. II. Teil...

65 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Bolgár Elek: A Magyarországi Tanácsköztársaság és a világpolitikai helyzet. Új március. IV. évf. 3. sz. 1928. márc.

Falk Emerich: Das Burgenland im Blickfeld tschechischer Grossherrschaftspläne. Stuttgart 1938. 71. old.

H. Allizé: Ma mission a Vienne. (Mars 1919–août 1920). Paris 1933. 111. old.

P. I. Archivuma. A. II. 15/40. Német lapszemle. A Frankfurter Zeitung 1919. június 22-i száma.

66 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. H. Allizé id. m. 111. old. P. I. Archivuma. II. 15/26. Német-Ausztriai helyzetjelentések.

67 (Megjegyzés - Popup)

P. I. Archivuma, A. II. 14/8. A Forradalmi Kormányzótanács 10. ülése. 1919. július 21.

68 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság 1919. július 24. Kun Béla nyilatkozata a Soproni Vörös Újságnak. 1. old.

69 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság 1919. július 24. Fegyverrel védjük meg Nyugat-Magyarországot. 2. old.

70 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság 1919. július 26. Katonagyűlés a népházban. 2. old.

71 (Megjegyzés - Popup)

Népszava 1919. július 23. Nyugat-Magyarország proletárjai nem akarnak elszakadni a Tanácsköztársaságtól. 3. old.

72 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Mayer Géza id. m. 140. old.

73 (Megjegyzés - Popup)

Kazinczy Ferenc levelezésének I.–XXI. kötetét az Akadémia megbízásából Váczy János, a XXII.-et pedig Harsányi István állította össze. Hivatkozásaimban zárójelben a kötet számát, utána pedig a levél számát tüntettem fel.

74 (Megjegyzés - Popup)

Kazinczynak ez a megjegyzése a szabadkőművesekre vonatkozik.

75 (Megjegyzés - Popup)

Az *eredeti* levél a soproni Berzsenyi Dániel Gimnázium iskolamúzeumában van.

76 (Megjegyzés - Popup)

Vizsgálatot.

77 (Megjegyzés - Popup)

Németh László Jobaházán született, a soproni líceumban tanult, s egyik alapítója volt a Magyar Társaságnak. Győrbe került tanárnak; fiatalon meghalt. Korának elismert földrajzi írója volt, Kazinczy különösen nagyra becsülte.

78 (Megjegyzés - Popup)

Bredczky is a soproni líceum növendéke volt, később itt tanítószkodott, majd Bécsben és Galíciában élt. Az itt jelzett munka pontos címe: „*Topographisches Taschenbuch.*”

79 (Megjegyzés - Popup)

A levélben említett „Sógor” *Asbóth János*, akinek a nővérét Németh László vette feleségül.

80 (Megjegyzés - Popup)

Fabritzius András is Asbóth-lányt vett feleségül és Németh László soproni házában, Kolostor u. 9. szám alatt lakott.

81 (Megjegyzés - Popup)

A Sopron megyei Egyházasközpont szülöttje, később fiúmei kormányzó lett.

82 (Megjegyzés - Popup)

A Siess-család 1749-től 1848-ig Sopronnak egyetlen nyomdászcsaládja volt.

83 (Megjegyzés - Popup)

Örökösödési per.

84 (Megjegyzés - Popup)

Balkay Pál egri festő volt.

85 (Megjegyzés - Popup)

Németh László özvegye – férje halála után – Aristippus nevű fiával együtt Sopronba költözött.

86 (Megjegyzés - Popup)

Rumy Károly György nagy, de rendszertelen tudású író volt, aki úgyszólván minden tudományágban dolgozott. Sopronban csak néhány évig működött.

87 (Megjegyzés - Popup)

Hozzájárulást az útirányhoz.

88 (Megjegyzés - Popup)

Erdei László: A soproni táj legrégebbi jelentkezései az irodalomban (SSz, 1958, I. szám, 66. lap) című cikke is megemlékezik róla.

89 (Megjegyzés - Popup)

Döbrentei Gábor, a volt líceumi diák, aki Kazinczy pártfogásával emelkedett fel pályáján, e találkozás után néhány esztendővel a legelősebben szembefordult nagy mecénásával.

90 (Megjegyzés - Popup)

Lövői plébános, Kazinczy barátja. A SSz 1959, III. számában Csenár János: Ósze János Kurrens könyve 1845–59. c. cikkében (266. lap) is szerepel.

91 (Megjegyzés - Popup)

* Ezúton kell köszönetemet kifejeznem dr. Csatkai Endrének, Nováki Gyulának és Hidvégi Ferencnek, hogy kiegészítésül olyan, általam nem ismert adatokat voltak szívesek rendelkezésemre bocsátani, melyek tanulmányom értékét nagyban emelik.

92 (Megjegyzés - Popup)

A művész életrajzi adataira nézve források a Széchenyi Főreáliskola értesítői 1868–1912, további nekrológja az Ödenburger Zeitung 1911. január 31-i és február 2. számában. Az Állami Levéltárban Hauserre vonatkozó adatok IX. 791, 173 és 832, 174. sz. iratok.

93 (Megjegyzés - Popup)

Bővebben Kárpáti Károly történelmi összefoglalásában az intézet múltjáról, az 1895/6-os Értesítőben.

94 (Megjegyzés - Popup)

A Liszt Ferenc Múzeumban. Egy önarcképe Bauer Nándor adományából került újabban a múzeumba.

95 (Megjegyzés - Popup)

Wischy Lajosné tulajdona, Sopronban.

96 (Megjegyzés - Popup)

Míg 1825-ben így szólt róla a kéziratos vers: „Ugy ragyog ki mint küzdő hely homoka Közt a győzelmes virtus szent homloka.“ (Figyelő 1883, 147. lap), addig 1834-ben a fentebb közölt vers után pár évvel így gyalázza a pasquillus (névtelen csúfolódás): „Aki már annyát öli meg, Kisebb vétektől nem remeg.“

(Irodalomtörténeti Közlemények 1922, 101. lap Harsányi: Diétai magyar versek.)

97 (Megjegyzés - Popup)

, alatta: *ain halb* áthúzva.

98 (Megjegyzés - Popup)

, alatta: *III virtel* törölve.

99 (Megjegyzés - Popup)

, alatta: *ain 1/2* áthúzva.

100 (Megjegyzés - Popup)

, a fedőlap elülső lapjának 1. oldala.

101 (Megjegyzés - Popup)

, utána következő ez a sor: *Thoman sailer ain 1/2 haus* törölve.

102 (Megjegyzés - Popup)

, a fedőlap elülső lapjának 2. oldala.

103 (Megjegyzés - Popup)

, alatta: *IIII* áthúzva.

104 (Megjegyzés - Popup)

, utána: *gartner* törölve.

105 (Megjegyzés - Popup)

, a fedőlap hátulsó lapjának 1. oldala.

106 (Megjegyzés - Popup)

, utána következő ez a sor: *Gmainer stat haus neben der schul ain 1/2 haus* törölve. A fedőlap hátulsó lapjának 2. oldala.

107 (Megjegyzés - Popup)

A tavaszi hadjárat dátumai: IV. 2. Hatvan. – IV. 3. Tápióbicske. – IV. 7. Isaszeg. – IV. 10. Vác. – IV. 22. Komárom.

108 (Megjegyzés - Popup)

Buda ostroma május 4-től 21-éig tartott.

109 (Megjegyzés - Popup)

Paskievics Iván herceg hadai június havában vonultak be hazánkba.

110 (Megjegyzés - Popup)

A nagycenki történeti adatokat gyűjtő Hegedűs Ferenc szíves közlése.

111 (Megjegyzés - Popup)

Szekfü: MT VII. kötet 263. lap.

112 (Megjegyzés - Popup)

Tompa Mihály 1850 tavaszán írta A gólyához című versét. Lelkiállapota a fenti kurrenszek ismerete után nagyon is érthető, a Haynau-rendelet pedig alátámasztja az idézett sorokat.

113 (Megjegyzés - Popup)

Kis János Emlékezései életéből. 2. kiadás. 1890. 65. lap.

114 (Megjegyzés - Popup)

Kis János Emlékezései életéből. 140. lap. „Ezek közül leginkább Griesbach ... és Schiller vontak engem, sőt minden jobb igyekezetű tanulót magukhoz, méltán is vonhattak, mert több rendbéli érdemeik nagyon szembetűntek.”

115 (Megjegyzés - Popup)

Kishez. „Te Schiller mélységét, Mathisson himzését S a tiburi phoenix magas ömledezését Egy alakban mutatod.“

116 (Megjegyzés - Popup)

Bayer József: Schiller drámái a régi magyar színpadon. Bp. 1912. 10. lap.

117 (Megjegyzés - Popup)

Néhai nemzeti Goldner Mihály úr Soprony város bírójának hamvai felett. 1811. március 11-én írta és mondta el a Magyar Társaság nevében.

118 (Megjegyzés - Popup)

1785-ben. Pohl említi kétkötetes Haydn-életrajzában.

119 (Megjegyzés - Popup)

Vatter (Vértes) Ilona: A soproni német színészet története 1841-ig. 112–113. l.

120 (Megjegyzés - Popup)

A levelet Speidel és Wittmann közölte Bilder aus der Schillerzeit című munkájában. Teljes egészében

közölte Cs. E. Ein Ödenburger Brief an Schiller címmel az Ödenburger Zeitung 1921. évi első számában. Részleteket közölt belőle Benkő László a SSZ 1942. évi 212–214. lapján. Végül a teljes levelet magyar fordításban hozta az Uj Sopronvármegye 1943. évi karácsonyi száma.

121 (Megjegyzés - Popup)

Bayer i. m. 105. lapját. A fordítás kézirata elkallódott.

122 (Megjegyzés - Popup)

Sopron (napilap) 1891. 39. szám.

123 (Megjegyzés - Popup)

Der Humorist. 1842. 243. lap.

124 (Megjegyzés - Popup)

A bécsi udvari operaház (Kaerthnerthor-Theater) hírneves énekese, Ander Alois adta elő 1847. december 23-án.

125 (Megjegyzés - Popup)

Az első kísérlet ennek körvonalazásához Darvas István cikke: „Adalékok Lunkányi János életrajzához”. SSZ X. évf. (1956.) 3. sz.

126 (Megjegyzés - Popup)

A vonatkozó alábbi adatokat Széchenyinek és Lunkányinak az Országos Levéltárban őrzött levelezéséből idézem. A Széchenyi által írt levelek a Lunkányi-hagyatékban, Lunkányi levelei pedig a Széchenyi István Gyűjtemény kötegeiben találhatóak, a keltezés időrendjében. A levélíró a szövegben, a levél keltét az idézet után zárójelben adom meg.

127 (Megjegyzés - Popup)

Bártfai László: A Széchenyi-család története III. k. 151. lap.

128 (Megjegyzés - Popup)

Guzmics Izidor a „Vallási és Egyházi Tár” 1832. évf. 59–62. lapokon ismertette és méltatta a Hitelt; – Bartosságh ilyen irányú fellépéséről viszont nincs tudomásunk.

129 (Megjegyzés - Popup)

Verbényi L.: Adalék az idegen nyelvi oktatás terjedésére Sopronban (SSZ IX. évf. 1–2. sz. 144. l.); v. ö.: Pestalozzi tanítványa Sopronban (SSZ IX. évf. 3–4. sz. 148. l.)

130 (Megjegyzés - Popup)

Fasc. IX. 404. a soproni levéltárban.

131 (Megjegyzés - Popup)

A rendőrségi jelentésben ez van: mit dem Unterricht der Jugend in den schönen Wissenschaften beschäftigt. (Fasc. IX. 404.)

132 (Megjegyzés - Popup)

Kelemen: A régi Makó cserepei. 22. lap.

133 (Megjegyzés - Popup)

Városi monographia. Forrásanyag. II. kötet. 135. lap.

134 (Megjegyzés - Popup)

Kézirat a Liszt Ferenc Múzeumban, 8. és 132. lap.

135 (Megjegyzés - Popup)

Id. és ifj. Petz Dániel krónikája. 1940. 22. lap.

136 (Megjegyzés - Popup)

Irmédi–Molnár László: Tóth Ágoston élete és működése. 27–28. lap.

137 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor: Gyurácz Ferenc életrajza. 1931. 18–19. lap, arcképpel.

138 (Megjegyzés - Popup)

A levél Mika Ferenc p. ü. főtanácsos birtokában, szíves átengedését közlésre ezúton is köszönöm. Érdekes párdabrabja e levélnek a Sopronba magyar szóra adott kispéci Halasy Jozefa írása szüleihez 1826. szeptember 23-áról, valószínűleg a Ritter családnál: „Nekem a Sopronyi levegő jól szolgál, mert eddig hála Isten semmi bajom sem volt miolta idefen vagyok.“ Thier László gyűjteményében. Közölve: Soproni Hírlap 1939. február 26. Egy magyar leányka levele Sopronból 1826-ban. A Pfendesack családra jellemző adatot közölt velem Pósfai Vilmos olvasónk. Az említett szücs másik fia, Károly 1848-ban mint honvédhadnagy szolgált és a város védelmében 1848. december 16-án a Bécsi domb tövében harcolt is, emiatt az osztrákok börtönbe vetették. Később nevét Pósfaira magyarosította. Mint kúriai bíró halt meg az 1890-es évek elején Savanyúkúton, ahol nyugdíjasként élt.

139 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Könyvszemle. 1956. 203. lap Berlasz: Az Akadémiai Könyvtár történetének vázlata.

140 (Megjegyzés - Popup)

Borovszky–Sziklay: Magyarország vármegyéi. Vas megye. 1898. 331. lap.

141 (Megjegyzés - Popup)

Győri polgármester és történetíró.

142 (Megjegyzés - Popup)

Valójában csak 1839-ben jelent meg az első kötet és 1844-ig még négy füzet következett.

143 (Megjegyzés - Popup)

Liszt 1840 februárjában adott hangversenyt Sopronban, a műsorok a soproni Liszt Ferenc Múzeumban.

144 (Megjegyzés - Popup)

Az ev. líceumban (ma Berzsényi Gimnázium) két önképzőkör is volt, az 1790-ben alakult Magyar Társaság és egy nyilván későbbi Német Társaság. Évvégi ünnepeik (Örömmünnep) a város társadalmi életének voltak nagy eseményei. L. Schlachta Etelka soproni naplója 1838–41.

145 (Megjegyzés - Popup)

Kis János fordítása.